

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**YENİ MEDYADA NEFRET SÖYLEMİ:
HAYKO CEPKİN ÖRNEĞİ**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Eke

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**YENİ MEDYADA NEFRET SÖYLEMİ:
HAYKO CEPKİN ÖRNEĞİ**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Zeynep Eke

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bedriye Poyraz**

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**YENİ MEDYADA NEFRET SÖYLEMİ:
HAYKO CEPKİN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bedriye Poyraz

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Bedriye Poyraz
- 2- Prof. Dr. Nurcan Törenli
- 3- Doç. Dr. Ahmet Taylan
- 4-
- 5-

Tez Savunması Tarihi: 19.07.2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Bedriye Poyraz danışmanlığında hazırladığım “Yeni Medyada Nefret Söylemi: Hayko Cepkin Örneği (Ankara. 2022)” adlı yüksek lisans ☒ doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Zeynep Eke

Sevgiye saplanıp kalmaya karar verdim

Nefret taşımak için çok ağır bir yük

Martin Luther King

Nefretsiz bir dünyada yaşamak umuduyla...

İçindekiler

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1. NEFRET SÖYLEMİ	6
1.1. Söylem Kavramı.....	6
1.2. Nefret Söylemini Tanımlamak.....	10
1.2.1. Ayrımcılık Ekseninde “Biz” ve “Öteki(ler)” Karşıtlığı.....	16
1.2.2. Ulus Devlet İnşasında Milliyetçilik ve Irkçılık.....	18
1.2.3. Türkleştirme Politikaları Bağlamında Gayrimüslim Azınlıklar	26
1.2.4. Nefret Söyleminin Yöneldiği Kimlikler/Gruplar	37
1.2.4.1. Siyasal ve İdeolojik Nefret Söylemi	38
1.2.4.2. Yabancılar, Mültecilere ve Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi	40
1.2.4.3. Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Temelli Nefret Söylemi	44
1.2.4.4. Dinsel ve İnanç Temelli Nefret Söylemi.....	47
1.2.4.5. Engellilere ve Hastalıklara Yönelik Nefret Söylemi.....	51
1.3. Nefret Söyleminin Nefret Suçuna Evrilmesi	53
1.3.1. Türkiye’de Nefret Suçları ve Örnekleri	55
BÖLÜM 2. MEDYA VE NEFRET SÖYLEMİ İLİŞKİSİ	61
2.1. İdeoloji ve İktidar Ekseninde Medya	61
2.2. Geleneksel Medyada Nefretin İnşa Edilmesi.....	70
BÖLÜM 3. NEFRET SÖYLEMİYLE MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER	77
3.1. Nefret Söyleminin Sınırları ve İfade Özgürlüğü	77
3.2. Nefret Söylemine İlişkin Ulusal Düzenlemeler	82
3.3. Uluslararası Hukuk Sisteminde Nefret Söylemi.....	89

BÖLÜM 4. ANALİZ VE BULGULAR	93
4.1. Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi	93
4.1.1. Yeni Medya Ortamlarını Tanımlamak.....	93
4.1.2. Yeni Medya Ortamlarının Özellikleri	96
4.1.3. Yeni Medyada Ortaya Çıkan Nefret Söylemi	99
4.2. Araştırmanın Yöntemi	107
4.2.1. Teun van Dijk'ın Eleştirel Söylem Analizi.....	110
4.3. YouTube Yorumları Söylem Analizi	117
 SONUÇ	 135
 KAYNAKÇA	 139
 ÖZET.....	 154
ABSTRACT	155

GİRİŞ

Bu tez çalışması yeni medya ortamının video paylaşım ağlarından biri olan YouTube’da izleyici yorumlarında üretilen ve dolaşıma sokulan nefret söylemini Hayko Cepkin örneği üzerinden incelemektedir.

Bu tez çalışmasının amacı nefret söylemine ilişkin olarak yapılan akademik çalışmalara katkıda bulunmak ve medyanın nefret söyleminin üretilmesinde oynadığı rolü örneklerle bilimsel olarak ortaya koymaktır. Çalışmada toplumdaki kırılgan kimlikleri hedef alan nefret söyleminin üretilmesinde, iktidarın ideolojik aygıtlarından biri olarak medyanın oynadığı rolün ortaya konması hedeflenmiştir. Bu amaçla tez çalışmasında medyanın özellikle toplumdaki azınlık gruplarına yönelen nefretin inşa edilmesindeki etkisi ayrıntılı bir biçimde anlatılmaktadır. Nefret söyleminin hedef aldığı kimliklerin çokluğu dikkate alındığında tez çalışması için bir sınırlama yapılması gerekmektedir. Bu amaçla toplumdaki azınlık gruplarından birine mensup olan Hayko Cepkin örnek olarak seçilmiş ve yeni medyada özellikle etnik kimliği, dini inancı vb. nedenlerle nefret söyleminin nasıl üretildiği incelenmektedir.

Ayrımcılık hemen her coğrafyada görülen, çeşitli bağlamlarla şekillenen, söylem ve eylem dolayımıyla dışa vurulan bir pratiktir. Toplumdaki eşitsizlik ilişkileri içerisinde meydana gelen ayrımcılık, politik olarak kamusal alanda görünür hale geldiğinde, orada çoğulcu ve yurttaşların eşit olduğu bir toplumsal yapıdan artık söz edilemez. Bu da kaçınılmaz olarak toplumsal barışa ve bir arada yaşama kültürüne zarar vermektedir. Türkiye özelinde ise gerek politik gerekse de medyanın kullandığı ayrımcı dil toplumda azınlık olan grupları hedef almakta ve bu durum ayrımcılığın meşrulaştırılmasına zemin

hazırlamaktadır. Özellikle medyada yinelenerek pekiştirilen nefret söylemleri toplumdaki azınlık gruplarına yönelen şiddet eylemlerine de yol açabilmektedir.

19 Ocak 2009 tarihinde Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink'in öldürülmesiyle gündeme gelen nefret söylemi, nefret suçları ve bu iki kavramın birbiriyle olan ilişkisi, doğurdukları sonuçlar bakımından özellikle akademik alanda üzerinde giderek daha fazla konuşulan konular haline gelmiştir. Çünkü Dink'in hedef haline gelmesinde ve öldürülmesinde medyanın, özellikle toplumdaki etnik gruplara yönelik ürettiği nefret söyleminin önemli bir rolü olmuştur. Yanı sıra sivil toplum örgütleri de yaptıkları çeşitli araştırmalarla ve çalışmalarla, ayrımcılık pratiklerinin ve nefret söyleminin özellikle demokratik toplum yapısına ve insan haklarına verdiği zararı görünür kılmaya çalışmaktadırlar. Ancak nefret söylemi ile ilgili akademik çalışmalar ve çeşitli sivil toplum örgütlerinin konuya ilişkin farkındalık oluşturma çabalarına rağmen nefret suçları, halen güncelliğini koruyan bir olgudur.

Nefret suçları, Birinci Bölüm'de ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, bir toplumsal gruba ya da bireye etnik kökeni, cinsel yönelimi, inancı vb. gibi aidiyetleri nedeniyle duyulan nefretin bir eyleme dönüşerek görünür hale gelmesi olarak tanımlanabilmektedir. Nefret söyleminde olduğu gibi nefret suçlarında da temel motivasyon bir grubun veya bir bireyin varlığına, duygusuna ya da düşüncesine tahammülsüzlüktür. Hrant Dink cinayeti, Sivas, Maraş, Çorum Katliamları, Rahip cinayetleri, LGBTİ+ bireylerin katledilmesi gibi örnekler ötekilere duyulan tahammülsüzlüğün nefret suçuna evrilmesinin sonucudur. Nefret söylemi ve suçlarının

toplumun azınlık gruplarına yönelmesindeki temel neden ise iktidar ve medya kanalıyla inşa edilen düşmanlık algısıdır.

Uluslararası Hrant Dink Vakfı medyadaki nefret söylemlerinin sayısal verilerle ortaya konulması amacıyla 2009 yılından bu yana medya metinleri üzerine araştırma yapmaktadır. Hazırlanan raporlarda nefret söyleminin en fazla, toplumun dezavantajlı azınlık grupları olan Ermenileri, Yahudileri, Rumları, Kürtleri, Alevileri ve LGBTİ+ (lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, interseksüel vd.) bireylerle birlikte son yıllarda Suriyeliler başta olmak üzere göçmenleri hedef aldığını verilerle ortaya koymaktadır. Hrant Dink Vakfı'nın söz konusu raporları hangi yöntemleri ve analizleri kullanarak oluşturduğu da bu çalışmanın ilgili bölümlerinde detaylı bir biçimde anlatılmıştır.

Sosyal Değişim Derneği tarafından “Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek” başlıklı çalışma kapsamında 2008 yılı öncesindeki 10 yıllık süreçte ulusal basında yer alan 10 nefret suçu örneği incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; nefret söyleminin üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasındaki en etkili mecralardan birinin medya olduğu belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca nefret söyleminin en fazla etnik köken, dini inanç ve ulusal kimlikler üzerinden inşa edildiği ve kullanılan dilin nefret suçlarına zemin hazırlamada önemli bir işlevi olduğunun altı çizilmiştir (Alğan ve Şensever, 2011).

Nefret söylemi geleneksel medyanın yanı sıra yeni medya ortamlarında da üretilmekte ve dolaşıma sokulmaktadır. Yeni medyada ortaya çıkan nefret söylemlerinin incelendiği çalışmalardan biri *Yeni Medyada Nefret Söylemi* başlıklı derlemedir. Söz konusu çalışmada yeni medya ortamında yer alan çeşitli

uygulamalarda ve çevrimiçi haber sitelerinin okuyucu yorumlarında nefret söylemlerinin nasıl üretildiği örneklerle açıklanmaktadır (Akın vd., 2010).

Bu tez çalışmasında ise, sıklıkla kullanılan yeni medya uygulamaları arasında yer alan ve kullanıcılarına çevrimiçi toplumsallaşma olanakları sunarak sosyal ağ uygulaması özellikleri de barındıran YouTube’da, Hayko Cepkin örneğine yönelik kullanıcı yorumlarında bilhassa etnik kimliği dolayısıyla üretilen nefret söylemi örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada YouTube’da üretilen nefret söylemine hedef olan kişilerden biri olarak Hayko Cepkin’in kullanıcı yorumlarında nasıl tanımlandığı ve Türk etnik kimliği dışında kalan diğer etnik kimliklerin “biz” ve “öteki(ler)” hiyerarşisi içinde yeni medya yorumlarında nasıl inşa edildiği incelenmiştir.

Bu çalışma kapsamında başta söylem ve nefret söylemi kavramları farklı disiplinler çerçevesinde tanımlanmıştır. Nefret söyleminin yanı sıra nefret söyleminin üretilmesinde etkili olan “biz” ve “öteki(ler)”in nasıl tanımlandığı, hangi dilsel pratikler içerisinde üretildiği, geleneksel ve yeni medyada nasıl dolaşıma sokulduğu incelenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak geleneksel medyada nefret söyleminin nasıl ve hangi motivasyonlarla üretildiği, daha sonra da yeni medya ortamlarında benzer nefret ifadelerinin hangi şekillerde üretildiği incelenmiş ve örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın Birinci Bölüm’ünde Söylem Kavramı ve Nefret Söylemi ile ilişkisi ele alınmış ve nefret söyleminin üzerinde oluşturulduğu kavramlara değinilerek, Nefret Söyleminin Nefret Suçuna Evrilmesi süreci örneklendirilmiştir. İkinci Bölüm’de, geleneksel medya ile nefret söylemi arasındaki ilişki masaya yatırıldıktan sonra Üçüncü Bölüm’de nefret söylemine yönelik ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler kısaca

özetlenmiştir. Dördüncü Bölüm’de ise, yeni medya ortamlarındaki nefret söylemi kapsamında, YouTube’daki kullanıcı yorumlarında ortaya çıkan nefret söylemi örnekleri Teun A. van Dijk’ın Eleştirel Söyem Analizi’nden yola çıkılarak mikro yapı düzeyinde incelenmiştir.

BÖLÜM 1. NEFRET SÖYLEMİ

1.1. Söylem Kavramı

Söylem, genel tanımıyla; dil aracılığıyla meydana gelen ve insanların kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan en dolaysız iletişim pratiği olarak, geçmişten bu güne, siyasetten felsefeye, iletişimden dilbilime kadar disiplinler arası birçok alanda tartışmaların odağındaki kavramlardan biridir.

Karl Marx'a göre dil, toplumsal ve maddi bir olgu olarak, insanlar ve onların diğer insanlarla ilişki kurma gerekliliğinden meydana gelmiş, değişen ve dönüşen bir üründür (Fairclough ve Graham, 2015:166). Dil, bireysel olarak öğrenilen ancak kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından inşa edilen ve şekillendirilen bir iletişim aracıdır. Dolayısıyla düşünmenin aracı olarak dil, insanların zihniyet haritalarının şekillenmesine, dış dünyayla ilişkili bütün olgulara dair, fikir, bilgi veya kanaat oluşturmalarına imkan veren en önemli iletişim pratiğidir (Göregenli, 2012: 250-251). Bu bağlamda hayatın kendisi, bir dil pratiği olan söylemler aracılığıyla inşa edilmekte ve gerçeklik kazanmaktadır (Sözen, 2017: 9). Michel Foucault'da söylemin yalnızca kelimelerden ibaret olmadığını, hakkında konuşulan her şeyi doğrudan inşa eden ve anlamlar dünyası kuran bir yapı olarak ifade etmektedir (Foucault, 1999: 68). Dilsel eylemlerden meydana gelen söylem, içinde olduğu toplumsal yapıyı inşa eden, onu tanımlayan ve ona gerçeklik kazandıran çok yönlü ve karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söylem, içerisinde hem yazma hem de konuşma eylemini barındırır da çoğunlukla konuşma edimi olarak ele alınmaktadır. Dil aracılığıyla kendini şekillendiren

söylem, doğası gereği içerisinde çeşitli mesajlar ve anlamlar barındırmaktadır. Bu anlam ve mesajlar söylemin kaynağına ya da niteliğine göre farklılık göstermektedir. Toplumsallaşma sürecince şekillenen söylem, gruplar arası iletişimde düşüncelerin aktarılması, anlamın üretilmesi ve dolaşıma sokulması ve aynı zamanda da toplumsal davranışların oluşmasında kilit bir öneme sahiptir.

Jonathan Potter ve Stephen Reicher, söylemi sosyal psikoloji perspektifinden değerlendirerek, toplumsal ilişkiler içerisinde şekillenen bir pratik olarak söylemin, aynı zamanda grupsal aidiyetleri de belirlediğinin altını çizerler (Göregenli, 2013: 58). Bu bağlamda insanlar içinde bulundukları grubun tutum, davranış ve ideolojisini söylemler yoluyla yeniden üretirken, aynı zamanda öteki gruplarla aralarındaki farklılıkları da tanımlamış olurlar.

Söylemi iktidar kuramı çerçevesinde değerlendiren Foucault'ya göre; bilgiyi inşa eden, toplumsal alandaki bütün güç ilişkilerini kuran ve aynı zamanda hakim iktidar anlayışının sürdürülmesi söylemler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Söylemler, anlamları inşa etmenin yanı sıra bilinci ve öznelerin duygusal tutumlarını da şekillendirmektedir (Weedon'dan akt. Çınar, 2013: 138). Söylem, düşünsel üretimin temelinde yer alan dilsel bir pratiktir. Söylem, kültürel ve ideolojik olanın yanı sıra, politik ve ekonomik olanla da ilintilidir. Söylem aynı zamanda dilsel bileşenlerin dışında görsel ve göstergesel olarak, eylemsel diğer tüm ifade etme biçimlerini de kapsar. Dolayısıyla söylem, eylemsel olanla farklı bağlamlarda kesişmektedir (Çoban, 2015: 199).

Toplumsal pratikler içindeki varlığıyla söylemi açıklayan Norman Fairclough'a göre, söylem öncelikle toplumsal bir etkinliktir. Bu etkinlik kendisini temsillerde gösterir ve toplumsal kimliklerin oluşmasına olanak sağlar. Dolayısıyla söylemler toplumsal yaşamdaki farklı kimliklerin ve konumların oluşmasına ve kendilerini de bu farklılıklar içerisinde var etmelerine olanak sağlar (Fairclough, 2015: 138). Söylem, güç(iktidar) ilişkilerinde oynadığı rolü nedeniyle aynı zamanda bir mücadele ve çatışma alanına da işaret etmektedir. Toplumda baskın olan hakim söylemin karşısında, öznelerin sınıf, kimlik ya da varlık mücadelelerinden doğan karşıt söylemleri anlamlar üzerinden çatışır. Dolayısıyla da karşıt söylemler birbirlerinin anlamlarını bozmaya veya dönüştürmeye çalışır.

Foucault'cu bir kavrayışla, söylem ile iktidar ilişkisine dikkat çeken Mahmut Çınar da, toplumsal alanda yaratılmış söylemler içerisinde hakim olan her söylemin, hegemonyanın kurulmasına ve o hegemonyaya yönelik toplumsal rızanın üretilmesine olanak sağladığına dikkat çekmektedir. Böylece söylemler aracılığıyla modern iktidarın kendini var etmesine ve güçlendirmesine zemin oluşturulmaktadır (Çınar, 2013: 138). Antonio Gramsci, hegemonyayı sınıfsal egemenlik ilişkilerini ifade etmek için kullanmaktadır. Hegemonya toplumsal rızanın, şiddet ya da zor kullanmadan örgütlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Gramsci'ye göre hegemonya kitle iletişim araçları, okullar, sendikalar, partiler, kilise gibi yapılanmalar toplumsal rızanın üretimde etkili olmaktadır. Ancak bu yapılar ne kadar özerk görünseler de hakim ideoloji tarafından kuşatılmaya açık konumdadırlar. Çünkü hegemonyayı sürdüren itici güç devletin ideolojik ve baskı aygıtlarıdır (Özer, 2019: 103). Gramsci'nin tanımındaki "rızanın örgütlenmesi"ne dayanan hegemonya kavramı, özneler üzerinde baskı kuran

“örtük” bir ideolojik işleyiştten ziyade, yönlendiren ve önderlik eden niteliklerle açıklanmaktadır (Çam, 2008:233). İktidar, sahip olduğu bütün ideolojik ve baskı aygıtlarından öncelikli olarak iletişimsel olanları etkili biçimde kullanarak, toplumsal alanda kendi hakim söylemini üretir. Dolayısıyla toplumsal söylem, iktidarın belirlediği sınırlar içerisinde ve ona bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda hegemonik olarak toplumlara değıştirme ve dönüştürme gücü ve aynı zamanda iktidarların kendini var edebilmesine olanak sağlayan nosyonu nedeniyle söylem, kuramsal olarak kilit kavramlardan biri haline gelmektedir.

Eleştirel söylem perspektifinden söylemi tanımlayan Teun van Dijk ise, toplumsal denetimin bizzat söylemin üretiminden geçtiğini savunurken, iktidarın söylem üretiminde başat rol üstlendiğinin altını çizer (van Dijk, 1999: 336). Van Dijk toplumlarda zihinleri denetlemenin koşulunun hem söylemi üretmekten hem de söylemi denetlemekten geçtiğine vurgu yapar. Burada söylemin hangi “bağlam” içerisinde üretildiği büyük önem taşımaktadır. Yani söylemin, kim tarafından, hangi niyetle, nasıl bir durumda kime yöneldiği, bağlamı anlamak açısından önemlidir. Dolayısıyla söylemi denetlemek için öncelikli olarak “bağlam”ı denetlemek gerekir (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 23). Söylem toplumsal alanda oluşan yapısı gereği bir bağlam içerisinde şekillenir, diğer söylem ve bağlamlarla ilişki kurarak dışsallaşır. Yani bütün söylemler bir sosyal bağlam içerisinde hareket ederek, bağlamın varlığını devam ettiren ifade ve cümle gruplarından meydana gelmektedir (Mills’den akt. Sözen, 2017: 25). Söylem, sabit değildir. Toplumsallaşma sürecinin ürünü olarak, bireylerin diğer bireylerle kurdukları sosyal ilişkilerinden etkilenen, çok boyutlu, değışen ve dönüşen

canlı bir organizmadır. Dolayısıyla da söylemin içinde yeşerdiği bağlamlar ve anlamlar da zaman ve mekana göre değişiklik gösterebilmektedir.

Dil ve söylemin arkasında örtük ya da açık bir biçimde işleyen ideolojik bir sürecin varlığına vurgu yapan Stuart Hall; anlamın ideolojik söylemler zemininde oluştuğuna dikkat çekmektedir. İdeolojiler, anlamları ve “gerçekliği” inşa eden bilincin oluşmasına aracılık ederler. İdeolojinin etkisiyle hayat bulan bilinç, kendini toplumsal ve kültürel alanda gösterir. İdeoloji çerçevesinde meydana gelen hakim söylem ve onun anlam dünyası, gerçekte egemen ideolojinin bir yansımasıdır (Hall, 1994; 169-209). Anlamın oluşumunda yalnızca “egemen ideoloji”nin etkili olduğunu söylemek eksik bir tespit olacaktır. Çünkü dil ve söylem üzerinde hakim ideolojinin yanı sıra toplumdaki farklı grupların ideolojilerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Anlamın, dolayısıyla da bilincin şekillenmesinde egemen ideolojinin etkisi büyük olsa da, karşıt ideolojilerin ve söylemlerin varlığını göz ardı etmemek gerekir. Toplumsal ve kültürel alan karşıt ideolojilerin ve söylemlerin karşı karşıya geldiği bir mücadele alanıdır. Egemenler, her ne kadar iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanarak, toplumsal alandaki söylem üzerinde iktidar kurmaya çalışsalar da, karşılarında bu söylemi yapı bozuma uğratmak için mücadele eden “karşıt” söylemlerle karşılaşır. Toplumsal alan, öznelerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu bir alan olmasından dolayı, söylem ve anlamlar da birbirlerini değiştirir ve dönüştürür.

1.2. Nefret Söylemini Tanımlamak

Nefret kavramı, Antik Grekçe’deki karşılığı “kedos”, Latince karşılığı “odium” olan, İngilizce’de “hate” ve/veya “hatred”, Almanca’da “hassen”, Fransızca’da ise

“haine” kelimeleriyle ifade edilmektedir. Türkçe’de ise “nefret” kelimesi Arapça kökenli olup, “bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu” ve “tiksinme, tiksinti” anlamlarına gelmektedir (Ataman, 2012: 50). Teun van Dijk, insanların gündelik konuşma pratiklerinin içinde yaygın olarak kullandıkları bu kavramı, bireyin yaşadığı ya da hissettiği olumsuz bir duygu durumunun da ötesinde bir duygusal tutumu ifade etmek için kullanır. *“Tutumlar, diğer insanlarla ortaklaşa bir şekilde sahip olduğumuz davranışlardır”* (van Dijk, 2010: 26). Van Dijk’a göre insanların tutumları, toplumsallaşma sürecinde oluşmakta ve davranış halini almaktadır.

Nefret kavramı söylemle bir araya geldiğinde ise “nefret söylemi” olarak başka bir tanımlamaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü nefret söylemini yalnızca bireylerin birbirlerine karşı besledikleri olumsuz duygu ya da düşüncelerinin ifadesi biçiminde tanımlamak, nefret söylemini sadece bireyler arasında yaşanan kişisel problemlere ya da anlaşmazlıklara indirgemek anlamına gelecektir. Oysaki nefret söylemi bireylerden başlayarak içerisine kamusal alanı da dahil eden çok daha geniş bir perspektiften ele alınması gereken bir ayrımcılık pratiğidir.

Nefret söyleminin genel olarak ne anlama geldiği ve kapsamının ne olduğu konusunda üzerinde uzlaşılmış bir tanımlama bulunmamakla birlikte nefret söylemi ile ilgili olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin 1997 yılında aldığı 97(20) sayılı tavsiye kararı uluslararası alanda en bilinen tanım olma özelliğini taşımaktadır. Bu tanıma göre: *“(…) ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük*

dahil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu anlamda “nefret söylemi” muhakkak belirli bir kişiye veya gruba yönlendirilmiş yorumları kapsamaktadır” (Weber, 2009: 3). Genel ve “muğlak” bir biçimde tanımlanmaya çalışılan nefret söylemi, gücünü ve etkisini esasen bu muğlaklıktan almaktadır. Çünkü bu tanımsal sınırlılık içerisinde kimi zaman ifade kimi zaman da düşünce özgürlüğü olarak kendini meşrulaştırma olanağı bulmaktadır. Bu nedenle nefret söylemi daha kolay bir biçimde, söylemsel bir saldırı aracı olarak seçilen hedef kimliğe yönelmektedir (Keyman, 2013: 9). Bu bağlamda nefret söylemi, gerek özel gerekse kamusal alanda, bütün ilişki ve iletişim biçimlerinde yaşanan ayrımcılığın, söylemsel olarak bir saldırı biçimine dönüşmüş halidir.

T. Cengiz Alğan ve F. Levent Şensever’e göre *“nefret söyleminin temelinde önyargılar, ırkçılık, yabancı korkusu veya düşmanlığı, taraf tutma, ayrımcılık, cinsiyetçilik, homofobi vb yatar. Kültürel kimlikler ve grup özellikleri gibi unsurlar nefret söyleminin kullanılmasını etkiler; yükselen milliyetçilik ve farklı olana tahammülsüzlük gibi koşullarda, nefret dili yükselir ve etkisini artırır”* (Alğan ve Şensever, 2010: 15). Bu bağlamda nefret söylemi, etki alanı oldukça geniş, farklı alalarda ve bağlamlarda kendini gösteren, içerisinde sözlü saldırı özelliği de taşıyan bir ayrımcılık pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu Karin Karakaşlı *“Ayrım dışlamayla başlar, kendinden saymamakla, ötekini kendine karşı olarak tanımlamakla”* diyerek özetlemektedir (Karakaşlı, 2014: 266).

Hiyerarşik bir toplumsal örgütlenmeye aracılık eden ayrımcılık pratiği, bu hiyerarşik yapılanmada hem yönetenler hem yönetilenler açısından ayrıştırıcı bir dile ihtiyaç duymaktadır. Bu hiyerarşiyi meşrulaştıran ayrımcı dil, aynı zamanda ayrımcılığın toplumsal alanda doğallaşmasını ve yayılmasını sağlar. Hemen bütün toplumlar da diğerlerinden daha avantajlı ve ayrıcalıklı bazı gruplar bulunmaktadır. Hiyerarşik olarak “yukarıdakiler” olarak tanımlayabileceğimiz bu ayrıcalıklı grubun “hakim dili”, ayrımcılığa uğrayan azınlıktaki kişi ya da grupları önemsizleştiren, onları dışlayan ve yaşadıkları ayrımcılığı “hak ettiklerine” dair bir algı yaratılmasını olanak sağlar (Göregenli, 2018: 251). Bu da toplumda azınlık olan kırılgan kimliklerin, nefret söylemine hedef olmamak için daha da sessizleşerek, görünmez olmalarına neden olmaktadır.

Ayrımcılık, önyargılardan beslenen, bir gruba veya grup üyelerine yönelen olumsuz tutumları ve davranışları içermektedir. Ayrımcılığa uğrayan özneler, kendi kişisel özelliklerinden ziyade, ait oldukları grubun özelliklerinden dolayı bu dışlama pratiğinin hedefi haline gelmektedirler. Melek Göregenli, ayrımcılığa ve nefret söylemine zemin oluşturan “*zihinsel arka planı*” açıklarken önyargı ve kalıpyargıların önemine dikkat çekmektedir. Sözü edilen kavramların aşağıdaki tanımlarına baktığımız zaman, ayrımcılığın oluşmasına etki eden *zihinsel arka planı* daha açık bir şekilde anlayabiliriz:

- **Önyargılar:** Günlük hayatta önyargı kavramı, olumlu veya olumsuz herhangi bir yargı içermeyen “*ön fikir*” olarak tanımlanabilmektedir. Ayrımcılık söz konusu olduğunda ise önyargılar, olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. Önyargılar, yöneldiği kişi ya da gruplarla aramıza mesafe koyduğumuz bir ayrımcılık pratiğidir. Toplumsal örgütlenmede, hiyerarşik olarak avantajlı olan grup(lar), dezavantajlı kişi ya da

gruplar üzerinde kaynağını ayrımcılıktan alan ve önyargılardan beslenen “dışlama” pratiklerini işletmeye başlarlar. Söylemden başlayıp şiddet düzeyine ulaşabilen ayrımcılık, “farklı” olanı hedef almaktadır. Toplumsal hiyerarşide güce sahip olanlar, iktidar alanının dışında kalan “dezavantajlı” ya da “aşağıdaki” olarak tanımlanan özneler önyargı geliştirilmesinin ve ayrımcılık yapılmasının önünü açarlar (Göregenli, 2012: 21-23). Sosyal psikoloji perspektifiyle ayrımcılığı tanımlamaya çalışan Gordon W. Allport’a göre ise; önyargı kavramı “*hatalı ya da esnek olmayan bir genellemeye dayalı antipati*”dir (Allport’tan akt. Paker, 2018: 42). Önyargının öznelerin psikolojisine etkisine odaklanan Allport, bireylerin yeterince bilgi ya da fikir sahibi olmadıkları durumlarda, başkalarıyla ilgili sahip oldukları olumsuz düşünce ve tutumlara vurgu yapmaktadır. Özneye yönelen bu “genellenebilir bilgi”, öznenin dahil olduğu grubun “sahip olduğu varsayılan” özelliklerinden yola çıkılarak oluşmaktadır. Allport, önyargıyla hareket eden öznelerin, diğer öznelere ya da gruplara karşı genellikle katı bir tutuma sahip olduklarının altını çizer. Değişime direnen ve esnek düşünmeyi reddeden bu kişiler, dünyayı da “iyi” ve “kötü” karşıtlığı içinde algırlar. Örneğin. “*Latinler tutkulu*”, “*eşcinseller neşeli*”, “*kadınlar duygusal*”, “*erkekler katı*”, “*İtalyanlar yakışıklı*”, “*Çingeneler eğlencelidir*”. Tek tek bireylerin kişisel özelliklerini göz ardı eden ve bir gruba ait bir ya da birkaç özelliğe dikkat çeken bu tutumlar, grubun bütün üyelerini kapsayacak şekilde genellenir ve gruplar bu genellemeler üzerinden sınıflandırılır (Göregenli, 2012: 24-25). Allport’a benzer bir yaklaşımdan hareketle Murat Paker’de önyargıyı, bir grubun üyelerine karşı yanlış ve temelsiz fikirlerin yol açtığı negatif tutumlar olarak tanımlamıştır (Paker, 2018: 42). Önyargı temelli tüm ayrımcılık çeşitleri, tacizleri, şiddeti ve hatta katliamları içeren nefret suçlarına kolaylıkla evrilebilmektedir (Paker, 2018: 43).

- **Kalıpyargılar (Streotipler):** Kalıpyargılar, önyargılardan farklıdır ancak bu iki kavram birbirinden beslenmektedir. Kalıpyargılarda tıpkı önyargı(lar) gibi zihinsel temsillerin tanımlanmasını ve kategorize edilmesine aracılık ederler. Kalıpyargılar, bir özneye ya da gruba ilişkin genel izlenimlerden elde edilen “imgeler” aracılığıyla oluşan “bilgiler” olarak tanımlanmaktadır. Böylece kalıpyargılar yoluyla, özne ya da grupları, gerek gerçek özellikleriyle, gerekse de tamamen kendi imgelediğimiz biçimde algılarız. Örneğin; bütün “Japonların çalışkan” ve “Arapların temiz olmadığı” gibi kalıpyargılarımız tamamen yanlış imgelemelerimizden kaynaklanır. “Japonlar çalışkandır” örneğinde de görüldüğü gibi kalıpyargılar her zaman olumsuz değildir. Ancak olumsuz kalıpyargılar önyargıların oluşmasına zemin hazırlarlar (Göregenli, 2018: 23). Bir tür kısır döngü halinde birbirini besleyen olumsuz kalıpyargılar ve önyargılar hedef grubun ya da o gruba ait bireylerin her davranışında aranan, “bulunduğu” varsayılan “olumsuz” nitelikler nedeniyle, hedef kişilere yönelen ilkel ve sorgulanmayan tutumlara dönüşür.

Stephen Reicher sosyal kimlik kuramı içerisinde stereotipleri (kalıpyargıları), biz ve öteki karşıtlığına giden yolu açan, bir tür ayrımcılık pratiğinden kaynağını alan “iç grup” ve “dış grup” ayrımı üzerinden açıklamaktadır. “İç grup” ve “dış grup” tanımları, grup üyelerinin kimlerden oluştuğuna ve nasıl davrandıklarına göre şekillenmektedir. İç grup üyeleri, kendi gruplarını pozitif özelliklerle tanımlama eğilimindeyken, dış grup üyelerini negatif özelliklerle tanımlarlar. Böylece kendilerini “diğerlerinden” ayırarak, biz kimliğinin oluşmasına ve bu kimliğe aidiyetin önemine dikkat çekerler (Reicher, 2004: 921-945).

Nefret söylemi çoğulcu bir toplum anlayışının önemli sorunlarından birini teşkil etmektedir. Çoğulcu toplumlarda, çoğunluğu oluşturan kimlikten farklı olan, başta azınlıklar olmak üzere “egemen kimlik” dışında kalan hemen herkesi hedef alan, aşağılayıcı, dışlayıcı, ötekileştirici, küçük düşürücü, ayrımcılığı yazılı, sözlü ve görsel olarak kullanan her türlü pratik nefret söylemi olarak tanımlamaktadır. Nefret söylemi içinde ırkçılığı da barındırmaktadır. Kimi zaman bunu açık bir biçimde, kimi zamanda daha örtük bir biçimde gerçekleştirmektedir (Keyman, 2013: 8).

Nefret dili yalnızca günümüzde değil, her zaman ve her yerde karşımıza çıkabilecek, içinde şekillendiği coğrafyanın kendi tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamından ortaya çıkan ırkçı, ayrımcı, yabancı düşmanlığı, cinsiyetçi vb. söylemleri içerisinde barındıran çok çeşitli ve katmanlı bir ötekileştirme olgusudur.

Nefret söylemi, doğası gereği içinde tahammülsüzlüğü, ayrımcılığı, dışlamayı, ötekileştirmeyi barındırdığı için başlı başına bir suçtur. Nefret söylemi toplumda

azınlıkta olan kişi ya da toplumsal grupların üzerinde tehdit, aşağılanma ve dışlanmışlık duygusu yarattığı için, zaten görünmez olan azınlıkların daha fazla oranda görünmez hale gelmelerine neden olmaktadır. Nefret syлемinin somut bir fiil oluşturmadıkça suç sayılmaması ve bu suçun cezalandırılmaması, nefret suçlarına giden yolu açmakta ve bu suçlar için uygun bir zemin yaratmaktadır.

1.2.1. Ayrımcılık Ekseninde “Biz” ve “teki(ler)” Karşıtlığı

“teki” kelimesi Türk Dil Kurumu(TDK)’na¹ göre “diğer, öbür ve mevcut kültürün içinde dışlanmış olan” anlamlarına gelmektedir.

Öteki ya da ötekilik hali temelde bir dışlama pratiğinin vücut bulmuş halidir. Dolayısıyla tekinin tanımı yapılırken orada bir karşıtlık ilişkisi olduğu unutulmamalıdır ve bu karşıtlık da kendisini biz olarak inşa etmektedir. Biz’in dışında kalan ya da ideolojik olarak orada özellikle konumlandırılan öteki toplumsallaşma sürecinde ortaya çıkmaktadır.

Toplumsallaşma, içinde yaşanılan toplumun değerlerinin, kültürünün, temel niteliklerinin kısacası, o toplumda ortak biz duygusu yaratan bütün özelliklerin diğer öznelere aktarılma sürecini kapsamaktadır. “Biz” şemsiyesi altında toplanan gruplar kendilerini diğer kişi ya da gruplardan ayıran özellikleri tanımlarken “biz”deki olumlu özelliklerden yoksun olan ötekileri bir karşıt kimlik olarak konumlandırmaktadır. Yani “tekilik” genel tanımıyla, toplumsal olarak kimliği dışlanan, bir kategori olarak “bizden olmayanlar”ı temsil etmektedir (Yanıkaya, 2009: 24).

¹ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi: 12.03.2020)

Yasemin İnceoğlu ve Barış Çoban ise; öteki kavramını tanımlarken aslında her birimizin diğerine göre öteki olduğunu ve yabancısı olduğumuz bu ötekilerin varlıklarının bizde rahatsızlık yarattığını söylerler (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 55). Geçmişten günümüze hemen hemen her coğrafyada öteki kavramına rastlamak mümkündür. Çünkü hemen her toplumda ırkı, inancı, etnik kökeni, ten rengi, cinsel yönelimi, cinsiyeti vb nedenlerle bireyler ya da toplumsal gruplar ötekileştirilmeye maruz kalmaktadırlar. Burada üzerinde durulması gereken nokta ötekinin kim ya da kimler tarafından tanımlandığı ya da belirlendiğidir. Bu noktada Karl Marx, iktidarı elinde bulunduran ve üretim araçlarına sahip olan egemen sınıfın aynı zamanda toplumu da baskı altında tuttuğuna vurgu yapar ve *“toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür”* der (Marx, 2013: 52). Söyleme hakim olanların, insanlar arasındaki ilişkiyi gerek ekonomik olarak gerekse güce sahip olanlar ve olmayanlar biçiminde hiyerarşik olarak yapılandırması ‘normalleştirildiğinde’ orada kaçınılmaz olarak bir ayrımcılık ve dışlama süreci yaşanmaktadır.

Toplumda egemen olan zihinsel güç iktidarını ötekiler üzerinden şekillendirmektedir. “Öteki” iktidarın egemen söylem ve değerlerinin dışında kalan hemen her kişi ya da topluluğu ifade etmektedir. Bu bağlamda, iktidar hegemonyasını yeniden kurmak için, toplumda muhalif olan ve hegemonik söylemden farklı düşünen kim varsa herkesi düşmanlaştırmakta ve dışlamaktadır (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 54).

Nefret söylemini kimlik temelli iktidar ilişkileri içerisinde değerlendirilen Arus Yumul ise; toplumsal bilince sirayet etmiş olan nefret söyleminin kimlik eksenli iktidar ilişkilerinde görünür hale geldiğini belirtmektedir. Nefret söylemiyle de hiyerarşik

anlamda güçlü olan kimlik, öteki olarak gördüğü kimliklerin toplumsal olarak konumlarını da belirlemektedir. Öteki kimliklerin varoluşları, güçlü kimlik için bir tehdit olarak görülmektedir (Yumul, 2013: 133). Göregenli ise, kültürel ve toplumsal bütün farklılıklara rağmen ayrımcılığın, toplumları tektipleştirme çabasıyla ortaya çıktığını söyler ve ekler *“(...)tektipçi anlayış sonucunda, başlangıcından bu yana toplumun örgütlenmesi, kapitalist üretim tarzının eşliğinde, hiyerarşik bir yapıyla gerçekleşmiş ve ‘asli unsurlar’ söylemi, bazen açık, bazen örtük biçimde, hem resmi-kamusal alanda, hem de gündelik süreç ve ilişkilerde egemen olmuştur. Dolayısıyla bütün toplumsal örgütlenme bu hiyerarşik anlayışla gerçekleştiğinde, bölgesel, sınıfsal, dini inanca ve mezhebe dayalı cinsiyete ve cinsel yönelimlere vb. ilişkin ayrımlar eşitsizlik ve adaletsizlik temelinde örgütlenmiştir.... bu genel sürecin ayrımcılığa uğrayan çeşitli gruplar açısından yaşanma biçimleri tarihsel olarak değişse de, ayrımcılık hep bir ‘dışlama süreci’ olarak var olmuştur”* (Göregenli, 2013: 23-24).

1.2.2. Ulus Devlet İnşasında Milliyetçilik ve Irkçılık

Nefretin ve nefret söyleminin oluşumunda, biz ve öteki(ler) karşıtlığının temelindeki unsurlardan biri, ulus devletlerin kuruluşundaki milliyetçi ideolojilerdir. Burada iki tanım karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki ulusal devlet (national state), ikincisi ise ulus devlet (nation state)’dir. Ulusal Devlet; kökenini 1789 Fransız Devrimi’nden alan, Mutlakiyetçi Krallıklar çağında ortaya çıkan ve egemenliğin temel unsuru ulus olarak kabul edilen devlet şeklidir. Ulus Devlet ise; 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve tek kimlikli ulus anlayışıyla şekillenen devlet türüdür. “Ulusal birliği sağlamak amacıyla” kültürel ya da etnik asimilasyona olanak tanıyan bu devlet türünde, milliyetçilik önemli bir görev üstlenmektedir. Batı Avrupa’da burvuja sınıfı ve kraliyetçi

yönetimlerin bir araya gelerek Feodaliteyi saf dışı bırakmalarının ardından ortaya çıkan mutlakiyetçi yönetim anlayışı, zamanla bugünkü ulus devletlerin kurulmasının önünü açmıştır. Ancak imparatorluklardan miras kalan çok uluslu ve çok kültürlü toplumsal yapı, ulus devletlerin kuruluşunda hedeflenen kurucu “*tek tip ulus*” anlayışıyla çelişmiştir. Bu ortamda da önce ulus-devlet kurulmuş, ardından imparatorluklardan kalan azınlıklar asimilasyona maruz bırakılmıştır. Özetle önce ulus doğmuş, sonra milliyetçilik ideolojisi ve son olarak da ulus-devletler kurulmuştur (Oran, 2014: 21-22).

Ulus-devlet’in en önemli kurucu öğelerinden biri olan ulus veya millet kavramı modern siyasi döneme aittir. Anthony D. Smith ulus-devlet tanımı yaparken modern dünyaya atıfta bulunur ve bu dünyada siyasi bir oluşum olarak ulus-devlet dışında, başka bir yönetim biçiminin imkansız olduğuna dikkat çeker. Yani ulus-devleti var eden modernite olgusunun kendisidir. Smith’e göre ulus-devlet, sınırları, bayrağı, milli marşları, para birimi, elçilikleri olan, aynı zamanda hükümeti, tek bir eğitim sistemi, ekonomisi ve tüm yurttaşları için yasal haklar dizisine sahip bir yapıya karşılık gelmektedir (Smith’den akt. Pierson, 2000: 101). Ulus-devlet kendi meşruiyetini, milliyetçi bir anlayışla ulusal bir kimlik inşa ederek kazanmaya çalışır. Ancak ulus-devletlerin imparatorlukların çok uluslu yapılarını miras aldıkları düşünüldüğünde, kurucu bir unsur olarak türdeş bir yurttaş kimliğinden söz etmek neredeyse olanaksızdır. Bu haliyle ulus-devlet kurgulanmış ancak hayata geçirirken toplumsal çeşitlilikle çelişmiştir. Bu noktada Ozan Erözden’e göre; ulus-devlet kurgusunda göz ardı edilen halk çeşitliliği olgusu, ulus-devletleri zorunlu olarak kurgusal bir “projeye” dönüştürür. Bu proje, olguyu kurguya dönüştürmek amacıyla, çeşitli araçlardan faydalanarak hayata geçirilmek istenen *uluslaştırma* düşüncesidir (Erözden, 1997: 123).

Ulus kavramı, genel olarak aynı dili konuşan ve ortak bir geçmişi paylaşan yani benzer

kültürel kodlara sahip olan bireyleri kapsamaktadır. Dolayısıyla da bu kapsamın dışında kalan her birey ya da toplumsal grup ulus yani biz tanımının dışında kaldığı için, öteki(ler) olarak konumlanmaktadır. Ulus-devlet anlayışının ortaya çıkmasındaki temel motivasyon milliyetçilik ideolojisi. Erözden'e göre ulus kavramının kapsamını belirleyen ve ulus kavramının tanımlanmasına aracılık eden olgu milliyetçiliktir (Erözden, 1997: 79).

Milliyetçilik ideolojisinin kökenindeki millet kavramı, yaşanan coğrafyanın(vatanın) tarihsel ve kültürel kodlarını içselleştiren ve bu kodları toplumsal alanda yeniden üreterek sürekliliğine hizmet eden bireyleri tanımlamaktadır. Ulus-devletlerin en yaygın tezlerinden biri, ulusun ezeli bir geçmişten geldiği ve sınırsız bir geleceğe doğru ilerlediğidir. İşte bu noktada milliyetçi ideoloji devreye girmektedir. Milliyetçiliğin büyümesi tam da burada ortaya çıkmakta ve ulusal aidiyeti bir tür yazgıya dönüştürmektedir (Anderson, 2009: 25-26). İki yüz yıllık tarihi geçmişe dayanan milliyetçilik, başlangıcından bugüne imparatorluklardan hanedanlıklara ve günümüz ulus devletlerine hizmet eden, onların çıkarlarını koruyan ve savunan bir *politikadır*. Anderson'a göre milliyetçiliğin aynı kalan tek yönü *resmi* olmasıdır, yani kaynağını devlet mekanizmasından alması ve yine devletin çıkarlarına hizmet etmesidir (Anderson, 2009: 178). Milliyetçi ideolojilerin, ulus devletlere hizmetlerinden birisi de, yeni kurulan devletlerin uluslaşma politikalarında, hayali bir biz cemaatinin oluşturulmasında, kitle iletişiminden, eğitim sistemine kadar uzanan çeşitli yapılanmaların içerisine etki etmesidir (Anderson, 2009: 182). Milliyetçi ideolojilerin dayandığı temel unsurlar; ortak bir dil'e, ortak bir din'e ve ortak bir kültüre aidiyetten geçmektedir (Anderson, 2009: 217).

Milliyetçi ideolojiler biz duygusunun oluşması için özellikle tarihsel acılardan yararlanırlar. Geçmişte yaşanmış katliamlar ve savaşlar devlet tarafından, özellikle okullarda okutulan ders kitapları ve resmi tarih tezleri gibi yollarla insanlara sürekli olarak hatırlatılır. Böylece bizim ortak acılarımız, bizim ortak değerlerimiz sürekli tekrarlanarak, biz cemaatinin sürekliliğine hizmet etmektedir.

Ulusçuluk kuramları, ulusların oluşumu esnasında iki farklı kimlik tanımından hareket etmektedir. İlk olarak Fransız modelinde, toprak ekseninde tanımlanan yurttaşlık vurgulanmaktadır. Alman modeli olarak tanımlanan ikinci tanımlamada ise tarihsel kökene dayanan etnik bir tanımdan yola çıkılmaktadır. Fransız modelinde siyasal ve hukuksal öğeler öne çıkarken, Alman modelinde dil ve din gibi ortak kültürel kodlar vurgulanmaktadır. Bu farklılaşmada aslında ulusçuluk ideolojisinin, her iki modelin ortaya koymuş olduğu hem toprak temelli yurttaşlık birliğini hem de etnik-kültürel bağı içerisinde barındırdığı görülmektedir. Ulusa adını veren hakim etnik grubun ulusçu ideolojisi, aynı toprak parçasında yaşayan öteki kimliklerin hakim ulusal kimliği benimsemeye zorlanmasını yani asimile edilmesini ya da dışlanarak, kimliğinin görmezden gelinmesini savunmaktadır (Özdoğan; Üstel; Karakaşlı; Kentel, 2009: 16-17). Ulus devletler ideolojik doğaları gereği toplumsal alandaki farklılıkları ve çok parçalı yapıyı görmezden gelmeye ve toplumu bir bütün içerisinde ele almaya meyillidirler. Bu yönüyle de homojen uluslar devletleri değil, devletler kendi “hayali” uluslarını inşa etmişlerdir (Baumann, 2006: 35). Ulusal devletlerin oluşturduğu cemaate “*kurgusal etniklik*” adını veren Etienne Balibar, hiçbir ulusun etnik bir temeli olmadığını ancak toplumsallaşma sürecince, topluluklar ulusallaştıkça, içerdikleri ya da dışarıda bıraktıkları grupların “etnik” bir nitelik kazandığına işaret eder. Böylece kaynağını

geçmişten alan ve gelecekte de temsil edilecek olan, ortak bir kimliği, kültürü ve tarihi paylaşan hayali bir cemaatin oluşturulması olanaklı hale gelmektedir (Balibar, 2017: 119). Devletin kuruluşunda yer alan bir ulus ya da halkın bulunmasının nedenini sorgulayan Balibar, devletin birlik ve bütünlük içerisinde olmasının ve içten parçalanma ya da dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı bir güvence olarak ulusa ihtiyaç duyduğunu söyler. Ulusal duyguların toplumun büyük bölümüne yayılmasıyla, tehditlerde azalmış sayılır. Devlet içindeki iktidar odaklarının da milliyetçi duyguların kullanılmasında çıkarları bulunmaktadır. Devlet yapısının dışına itilmiş ya da öteki olarak konumlandırılmış tüm kişi ya da gruplara karşı iktidar üyeleri kendi çıkarları doğrultusunda bu ulusal duyguları kullanmaktan çekinmezler. Milliyetçi duyguların kışkırtılması politika olarak kullanıldığında toplumdaki tek biçimciliğin altının çizilmesine, karşıt seslerin bastırılmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla da tek tipçi devlet, milliyetçiliğin dışı vurumunun ve yaygınlaşmasının garantörü gibi hareket etmektedir (Balibar, 2017: 101-102).

Modernleşme projesinin içinde şekillenen ulus-devletleşme sürecinin başlangıçtaki ideallerinden biri de; eşit bireylerden meydana gelen bir toplum inşa etmektir. Ancak ulus-devletler, bazı kimlikleri kurucu kimlik olarak öne çıkarırken, azınlıkta kalan diğer kimlikleri asimile edici veya dışlayıcı bir politika izlemiştir. Sonuç olarak bugün gelinen noktada hiçbir ulus devlet homojen bir ulus hayaline ulaşamamıştır. Bugün ulus-devlet yapılarının ve vatandaşlık algısının toplumdaki tüm farklı kimlikleri kapsayacak ve gözetecek denli eşitlikçi bir yaklaşımdan uzak olduğu görülmektedir. Bu sorun yalnızca Türkiye ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda birçok farklı coğrafya da görülen küresel bir olgudur (Çayır, 2018: 8).

Milliyetçilik ideolojisini tanımlamaya çalışan isimlerden biri olan Tarihçi Eric John Hobsbawn için millet, toplumsal bir birim olarak asli ya da değişmez değildir. Millet kavramı ancak toprak esasına dayalı bir devletle, yani ulus-devletle ilişkilendirildiği ölçüde toplumsal bir birim olarak tanımlanabilir. Milletlerin oluşumuna bakıldığında, bir çeşit sosyal mühendislik ürünü gibi, tarihsel süreçte icat edilmiş politik bir mit olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletin icadı, aslında insanları sınıflandırmanın göz ardı edilmesine olanak sağlayan bir tür kılıf gibidir. Millet tanımının içinde yer alan insanların kültürleri ve değerleri yüceltilirken, alt-grupların değer ya da kültürleri tamamen yok sayılmaktadır. Milliyetçilik ideolojisi de, çeşitli mitlerle bazen milletleri yoktan icat etmekte, bazen de zaten var olan kültürleri ya da değerleri yok saymaktadır. Yani milliyetçi ideoloji, milletten önce vardır. Millet tanımı işte bu milliyetçilik çerçevesinde tanımlanmaktadır (Hobsbawn, 2017: 25). Hobsbawn'ın yapmış olduğu tanım bağlamında, milleti tanımlarken toplumdaki bazı unsurların öne çıkarıldığı ve yüceltildiği, diğerlerinin ise göz ardı edildiği ya da yok sayıldığı bir ayrımcılık pratiğine işaret etmektedir. Ayrımcılık pratiği en yalın haliyle eşitsizlik anlayışı üzerinden toplumları hem politik, hem kültürel, hem de sınıfsal olarak parçalara ayırmaktadır.

Milliyetçilik ideolojisiyle temellenen ırkçılık ise, toplumsal yapı içindeki farklılıkları yok sayarak, biz kimliğini her türlü karışmadan uzak tutmak için ortaya çıkan, çeşitli söylemlerle öteki'ni aşağılayan ve hor gören bir ayrımcılık pratiğidir. Eylemi ve eyleme geçişi önceleyen ırkçılık, öteki'ne yönelttiği gerek söylemsel gerekse de fiziksel şiddeti normalleştirmektedir (Balibar, 2017: 27-28). Irkçılık, *eksiksiz* bir milliyetçi bütünlük içinde oluşma idealini taşımaktadır. Bu da ancak ulusun temelinde

ırksal ve kültürel ortaklığın bulunmasıyla mümkündür. Ulus olgusu da bu ırksal ve kültürel ortaklıkla özdeşleştiği ölçüde hayat bulmaktadır. Ulus olmanın ön koşulu “saf” bir ırksal ve kültürel niteliklere sahip olmaktan geçmektedir. Dolayısıyla ırkçılık ideolojisiyle şekillenen ulus, “dış” ya da “sahte” olarak nitelendirdiği ötekilerin etnik kökenlerini, dini inanışlarını veya hayat tarzlarını dışlamadan kendini gerçekleştiremez (Balibar, 2017: 80-81). Smith etnik milliyetçilik için; etnik milliyetçilik ideolojisinin iktidar olduğu ülkelerde, azınlıkların baskılar sonucunda başka coğrafyalara göç etmek zorunda kaldığını ya da sürgün edildiklerini, kalan azınlıkların ise kendi topraklarında yabancı ya da ikinci sınıf vatandaş statüsünde yaşamak zorunda kaldıkları saptamasını yapmıştır (Smith’den akt. Aktar, 2004: 18). Milliyetçi veya ırkçı ideolojiler, devletin ideolojik aygıtlarından biri olan medya aracılığıyla *“toplumsal bağlamdan kopuk bir şekilde, açık ya da örtük bir biçimde ırkçılık, etnik önyargı, zenofobi(yabancı korkusu-nefreti), anti-semitizm gibi kavramlar üzerinden nefreti yeniden üretir”*. Medya’da ötekiler üzerinden üretilen olumsuz ifadeler, bu grupları hedef haline getirmektedir. Medyanın öteki grupları hedef alan düşmanca yaklaşımı, önyargıların pekiştirilmesine ve bu grupların kendilerini güvende hissetmemesine yol açmaktadır. Öteki gruba mensup insanların yalnızca ait oldukları grup nedeniyle aşağılanmaları ya da hedef gösterilmeleri, nefret söylemini üreten gruba ise bir üstünlük ve güç atfedilmesi, toplumdaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 71).

Barış Çoban’ın hazırladığı *Medya Milliyetçilik Şiddet* adlı çalışmada medya, egemen ideoloji tarafından kuşatılmış bir mecra olarak hem milliyetçiliği üreten, hem de iktidarın tehdit olarak algıladığı ötekilere yönelik söylemsel şiddetin aracısı konumunda tanımlanmaktadır. Medya aracılığıyla üretilen söylemsel şiddet iktidar

söylemiyle birleşerek, toplumsal sorunların nedeni olarak görülen ötekilere yönelir. Toplumsal öfkenin kışkırtılmasıyla azınlıklara yani ötekilere yönelik bir cinnet halinin yaratılması sağlanır. Medya eliyle ötekini yok etme motivasyonu ile hareket eden linç toplulukları yaratılır. Böylece iktidarın ideolojik kurgusu topluma benimsetilerek biz'in dışında kalanlara yönelen şiddet doğallaştırılır. Bu koşullar altında medya, toplumsal kutuplaşmanın aktörlerinden birisi olarak, iktidarın “makbul vatandaşlarının” yardımıyla, iktidara muhalif olan vatandaşlarını sindirmeyi ve susturmayı amaçlamaktadır (Çoban, 2009: 9). Linç kavramını Ali Püsküllüoğlu *“Halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan davranışta bulunmuş birini yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi* olarak tanımlamıştır (Püsküllüoğlu’ndan akt. Bora, 2018: 11). Ölüm, linç girişiminde varılan en uç noktayı tanımlamaktadır. Ancak linç girişimi de hem amacı hem de doğurduğu sosyal sonuçları nedeniyle linçten farksızdır. Linç sözcüğü ilk olarak Amerikan iç savaşının ertesinde ırkçı Ku Klux Klan gruplarının, siyahlara yönelik gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Ku Klux Klan, toplumdaki sıradan yurttaşların katılımıyla, binlerce kişinin destekçisi olduğu bir örgütlenmedir. Bu haliyle toplumda “kabul gören” ve yaptıkları şiddet eylemleri meşru görülen bir oluşumu temsil etmiştir (Bora, 2018: 11- 12). Linç ya da genel tanımıyla şiddet eylemlerinin toplumlarda kabul görmesi ya da onaylanması, o eylemi gerçekleştirenlerin biz’den olmasıyla mümkündür. Bu biçimiyle şiddet eleştirilmez ya da cezalandırılmaz, aksine şiddet uygulayanlar takdir edilir, sırtları sıvazlanır. Türkiye’de de artık neredeyse kanıksanmış onlarca linç vakası örneği göze çarpmaktadır. Bunların hemen tamamı toplumdaki öteki olan Gayrimüslim azınlıklara, Alevilere, Kürtlere, Romanlara ve LGBTİ+ bireylere yönelik linç girişimleri ve şiddet olaylarıdır. Bora’ya göre; *“Milli refleks”* olarak meşrulaştırılan bu linç eylemleri

Türkiye’deki “devlet geleneğinde” kabul gören bir uygulamadır. “Milletin haklı tepkisi” olarak nitelendirilen bu şiddet eylemleri cezalandırılmayarak doğallaştırıldığı için yeni şiddet olaylarının önünü açmaktadır (Bora, 2018: 35).

1.2.3. Türkleştirme Politikaları Bağlamında Gayrimüslim Azınlıklar

Türkiye’de ayrımcı politikalar ve nefret söyleminin yaygınlığı toplumsal kodlara nüfus eden iktidar ideolojilerinden kaynaklanmaktadır. Gündelik hayatın diline yerleşmiş olan ve kanıksanan bu ayrımcı ifadeler başta gayrimüslimler olmak üzere çoğunlukla Alevilere, Kürtlere, Romanlara ya da LGBTİ+ bireylere yönelmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisinde rol oynayan etnik kimlik tanımındaki “Türk” vurgusunun ve inanç grubu olarak da “Sünni Müslüman” kimliğin dışında kalanların, toplumun ötekileri olarak konumlandırılması tesadüfi değildir. Kurucu ideolojinin milliyetçi kodları Türk kimliğinin vurgulanmasında etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihsel olarak kuruluşunda, dağılan Osmanlı İmparatorluğu’ndan miras kalan çok dilli ve farklı etnik kökenlerden gelen insanların tek bir ulus-devlet çatısı altında birleştirilme çabasıyla yola çıkmıştır. Ancak çok ırklı ve dilli bu toplulukları bir üst kimlik olarak tarif edilen “Türklük” çatısı altında toplamak zaman içerisinde ayrımcı politikaların uygulanmasına neden olmuştur (Tahmaz, 2012: 189-191).

Kurtuluş Savaşı sonrası ilan edilen Cumhuriyet rejimi ile çağdaş ve laik bir ülke kurulması hedeflenmiştir. Bu yeni yönetim anlayışı Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan hemen hemen bütün siyasi ve idari yapıları reddederek, yeni bir yapılanma için bir dizi reform hareketini başlatmıştır. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin

kapatılması, şeriye mahkemelerinin kapatılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması, medeni kanununun kabul edilmesi, 1924 Anayasası'nın kabulü vb. uygulamalarla yeni rejimin imparatorluk mirasından kopuşu sağlanmaya çalışılmıştır.

Ancak imparatorluktan devralınan yalnızca idari ve siyasi yapı değildir, Osmanlı'dan kalan topraklarda farklı etnik ve inanç gruplarına mensup çok sayıda insan yaşamaktadır. Azınlık olarak tanımlanan bu gruplar için Lozan Barış Antlaşması'nda uzun süren müzakereler yapılmıştır. 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan bu antlaşmayla, azınlıkların hakları "teminat altına alınmış", azınlıklar da yeni cumhuriyette kendilerine yeni bir hayat inşa etmeye çalışmışlardır. Antlaşmanın teminatına güvenen azınlıklar, kültürel kimliklerini ve dillerini koruyacaklarına inanmışlardır. Ancak yeni rejim, bir ulus-devlet yaratma hayaliyle, ülkede yaşayan bütün kimlikleri "*tek dil- tek ülkü- tek hars(kültür)*" hayaliyle tek bir milli kimlik çatısı altında bir araya getirmeyi hedeflemiştir. Yeni kurulan ulus-devlet, Lozan Barış Antlaşması'nda teminata bulunduğu maddelerin aksine, azınlıkların Türkçe konuşmalarını, isimlerini Türkçeleştirmelerini ve kendi kimliklerini bir yana bırakmalarını istemiştir (Bali, 1998: 80-90).

Gayrimüslimlerin azınlık olarak sınıflandırılmalarının nedenini kavrayabilmek için azınlığın ne olduğunu anlatmak gerekmektedir. Azınlık kavramının tüm devletler tarafından üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak 1978'de Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü olan Francesco Capotorti tarafından yapılan tanım

bugün en kabul gören tanımlardan birisidir. Capotorti'nin yaptığı tanım 5 unsur üzerinde şekillenmektedir. Bu unsurlar:

1. Çoğunluktan etnik, dinsel ve dilsel olarak farklı özellikleri taşımak.
2. Toplumda egemen konumda bulunmamak.
3. Toplam nüfus içerisinde sayıca daha az olmak.
4. Bir devletin yurttaşı konumunda olmak.
5. Azınlık olarak kendi kültürel kimliğini koruma bilincine sahip olmak (Oran, 2014: 25-26).

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeni kurulan devlet, azınlıkların özerklik haklarını devletler hukuku çerçevesinde güvence altına almış görünse de, uygulamada ayrımcı politikalara başvurulmuştur. Kağıt üzerinde, yasalar karşısında bütün vatandaşlar eşit haklara sahip olsalar da, toplumsal yapıdaki baskın Türk kimliği ve devletin Türk milli kimlik aidiyetini ulus inşasının temeline koymasıyla, öteki kimlikler bu yapının dışına itilmişlerdir. Özellikle uygulanan ekonomi politikaları, cumhuriyetin temel taşıyıcı unsuru olarak Türk etnisitesini vurgularken, ekonomide de milliyetçi bir çizgi izlenmiştir (Güven, 2009: 13).

Yeni kurulan Cumhuriyet'in amaçlarından biri de Türkçe'nin tüm ülkede kullanılmasıdır. Bu hedef doğrultusunda basın ve sivil toplum kuruluşlarının çabasıyla "*Vatandaş Türkçe Konuş*" kampanyaları yapılmıştır. Yapılan kampanyalar çerçevesinde insanların toplu olarak seyahat ettikleri vapur, tramvay gibi araçlara "*Türk Vatanında*

Yalnız Türkçe Konuşulmalıdır!” ve “Vatandaş, Türkçe Konuş” yazan pankartlar asılmıştır (Sadoğlu, 2010: 283-286).

Tek Parti döneminde Türkleştirme politikaları bağlamında en göze çarpan uygulamalardan birisi 14 Haziran 1934 sayılı İskan Kanunu’dur. İskan Kanunu göç ile ilgili bir düzenleme gibi gözükse de, asıl amacının tek dilli ve tek kültürlü bir ülke yaratmak olduğu Meclis’te yapılan şu konuşmadan anlaşılmaktadır. Meclis’te Kanun ile ilgili yapılan görüşmeler esnasında dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya: *“Bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen ve aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır”*² sözleriyle kanunun çıkarılmasındaki amaca dikkat çekmiştir. Kanunda ana dili Türkçe olmayanların toplu olarak köy ve mahalle kurmaları, işçi ve sanatçı kümeleri oluşturmaları yasaklanmıştır. Ayrıca şehir ve kasabalarda yaşayan ecnebilerin nüfus olarak oranları, belediye sınırları içerisinde yaşayan toplam nüfusun %10’unu geçemez denmiştir. Dolayısıyla bu kanunla azınlıkların Türk nüfusu içerisinde asimile edilmelerini kolaylaştırmak amacıyla kendi kültürlerini yaşamalarının önüne geçilmek istenmiştir.

Türk mali ve siyasi hayatının azınlıklar özelinde en tartışmalı uygulamalarından birisi de Varlık Vergisi’dir. Varlık Vergisi hem uygulanış biçimi hem de sonuçları itibarıyla azınlıkların tarihinde çok önemli bir kırılma noktası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve daha sonra Cumhuriyet Türkiye’si’nin ilk dönemlerinde iktisadi alana hakim olanlar gayrimüslim vatandaşlardır. Özellikle ticari hayata yön veren gayrimüslim azınlıkların bu alandaki ağırlıklarının ortadan kaldırılması amacıyla 1932 yılında çıkarılan 2007 sayılı kanunla bazı meslekleri sadece Türklerin icra etmesi

² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt: 23, İçtima: 3, 14 Haziran 1934, s. 141

kararlaştırılmıştır. Emek yoğun işlerde Türklerin çalışmaya başlamasıyla başta Rum azınlık ekonomik hayattan dışlanmış ve binlerce Rum vatandaş, Yunanistan’a göç etmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemlerde Avrupa ’da yayılan antisemitist hareketlerin etkisiyle milliyetçi ve ırkçı yayınlar Yahudi azınlığı hedef almıřtır³. Bu yayınlarda işaret edilen bölge Trakya’dır. Trakya bölgesinde yaşayan Türk iftilerinin Yahudiler tarafından sömürüldüğü gerekçesiyle, Yahudi esnaflara yönelik boykot çağrıları yapılmıştır. 3-4 Temmuz 1934’te Trakya Olayları olarak hatırlanan saldırıda, Edirne, Çanakale ve Kırklareli’nde yaşayan Yahudi azınlıkların evleri ve iş yerleri yağmalanmış, azınlıklar fiziksel olarak saldırıya uğramış, yaşanan olaylar neticesinde bu bölgedeki 13 000 Yahudi’den 10 000’i, yaşadıkları korku ve endişeyle İstanbul’a g etmişlerdir (Akar, 1999: 153-154).

Tarihi Bernard Lewis ise Türk ekonomik hayatının Türkleştirilmesi doğrultusunda uygulanan Varlık Vergisi’ne uzanan siyasi ve ekonomik süreci *Modern Türkiye’nin Doğuşu* adlı çalışmasında şu şekilde açıklamaktadır; Savaş nedeniyle şiddetli bir ekonomik kriz yaşandığını, bu olağanüstü koşullarda devletin kaynak arayışına m olarak Varlık Vergisi uygulanmasına karar verdiğini vurgulamaktadır. 18 Ocak 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu ile dönemin hkmetine önemli ölçüde iktisadi yetkiler tanınmıştır. 1939’da başlatılan ikinci beş yıllık plan, askeri harcamaların yüksek olması ve hammadde konusunda yaşanılan kıtlık nedeniyle iptal edilmiştir. Öte yandan özellikle İstanbul’da yaşayan tüccarlar ve simsarlar etkili bir vergi tahsili sisteminin olmayışından faydalanarak ciddi servetler kazanmışlardır. Savaş

³ Milli İnkılap Dergisi’nde 1 Temmuz 1934 yılında yayınlanan “Kari” başlıklı yazıda Trakya Yahudilerini hedef alan şu sözlere yer verilmiştir. “Orada(Edirne) Musa oğulları günlük kazançlarını hesaplıyorlar. Onlar dünyanın en soysuz milletidir. Onun için Tanrı onları her vakit ezilmeğe mahkum etmiştir. Tanrı’nın sevmediğini peygamber sopayla koğalarmış. Peygamberin sopayla koğaladığını biz ne yapsak yeridir” (Levi, 2010: 114).

döneminde iki grup ekonomik olarak büyük kar elde etmiştir. Bunlardan ilki tarım fiyatlarının yükselmesiyle kazançlarını büyük oranda arttıran büyük çiftçiler, ikincisi ise; hem ihracat maddelerinin hem de ithal edilen malların kıtlığından fayda sağlayarak, bunları yüksek fiyatlara satıp zengin olan tüccar ve komisyonculardır. Zenginleşen çiftçi grubunun hemen tamamı Müslüman Türklerden oluşurken, tacirler ise büyük oranda Yahudi, Rum ve Ermeni azınlık topluluğuna mensuplardır. Bu koşullar altında olağanüstü bir vergi uygulamasına karar veren dönemin hükümetinin bu kararı ilk başta doğru görülebilir. Fakat gerçekte verginin normal ve haklı bir biçimde toplanmadığı ve azınlıklar için bir travmaya dönüştüğü bugün bile hala üzerinde tartışılan bir konu haline gelmiştir (Lewis; 1998: 295-296). *“3305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu 11 Kasım 1942 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi(TBMM)’nde kabul edilerek yürürlüğe girdi”* (Akar, 1999: 59) . Varlık Vergisi Kanunu’na göre mükellefler dört gruba ayrılmışlardır. Müslümanlar “M” listesinde, Gayrimüslimler “G” listesinde, Ecnebler (Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kişiler) “E” ve Sabbatay Sebi meshebine mensup olup daha sonra Müslüman olmuş Yahudiler ise Dönmeler olarak tanımlanıp “D” listesinde yer almışlardır. Listeye göre; Dönmeler, Müslümanların ödeyeceği verginin iki katı kadar, Gayrimüslimler ise Müslümanların ödeyeceği verginin on katı kadar daha çok vergi ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Ecnebler ise Müslümanlarla aynı oranda vergilendirilmiştir. Ancak kanunun kötü yönetilmesi, kayıtların yetersiz ve yanlış olması sebebiyle Ecnebler de Gayrimüslim azınlıklar kadar yüksek vergiler ödemek zorunda bırakılmıştır. 1943 başlarında Varlık Vergisi uygulamasına destek veren basın organlarında vergileri öde(ye)meyenlerin isimleri ve ödemeleri gereken vergi miktarları yayımlanmaya başlamıştır. Vergisini öde(ye)meyenlerin Aşkale’ye yol çalışması için gönderileceklerinin haberleri yapılmaya başlanmıştır. Basında ayrıca yaşlılar, kadınlar,

çocuklar ve maaşlıların dışında kalan bütün vergi borçlularının çalışma kamplarına gönderileceği ve kamplara sürülenlerin kendi yolculuk, yiyecek ve tıbbi tedavi masraflarını yine kendilerinin karşılayacağı yer almıştır (Lewis, 1998: 297). Vergi oranlarına ya da ödeme şekillerine yapılan yaklaşık 10.000'i aşkın dilekçe Maliye Bakanlığı tarafından, yalnızca birkaç dilekçe dışında, tamamen reddedilmiştir. Aşkale'ye sürülen 32 kişilik ilk sürgün kafilesi haricinde, tutuklananlar ve malları haczedilenler günlük yaşamın “olağan” bir parçası haline gelmiştir. Dönemin iktidarına yakın olan *Cumhuriyet* ve *Tasvir-i Efkar'ın* başı çektiği basın organları, yaşananları onaylayan bir tutum sergileyerek “*sadakatsizliklerin*” ve “*nankörlüklerin*” cezalandırılması gerektiğinin altını çizmektedir (Lewis, 1998: 298). Vergi uygulaması sonucunda 314.920.940 lira yani yaklaşık olarak 28 milyon sterlin toplanmıştır (Lewis, 1998: 299). “Verginin” %70'i İstanbul'daki mükelleflerden toplanmış ve bu mükelleflerin yaklaşık %87'si Gayrimüslim azınlıkları kapsamaktadır. Vergi mükellefi olan Müslümanlar ise %7'lik bir dilimi oluşturmaktadırlar. Dikkat çekici olan bir husus ise o yıllarda Müslüman Türk şirketlerinin sayısında yaşanan artıştır. Türk ekonomisinin Türkleştirilmesine yönelik olarak uygulamaya konulan Varlık Vergisi ile 1942 yılı içerisinde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptıran yaklaşık 8 bin Türk girişimcinin olduğu kayıtlarda görülmektedir (Göğercin, 2004: 36).

Cumhuriyetin kurucularının uyguladıkları politikalarla iktisadi hayat Türkleştirilmek istenmiştir. Siyasi iktidar sahipleri ekonomik hayattaki egemenliği gayrimüslimlerden alarak , “*ülkenin asli sahibi*” olan Türk-Müslüman yurttaşlarına devretmek için Varlık Vergisi gibi uygulamalara başvurmuştur. Sonuç olarak da Türkiye'nin iktisadi ve toplumsal alandaki Türkleştirme politikaları büyük ölçüde başarılı

olmuştur (Bali, 2003: 44). Varlık Vergisi uygulamasını azınlıklar açısından değerlendiren Çağlar Keyder, ekonomik etkisi ne olursa olsun, bu uygulamanın gayrimüslimler açısından mesajının çok açık olduğunu, yaşanan korku ve travmalar nedeniyle birçok azınlık mensubunun İstanbul'u terk etmek zorunda kaldığının altını çizmektedir (Keyder, 2005: 167).

Gayrimüslim azınlığın ikinci büyük travması ise *6-7 Eylül Olayları* olarak tarihe geçen süreçte yaşanmıştır. Demokrat Parti(DP)'nin 1950 seçimlerinden zaferle çıkmasının ardından, Adnan Menderes hükümeti ile azınlıklar görece olumlu bir ilişki içindedirler. Menderes hükümetinin parti programında, her vatandaş, dini ya da ırkına bakılmaksızın Türk kabul edilmektedir.⁴ Demokrat Parti'nin liberal politikaları ve azınlık gruplarıyla olumlu diyaloglar geliştirmesi nedeniyle 1950 ve 1954 seçimlerinde gayrimüslimlerin desteğini almayı başarmıştır. 1950 yılında yapılan seçimlerde dört gayrimüslim vatandaş Demokrat Parti'den İstanbul milletvekili seçilmiştir (Güven, 2009: 157-158). Demokrat Parti ile Rum azınlık arasındaki olumlu ilişkiler *Kıbrıs Meselesi*'nin patlak vermesiyle değişime uğramıştır. Rum azınlıkla arasına mesafe koyan DP hükümetinin etkisiyle, kamuoyunda da Rumları hedef alan tepkiler meydana gelmiştir. Kıbrıs Meselesi üzerinden eleştirilerin hedefi olan Rumlar, Kıbrıs'ta yaşanan terör olaylarının finansörü olmakla suçlanmışlardır. Basının etkisiyle ülkede Rumlara karşı bir tepki oluşurken, Kıbrıs Sorunu nedeniyle Türk-Yunan ilişkilerinin seyri de, Rum azınlıklara karşı izlenecek politik tavrın yönünü tayin etmiştir (Demir, 2007: 39).

⁴ Bkz. Demokrat Parti Tüzük ve Programı, Ankara 1953

6-7 Eylül Olayları, 6 Eylül 1955 günü devlet radyosunun, Atatürk'ün Selanik'teki evine bombalı saldırı yapıldığı haberini duyurmasıyla başlamıştır. Haberin ardından *İstanbul Ekspres* gazetesi aynı gün içinde iki ayrı baskı yaparak, haberin yayılmasını sağlamıştır. Aynı gün çeşitli öğrenci birlikleri ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti(KTC)'nin yaptığı çağrıyla Taksim Meydanı'nda bir protesto gösterisi düzenlenmiştir. Gösteriye katılan bazı gruplar İstiklal Caddesi'nde bulunan işyerlerine saldırmış ve devamında Beyoğlu, Şişli, Kurtuluş ve Nişantaşı gibi gayrimüslimlerin hem evlerinin hem de iş yerlerinin bulunduğu bölgeler çeşitli araç-gereçlerle gelen kişilerin saldırısına uğramıştır. Aynı şekilde Eminönü, Fatih, Eyüp, Bakırköy, Kadıköy gibi semtlerden Adalar'a kadar birçok yer, azınlıkların evlerini, iş yerlerini, okullarını, kiliselerini ve hatta mezarlıklarını tahrip eden insanların akınına uğramıştır. Bu saldırıları gerçekleştirenlerin sayısının 100 bini bulduğu tahmin edilmektedir (Güven, 2009: 25-26). 6-7 Eylül Olayları'nın başlamasından birkaç hafta önce muhtarlıklardan gayrimüslimlere ait ev ve iş yerlerinin adresleri istenmiştir. Yine gayrimüslimlere ait birçok ev ve iş yeri haç figürü, GMR (Gayrimüslim Rum), "*Türk değil*" gibi ibarelerle işaretlenmiştir. Olaylar yirmi ila otuz kişiden oluşan birlikler tarafından organize edilmiş ve yönlendirilmiştir. Bunlar aralarında "önderler, kışkırtıcılar ve tahripçiler" olarak isimlendirilmişlerdir. Listelerde yer alan, işaretlenen ve aynı semtte yaşayan insanların ihbarları neticesinde, binlerce azınlığın evi, iş yerleri yağmalanmış, yakılmış, kiliseler ve mezarlıklar tahrip edilmiştir (Güven, 2009: 26-31).

Kaynak: bianet.org haber sitesi (Erişim tarihi: 15.05.2022)⁵

Kaynak: Ekşi Sözlük (Erişim tarihi: 15.05.2022)⁶

Ermeni, Yahudi ve Rumlara yönelik gerçekleşen bu saldırılar esnasında çoğu Türk, gayrimüslim komşularını evlerinde saklamışlardır. Yine bazı Türkler, ellerindeki Türk bayraklarıyla gayrimüslimlerin ev ya da iş yerlerinin önünde durarak, buraların sahiplerinin Türk olduğunu iddia ederek saldırıları engellemişlerdir. Ancak bazı yerlerde de komşu veya tanıdıkları, gayrimüslimlerin oturdukları evleri göstererek saldırganlara

⁵ <https://m.bianet.org/bianet/toplum/149697-6-7-eylul-oncesi-sonrasi> (Erişim tarihi: 15.05.2022)

⁶ <https://seyler.eksisozluk.com/o-iki-kara-gunu-yasayanlarin-agzindan-6-7-eylul-olaylari> (Erişim tarihi: 15.05.2022)

yardımcı olmuşlardır. Olaylardan sonra gazetelere ilan veren bazı gayrimüslimler, saldırılar esnasında kendilerini koruyan bütün Türklere ve Müslümanlara minnettar olduklarını ifade etmişlerdir (Güven, 2009: 36-38).

İstanbul'da olayların başlamasının ardından Ankara ve İzmir'de de benzer saldırılar ve yağmalama olayları gerçekleşmiştir. Evlerin, iş yerlerinin camları kırılmış, demirleri kaynak makineleri veya tel makasları yardımıyla kesilmiş, bazı değerli eşyalar yağmalanmış, onun dışındakiler sokaklara atılmış ve paramparça edilmiştir (Alper ve Uygun, 2013: 40). Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Aleksandros HACOPULOS, TBMM'de yaptığı konuşmada olaylar cereyan ederken Emniyet güçlerinin yaşanan hadiselerle gereken müdahaleyi yapmadığını ve hatta bazı yerlerde saldırılara göz yumduğunu dile getirmiştir (Alper ve Uygun, 2013: 41).

Resmi bir kaynağa⁷ göre 6-7 Eylül saldırıları esnasında 4.214 ev, 1.004 işyeri, 26 okul, 73 kilise, 2 manastır, 1 sinagog ile otel, bar, fabrika gibi 5.317 mekan zarar görmüş ya da yağmalanmıştır. Olaylar sonucunda yüzlerce kişi yaralanmıştır. Olaylar sırasında özellikle Rumların evlerine yapılan saldırılarda yaklaşık 60 kadına tecavüz edilmiştir (Güven, 2009: 48-55).

1960 yılında yapılan Askeri Darbe'nin ardından dönemin Cumhurbaşkanı olan Celal BAYAR, Başbakan Adnan MENDERES ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü ZORLU, 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan sorumlu tutularak Yassıada Askeri Mahkemesi'nde yargılanmışlardır. 6-7 Eylül Olayları ile ilgili davada yargılanan siyasetçiler Rum

⁷ Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı (AESF) "Fahri Çoker Dosyası", Örfi İdare Mahkemeleri ile ilgili belgeler

azınlıkların Türk vatandaşı olarak Anayasa tarafından güvence altına alınmış olan “Temel haklarını çiğnemek” ve “Türk yurttaşlarını gösteri ve şiddet olaylarına teşvik etmek” ile suçlanmışlardır. Aynı zamanda yine 6-7 Eylül saldırıları ile ilgili olarak dönemin Selanik Başkonsolosu Mehmet Ali BALİN ve vekili Mehmet Ali TEKİNALP, Oktay ENGİN ve Hasan UÇAR’da hem bomba temin etmek hem de Selanik’teki Başkonsoloslukun bahçesinde patlamaya sebebiyet vermekle suçlanmışlardır. Mahkeme BAYAR, MENDERES ve ZORLU’nun suçlu olduğuna hükmetmiş, BALİN, TEKİNALP ve ENGİN’i ise suçsuz bulmuştur (Alper ve Uygun, 2013: 41-42).

6-7 Eylül Olayları’nın Türkiye’deki gayrimüslim azınlıklar üzerinde yarattığı tahribatın etkisiyle, özellikle Rum nüfusunun büyük bir kısmı Yunanistan’a göç etmiştir. Kalan azınlıklar ise kendi cemaatlerinin içine kapanmışlardır. Yeni Cumhuriyet’in homojen bir ulus yaratma politikaları bağlamında, başta dil olmak üzere, Varlık Vergisi uygulaması, 6-7 Eylül ve Trakya Olayları sonucunda bürokrasi, eğitim, ekonomik ve kültürel alan büyük oranda Türkleştirilmiştir (Alper ve Uygun, 2013: 45).

1.2.4. Nefret Söyleminin Yöneldiği Kimlikler/Gruplar

Nefret söyleminin hedefinde yer alan kimlik(ler) ya da gruplar dikkate alındığında çok çeşitli oldukları dikkat çekmektedir. Çünkü nefret söylemi içinde yeşerdiği toplumsal dinamiklere bağlı olmakla beraber, kişiden kişiye, farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Nefret söyleminin hedefinde yer alan gruplara bakıldığında örneğin; sosyo-ekonomik sınıflar(işçiler, yoksullar vb.), cinsel kimlikler (kadınlar, LGBTİ+ vd.), yabancılar (göçmenler, mülteciler vb.), bedensel farklılıklar (engelliler vb.) kısacası biz’in dışında

kalan hemen herkes göze çarpmaktadır. Hedef aldığı grupların çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle nefret söyleminin yöneldiği kimlikler aşağıda formüle edildiği şekliyle beş başlık altında toplanmıştır.

1.2.4.1. Siyasal ve İdeolojik Nefret Söylemi

Siyasal bir düşünceyi ve bu düşüncenin takipçilerini hedef alan nefret söylemidir (Çomu ve Binark, 2013: 209). Hedef olan grup ya da gruplar, iktidarın dışında kalan tüm siyasi ya da ideolojik görüşleri, bir siyasi parti ya da partileri, kısacası muhalif olan tüm siyasal örgütlenmeleri kapsamaktadır. Çoğulculuk ve çok seslilik demokratik rejimlerin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. Toplumdaki bütün farklı görüşlerin ve seslerin kendini var edebilmesine olanak sağlayan demokrasi rejiminin aksine anti demokratik iktidarlar kendi varlığa tehdit olarak gördüğü tüm farklı siyasal söylemleri susturma eğilimindedir. Toplumsal yaşam içerisinde egemenlerin hegemonyasını kabul etmeyen kişi ya da gruplar, toplumun dışına itilir ve ötekileştirilir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 55). Örneğin; Türk siyasal hayatında farklı siyasi partilere mensup siyasetçilerin, kullandıkları nefret dili, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 21 Nisan 2019 tarihinde Ankara'nın Çubuk ilçesinde katıldığı bir şehit cenazesinde linç girişime uğraması, Türkiye'de siyasi nefret dilinin toplumu nasıl kutuplaştırdığı ve ayrıştırdığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Kılıçdaroğlu'na yönelen bu saldırı, siyasal ve ideolojik nefret söyleminin ötesinde, linç girişimi yani nefret suçuna evrildiğini

göstermesi bakımından dikkat çekicidir. T24 İnternet haber sitesinde 29 Nisan 2019 tarihinde Kemal Kılıçdaroğlu'na yapılan saldırıyla ilgili haber⁸ aşağıda yer almaktadır;

T24 Bağımsız İnternet GazetesiUSD 17.19€

Son DakikaVideoYazarlarGündemT24 HaftalıkKitap24DünyaEkonomi

Gündem

Kılıçdaroğlu'na linç girişiminin yeni görüntüleri ortaya çıktı: 'Vuralım, öldürelim'

Saldırıda taş, demir çubuk ve sopaların kullanıldığı görülüyor

29 Nisan 2019 15:37- A +ftwhe

CHP Genel Başkanı **Kemal Kılıçdaroğlu**, Ankara Çubuk'ta katıldığı şehit cenazesinde linç girişimine uğradı. Linç girişimi sonrası Kılıçdaroğlu'nun götürüldüğü güvenli ev de taşlandı. Saldırının yeni görüntüleri ortaya çıktı. Saldırıda taş, demir çubuk ve sopaların kullanıldığı ve saldırganlardan birinin 'Vuralım, öldürelim' diye bağırıldığı görüldü. Kılıçdaroğlu'nun alandan çıkmasını engellemek için çok sayıda kişi kol kola girerek etten duvar ördü.

Linç girişimi için devlet yetkilileri 'üzücü bir olay' ifadesini kullanırken Cumhurbaşkanı **Recep Tayyip Erdoğan** dünkü konuşmasında, "Çubuk'taki o vatandaşlarım zaten yaralı onları taciz edeceksin. Ardahan'daki yolculukta teröristlerin saldırısına uğramışın onlarla eş duruma getireceksin. Kol kola gezdiklerin sana saldırı başkası saldırmadı" dedi.

⁸ <https://t24.com.tr/haber/kilicdaroglu-na-linc-girisiminin-yeni-goruntuleri-ortaya-cikti-vuralim-oldurelim,818843> (Erişim tarihi: 20.04.2022)

1.2.4.2. Yabancılar, Mültecilere ve Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi

Yabancı kavramı, yine içerisinde ötekileştirmeyi barındıran ve biz'in dışında kalan herkes olarak tanımlanabilmektedir. Kimlik olarak yabancı, dili, inancı, ideolojisi, cinsiyeti vb. özellikleri biz'den farklı olanı tanımlamaktadır. Bu bağlamda, azınlıklar, mülteciler, sığınmacılar vb. yabancı kategorisine dahil olmaktadır. Burada etnik köken olarak biz ve ötekilik hali kaynağını ırkçılıktan almaktadır. Etnik grup tanımlaması özellikle kültürel farklılıkları ortaya koymak için kullanılır. Kültürel benzeşim olarak etnik köken, ortak soy, ortak dil ve/veya aynı ırksal kökene ait olmakla ilgilidir (Fenton, 2001: 5). Bu bağlamda kültürel ve etnik köken olarak farklı olan yabancılar, bizim sahip olduğumuz iyi şeyleri tehdit eden, toplumsal olarak kültürümüzü olumsuz olarak etkileyen, ekonomik olarak ise kaynaklarımızı tüketen “düşmanlar” olarak nefret söylemine maruz kalmaktadırlar.

Örneğin; Suriye’de yaşanan savaş sonrası Türkiye’ye göç etmiş/sığınmış olan Suriyeli insanlara yönelen nefret söylemi, gerek aşağıdaki fotoğraflarda olduğu gibi duvar yazılarında, gerekse de medyada yer alan haberlerdeki ayrımcı dille kendini göstermektedir.^{9, 10}

⁹ <https://t24.com.tr/yazarlar/atilla-guner/gaziantepteki-arap-defol-diyen-duvar-yazisi-ne-anlatiyor,17622> (Erişim tarihi: 21.04.2022)

¹⁰ <https://birikimdergisi.com/guncel/7892/gri-alanlar-kararirken-antep> (Erişim tarihi: 21.04.2022)

Yabancılar ve göçmenlere yönelik nefret söylemine bir diğer örnek ise, <https://www.gazetedamga.com.tr> adlı haber sitesinde 8 Haziran 2019 tarihinde “Yine Suriyeliler Yine Olay” başlığıyla yayınlanmış olan haberde görülmektedir.¹¹

“Suriyeliler mahalle basarak kız kaçırmak istedi, Romanlar sokağa döküldü

Beylikdüzü'nün Yakuplu Mahallesi'nde Roman Mahallesi'ne giderek genç bir kızı kaçırmak isteyen Suriyelilere mahalle halkı sert karşılık verdi. Gece boyu devam eden olaylar polisin müdahalesi sonrası güçlükle durdurulabildi.

Yakuplu Mahallesi'ne giderek kız kaçırmak istediği iddia edilen Suriyeli grup, mahallede uzun süre karışıklığa neden oldu. Sopa ve ellerindeki satırlarla mahalleye girerek esnafın dükkanlarına ve yola park etmiş arabalara saldıran taşkın gruba, mahalle halkı da sert karşılık verdi. Gün boyu devam eden karşılıklı kavgalar polisin müdahalesi sonrası sona ererken, olaylar sonucunda 5 kişinin yaralandığı ve kaldırıldıkları hastanede tedavi altına alındığı bilgisi verildi. Olayla ilgili soruşturma başlatıldı.

Artık canımıza yetti

Sosyal medya hesaplarından yaşanan olayın görüntülerini paylaşan mahalle halkı ise benzer olayların sık sık meydana geldiğini belirterek, yetkililere önlem alın çağrısında bulundu. Her fırsatta yardım çağrısı yaptıklarını fakat olayların önünün bir türlü kesilmediğini belirten mahalleli, “Biz burada dişimizle tırnağımızla yaşayıp mücadele ediyoruz. Suriyelilere ise burada sadece sorun çıkarıp, kavga çıkarıp ortalığı karıştırıyor. Bizim artık canımıza yetti. Ne can ne de mal güvenliğimiz kalmadı. Bıktık usandık” ifadelerini kullandı. (BARIŞ KIŞ)

¹¹ <https://www.gazetedamga.com.tr/manset-haber/suriyeliler-mahalle-basarak-kiz-kacirmak-istedi-romanlar-sokaga-dokuldu-h19121.html> (Erişim tarihi: 01.04.2022)

Haber, İstanbul'da yaşanan bir kavga olayında Suriyeli kimliğinin başlığa çekilmesiyle Suriyeli insanları nefret dilinin öznesi haline getirmektedir. Aynı zamanda "Yine Suriyeliler Yine Olay" haber başlığıyla, Suriyelileri sürekli olarak "olay çıkaran, kargaşaya sebep olan, uyumsuz vb" gibi olumsuz davranışlar sergileyen insanlar olarak göstermektedir. Aynı haberin altında yer alan okuyucu yorumlarına bakıldığında ise, benzer nefret dili burada da açıkça görülmektedir. Bu yorumlardan bazıları aşağıda yer almaktadır;

**** **F***h** 3 yıl önce

Artık bunlar bokunu çıkarmaya başladı neyapalım önümüze gelen suriyeli vatan hayinlerini öldürelimmi devlet biran önce el atmalı bumlara yoksa sonu kötü olucak

**** **M**o** 3 yıl önce

Hepimiz sinir disi diyoruz.vatan hainleri
Yapilacak bisi yok. Arkalari saglam.

**** **Vatansever** 3 yıl önce

Olaylara karisan yabancilari suresiz sinirdisi etmeli

Yine yabancılara, göçmenlere ya da mültecilere yönelen nefret söylemi örneklerinden biri ülkemizde fotoğrafçı, kuaför ve şarkıcı kimliğiyle tanınan Kemal Doğulu tarafından sosyal medya hesabından yapmış olduğu paylaşımda açıkça

görülmektedir. Doğulu, 9 Ağustos 2021 tarihinde Instagram hesabından yapmış olduğu paylaşımda, Türkiye’de yaşayan göçmenleri hedef alan şu sözleri sarf etmiştir^{12, 13};

1.2.4.3. Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Temelli Nefret Söylemi

Cinsiyet kimlik temelli nefret söyleminin kökeninde ataerkil yapı ve erkek egemen söylemi vardır. Dolayısıyla da bu tür nefret söylemine hedef olan gruplar, kadınlar ve LGBTİ+ bireyleri olmaktadır. Özetle heteroseksüel cinsel kimliğin dışında kalan hemen bütün cinsel kimlikler nefret söyleminin hedefindedir.

¹² <https://www.gundemtube.com/guncel-haberler/ulkemize-akin-akin-gelmekte-olan-afgan-multecilerle-ilgili-yaptiklari-paylasimlarla-gundem-olan-unlu-isimler/> (Erişim tarihi: 02.04.2022)

¹³ <https://www.gundemtube.com/guncel-haberler/ulkemize-akin-akin-gelmekte-olan-afgan-multecilerle-ilgili-yaptiklari-paylasimlarla-gundem-olan-unlu-isimler/> (Erişim tarihi: 02.04.2022)

Ataerkil egemen siyasal sistemlerde kadınlar, toplumsal alanda ikincil statüye ait olarak görülmekte, baskı altında tutulmakta ve yok sayılmaktadır. Her coğrafyada kadınlık ve erkeklik rollerini tanımlayan bazı toplumsal ve kültürel değerler bulunmaktadır. İşte bu değerler üzerinden kadın ve erkek kimliği tanımlanmakta ve kadınlara yönelik nefret söylemi de bu tanımlamalardan doğmaktadır (İmançer, 2006: 1).

Kadınlara yönelik olarak gerçekleşen nefret söyleminde, kadının cinsel kimliğini aşağılayan ve ikincilleştiren cinsiyetçi ifadeler kullanılmaktadır. Kadınlara yönelik üretilen eril kökenli nefret söyleminde, gelenekler, toplumsal değerler ve yine toplumsal olarak kabul gören yaşam biçimleri belirleyici olmaktadır. Kadınlar gerek cinsel kimliği, gerekse de erkeklerle kıyaslandığında öteki yani ikinci sınıf olarak değerlendirilmektedir (Eroğlu, 2008: 49). Bu bağlamda kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmakta, kadınlık kimliği de bir çeşit aşağılamayı tanımlamak için kullanılmaktadır.

Kadınlara yönelen nefret söylemi örneklerinden biri, *Ege’de Son Ses* adlı yerel bir radyo kanalında program yapan Murat Karakaş’ın mültecilerle ilgili sarf ettiği ; *"Aslında Ukrayna’dan bayan mülteciler gelse o zaman hepimiz evimizde konuk ederiz aslında. Gidiyor Afganistan sakallı sakallı leş gibi... Ukrayna’dan böyle, ne derler... Neyse tanımı burada kullanmayayım, bayan mülteciler gelse daha güzel olmaz mı?"*¹⁴ cümlelerindeki cinsiyetçi, aşağılayıcı ve aynı zamanda ırkçı ifadelerde açıkça görülebilmektedir.

¹⁴ <https://www.cumhuriyet.com.tr/video/canli-yayinda-skandal-sozler-bayan-multeciler-1858445>
(Erişim tarihi: 19.04.2022)

Ataerkil egemen toplumsal yapılarda kadınların yanı sıra LGBTİ+ (lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel, interseksüel vd.) gibi farklı cinsel kimlikleri/yönelimleri olan bireyler de nefret söyleminin hedefi olmaktadır. Türkiye’de özellikle *“eşcinsellik, “ahlaka aykırı” olarak görülen, toplumun büyük bir kesimi tarafından “tasvip edilmeyen”, “ahlaka ve edebe aykırı olarak kabul edilen” bir yönelimdir”*. Ahlaksızlık olarak yaftalanan cinsel yönelimler “Türk aile yapısına” zarar verdiği gerekçesiyle hukuksal alanda da yine “ahlaki” gerekçeler öne sürülerek sınırlandırılabilenmekte, yani bireylerin doğuştan sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri yok sayılmaktadır. Burada sözü edilen “kamu ahlakı”dır ve “ahlak”, neyin “iyi” veya “kötü” neyin “normal” veya “kabul edilemez” olduğuna ilişkin egemen iktidarların topluma empoze ettiği “sözde” değerlerdir. Bu değerler varoluşlarını çoğunlukla kültürel geleneklere ve dinlere dayandırmaktadır. Bu noktada kamusal ahlakı korumak adına “gerektiğinde” LGBTİ+ bireylerin özgürlük mücadelelerini engellemek ve kendilerini ifade etmelerinin önüne geçmek “doğal bir hak” olarak görülebilmektedir (Sezer,2009: 33).

LGBTİ+ bireyleri hedef alan nefret söylemi örneklerinden biri Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş’ın Cuma Hutbesi’nde *“eşcinselliğin hastalık getirdiği ve nesli çürüttüğü”* yönünde yaptığı açıklamadır. Gazete Duvar’ın 24.04.2020 tarihinde Ali Erbaş’ın sözlerine yer verdiği habere¹⁵ göre;

¹⁵ <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/04/24/ali-erbastan-nefret-soylemi-escinsellik-nesli-curutuyor> (Erişim tarihi: 05.04.2022)

●●● GÜNDEM

Ali Erbaş'tan nefret söylemi: Eşcinsellik nesli çürütüyor

Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş, cuma hutbesinde korona virüsüyle ilgili konuşmasının ardından "Eşcinsellik hastalığı beraberinde getiriyor, nesli çürütüyor" diyerek bir kez daha LGBTİ bireyleri hedef gösterdi.

24 Nisan Cuma 2020 Saat: 22:31

DUVAR - Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş, bir kez daha nefret söylemiyle LGBTİ bireyleri hedef gösterdi ve nikahsız birlikteliklerin 'zina' olduğunu söyledi. Ankara Hacı Bayram Camii'nde temsili cuma namazında konuşan ve Diyanet TV'de yayınlanan hutbesinde Erbaş, "İslam zinayı en büyük haramlardan kabul ediyor. Lutiliği, eşcinselliği lanetliyor. Nedir bunun hikmeti? Hastalıkları beraberinde getirmesi ve nesli çürütmesidir bunun hikmeti" ifadesini kullandı.

"Yılda yüz binlerce insan gayrı meşru ve nikahsız hayatın İslami literatürdeki ismi 'zina' olan bu büyük haramın sebep olduğu HIV virüsüne maruz kalıyor" diyen Erbaş, "Geliniz bu tür kötülüklerden insanları korumak için birlikte hareket edelim" diye konuştu.

1.2.4.4. Dinsel ve İnanç Temelli Nefret Söylemi

Dinsel ve inanç temelli nefret söylemi toplumsal alanda hakim olan din ya da inancın dışında kalan farklı dinlere veya mezheplere mensup bireylere ya da gruplara yönelmektedir. Dinsel ve inançsal aidiyet de tıpkı kültürel kimlikler gibi biz ve öteki(ler) ayrımının çerçevesini çizmektedir. İnanç hem aynı inanca sahip bireylerle biz olma halini beraberinde getirirken, farklı inançlara sahip birey ya da gruplarla farklılıkları da ortaya çıkarmış olur. Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Müslüman Sünni mezhebi dışındaki tüm inançlar, mezhepler ve farklı dinsel kimlikler nefret söylemine hedef olmaktadır. Başta Aleviler olmak üzere, Hristiyanlar, Museviler,

Ezidiler, Süryaniler ve diğer dini inanç ve mezheplere mensup olan kişi ya da topluluklar örnek olarak gösterilebilirler.

Gazeteci Ali Bayramoğlu'nun 24 Ocak 2012 tarihinde Yeni Şafak Gazetesi'nin internet sitesinde yer alan köşe yazısında, nefretin ve nefret söyleminin Türkiye'de yarattığı etki ve yöneldiği toplumsal gruplar açısından sonuçlarına dikkat çekilmektedir. Ali Bayramoğlu'nun nefret ve nefret söyleminin yarattığı sonuçlara yer verdiği bu yazının¹⁶ bir kısmı aşağıda yer almaktadır.

"Nefret..."

24 Oca 2012, Salı

Tahrik eden, ırkçı, ayrımcı, düşmanlık duygularını tetikleyen bir dil...

Sivil alanda, siyasi arenada ve basında sık baş gösteren bir bela...

Hedef aldığı insanların hayatına mal olan, hedef aldığı kesimleri tedirgin, sessiz kılan ölümcül bir alet...

Sözünü ettiğimiz nefret söylemidir.

Bu söylemin nesneleri değişir, bu ülkede bazen dindarlar, zaman zaman solcular, kritik anlarda Aleviler, sıkça Kürtler, ama hemen her zaman gayri Müslimler nefretin, nefret söyleminin hedefi olmuşlardır.

Nefret söylemi sadece söz değildir...

Kahramanmaraş, Sivas, Çorum katliamları, rahip ve misyoner cinayetleri bu sözün sonucunda ya da bu sözün hazırladığı zeminde yaşandı.

1934'ten 1942'ye, 1956'dan 1964'e gasp, el koyma, talanlar da bu söylem üzerinden doğrulandı.

Nefret söyleminin ölümüne yol açtığı, basında dil ve bakışın linç ettiği son insan Hrant Dink'ti.

Nefret derindir..."

¹⁶ <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ali-bayramoglu/nefret-30757>

(Erişim tarihi: 20.03.2022)

Ali Bayramoğlu'nun yazısından yola çıkarak Türkiye'de dini ya da etnik azınlık gruplarının, yalnızca hakim Türklük ve Müslümanlık tanımının dışında kaldıkları için nasılda kolaylıkla nefret söylemine hedef olabildiklerini ve hatta bunun ötesine geçilerek linçlere ve katliamlara maruz kalabildiklerini tarihi olaylara baktığımızda açıkça görebiliyoruz.

Benzer bir nefret dili örneğini Gezi Parkı Eylemleri sırasında, aynı dönemde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. Ahmet Atan'ın sosyal paylaşım sitesi olan Twitter hesabından paylaşmış olduğu “Yahudi Ermeni ya da Rum’sanız Gezi Eylemlerinde Aktif Rol Almanızı, Anlayışla Karşılıyorum. Lütfen Soyunuzu Araştırın” yazısında¹⁷ görüyoruz. Bir akademisyenin sosyal medya hesabından Yahudiliği, Ermeniliği ve Rumluğu düşmanlaştırıcı bir dille aşağılaması Türkiye’de azınlıklar üzerinden nefret söylemi üretmenin aslında ne kadar sıradan ve olağan olduğunu gözler önüne sermektedir.

¹⁷ <https://www.sozcu.com.tr/2013/gunun-icinden/ahmet-atan-istifa-320677/> (Erişim tarihi: 15.04.2022)

Yalnızca Türkiye’de değil dünyanın hemen her yerinde nefret söylemine rastlamak mümkündür. Örneğin kendini “Özgürlükler Ülkesi” olarak tanımlayan Amerika Birleşik Devletleri(ABD)’nde başta siyahiler olmak üzere, Müslümanlar ve Asyalılar gibi azınlık bireyleri veya grupları nefret söyleminin öznesi olabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde 11 Eylül 2001 tarihinde Manhattan’da bulunan Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırı sonrasında başta ABD ve Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında İslamkarşıtlığı(*Islamophobia*) yükselişe

geçmiştir. Dolayısıyla da bu durum ayrımcılığın, insanların bira arada ve eşit bir biçimde yaşama kültürlerini tehdit ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir (Çelenk, 2010: 212)

Perspektif internet haber sitesinde 6 Eylül 2019 tarihli yer alan haberde; ABD'nin Vermont Eyaleti'nde yer alan bir kolejde, Amerika'da yayın yapan 4 ulusal gazetenin azınlıklarla ilgili yaptığı harbelerin incelenmesi ve çıkan sonuçları konu edinmektedir. Haber şöyledir;

“Vermont eyaletindeki Middlebury Koleji bünyesindeki “Azınlıkların Medya Portreleri Projesi Laboratuvarı” tarafından yapılan araştırmada, ABD’de yayın yapan 4 ulusal gazetenin 2018’de azınlıklar üzerine yaptığı haberler ele alındı. New York Times, Washington Post, Wall Street Journal ve USA Today gazetelerinde Afrikalı Amerikan, Asyalı Amerikan, Hispanik¹⁸, Yahudi ve Müslüman grupların geçtiği haberler incelendi.

Araştırmacılar, her bir makalenin azınlıklar hakkında ne kadar olumlu ya da olumsuz olduğu konusunda sıfır noktasını baz alarak puanlama tablosu oluşturdu. Müslümanlar, eksi 0,70 ile en fazla olumsuz haber yapılan grup çıkarken, eksi 0,12 ile Hispanikler ikinci sırada yer aldı. Tabloda, Afrikalı Amerikan ve Yahudiler eksi 0,05’te kalırken, Asyalı Amerikalıların puanlaması ise artı 0,10 olarak tespit edildi.”¹⁹

1.2.4.5. Engellilere ve Hastalıklara Yönelik Nefret Söylemi

Zihinsel veya bedensel engellilere ya da HIV Pozitif, cüzam gibi bazı hastalıklara yakalanmış kişilere yönelik olarak üretilen, aslında bir çeşit toplumdan dışlamayı ifade

¹⁸ Hispanik terimi 1970’li yıllarda ortaya çıkmış ve kültürel kökenleri Meksika, Porto Riko, Küba, Orta Amerika ve diğer Latin Amerika ülkeleri olanlar için Amerikan Nüfus Dairesi tarafından kullanılmıştır. Terim kimi zaman İspanyolları ve Brezilyalıları da içine alır. (Brezilya’nın asıl dili Portekizcedir.) Hispanik terimi Amerikan Nüfus Dairesi tarafından resmi olarak türetilmiş ve kullanılmış olmasına rağmen, birçok insan bu tabirin kendilerini temsil ettiğini kabul etmemektedir (Wikipedia, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hispanik> Erişim tarihi: 17.05.2022)

¹⁹ <https://perspektif.eu/2019/09/06/abd-medyasi-en-fazla-olumsuz-haberi-muslumanlar-hakkinda-yapiyor/> (Erişim tarihi: 15.04.2022)

eden nefret türüdür. Toplumda yerleşmiş bir biçimde özellikle zihinsel ve bedensel engellilik yerine çoğunlukla özürlü kavramı kullanılmaktadır. Özürlülük kavramı ise, bedensel ve/veya zihinsel bütünlüğü olmayan, bir nevi eksik ya da sağlıklı olmayan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda özürlü olma hali yine bir ötekileştirme pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylemsel olarak özürölüler, sağlıklı ve eksiksiz biz'in karşısındaki "eksik, acınası vb." sıfatlarla tanımlanan ötekileri işaret etmektedir.

İstinye Üniversitesi İİSBF Radyo, Sinema ve Televizyon Bölüm Başkanı Doç. Dr. Aybike Serttaş, engelli bireylerin medyadaki temsillerindeki sorunsala dikkat çekmekte ve engellilerin medyada karşımıza "*acınası karakter, şeytani karakter, atmosfer yaratmak için kullanılan karakter, şiddet ve kabalık objesi karakter, süper kahraman, baş düşman, çevresine yük olan karakter ve cinsel olarak anormal olan karakter*"²⁰ olarak çıktığının altını çizmektedir. Medyadaki bu yanlış temsiller nedeniyle engelli bireyler kamusal alanda sorun yaşayabilmektedirler. Örneğin iş hayatında var olmak isteyen engelli bireyler, gereken iş performansını gösteremeyeceği ve birlikte çalışacağı insanlara yük olacağı kaygısıyla işsiz kalma sorunuyla karşılaşabilmektedirler.

Benzer bir ayırmacı ve ötekileştirici tavrı ve söylemi HIV Pozitif/AIDS olan bireyler söz konusu olduğunda da görebiliyoruz. Gerek gündelik yaşamda gerekse medyada biz'in dışına itilen HIV'li bireyler, korkulan ve kaçınılan ötekiler olarak konumlandırılmaktadır. Özellikle HIV Pozitif konusunda yeterince bilgi sahibi

²⁰ <https://www.istinye.edu.tr/tr/haberler/engelli-bireylerin-medyadaki-temsilini-degerlendirdi> (Erişim tarihi: 19.04.2022)

olunmamasından kaynaklanan önyargılar, bu hastalığa yakalanmış bireylerin hayatlarını daha da zorlaştırmakta ve dezavantajlı bir konuma hapsedmektedir.

Pozitif-İz Derneği gönüllülerinden Önder Bora, HIV Pozitifli bireylerin yaşadığı en önemli sorunlardan birinin, medyadaki olumsuz temsiller olduğuna dikkat çekerek, özellikle bu konuda yapılan olumsuz haberlerin toplumdaki önyargıları pekiştirdiğine dikkat çekiyor. Bora, medyanın bu konudaki tutumunu şu sözlerle özetliyor; "*Virüs özellikle cinsel yolla bulaştığı için konu toplumda rahatça konuşulamıyor, 'AIDS Dehşeti', 'Baskın oldu, AIDS'li Çıktı', 'Hayat Kadını AIDS'li Çıktı', 'Eşcinsel Hastalığı AIDS' gibi başlıklarla medya da toplumda var olan önyargıların beslenmesine hizmet ediyor*"²¹

1.3. Nefret Söyleminin Nefret Suçuna Evrilmesi

Nefret suçunun(*hate crime*) da tıpkı nefret söylemi gibi uluslararası hukukta kabul edilen ortak bir tanımı yer almamaktadır. Uluslararası arenada en kabul gören nefret suçu tanımı ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı(AGİT) tarafından yapılmıştır. AGİT'e göre nefret suçları, "*mağdurun, mülkün ya da işlenen suçun hedefinin gerçek ya da hissedilen ırk, etnik, ulusal köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engelli, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupta gerçek ya da öyle algılanan, bağlantısı, ilgisi, bağlılığı, desteği, ya da üyeliği nedeniyle seçildiği kişilere veya mala karşı işlenen her türlü suç*" olarak tanımlanmıştır. Nefret suçları arasında fiziksel saldırılar, taciz, mala ya da mülke zarar verilmesi, duvar yazıları, kundaklama gibi örnekler gösterilebilir. Nefret suçlarını

²¹ <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-hiv-pozitif-olmak/a-51487931> (Erişim tarihi: 20.04.2022)

işlenen diğer suçlardan ayıran en önemli özelliği bir kişi ya da gruba karşı beslenen önyargılardan kaynaklanmasıdır. Dolayısıyla da nefret suçları özelinde gerçekleşen bir eylemin suç olarak kabul edilebilmesi için, var olan ceza hukuku çerçevesinde suç tanımının yapılmış olması ve yaptırıma bağlanmış olması koşulu aranmaktadır (Karan, 2013: 96-97). AGİT'in yaptığı bu tanımın üye ülkeler açısından her hangi bir hukuki bağlayıcılığı bulunmamakta, yalnızca bu alanda yapılan çalışmalar için bir pusula niteliği taşımaktadır.

Nefret söyleminde olduğu gibi nefret suçlarında da, temel motivasyon nefret duygusudur. Bu duygu da çoğunlukla söylem üzerinden ifade edilmektedir. Oysaki nefret suçları ayrımcılığın varabileceği en uç noktalarından birisidir. Nefretin ve nefret söyleminin önemi, nefret suçlarının ideolojik arka planını şekillendirmesinde yatmaktadır. Aynı zamanda toplumdaki ilişkileri hiyerarşik olarak inşa eden bir ayrımcılık pratiğidir (Göregenli, 2013: 57). Nefret suçları, *“bir kişiye ya da gruba, ait olduğu kimliği, inancı, politik görüşü, cinsiyeti ya da cinsel yönelimi gibi nedenlerle, farklı biçimlerde zarar verme amacıyla saldırılması sonucunda oluşan suçlar”* olarak tanımlanmaktadır. Nefret suçlarının kurbanları her hangi bir fiil gerçekleştirdikleri için değil, etnik kökenleri, milliyetleri, inançları, cinsel yönelimleri vb. özellikleriyle yani kısacası *“varoluşları nedeniyle”* saldırılara maruz kalmaktadır. Diğer suç olarak tanımlanan eylemlerden farklı olarak, saldırganlar kurbanların ait oldukları kimliklere duydukları nefretten dolayı, bu saldırıları gerçekleştirmektedir. Nefret suçları, içinde yaşanan toplumun ideolojik ve kültürel kodlarının etkisiyle meydana geldiği için politiktir. Etkileri bakımından nefret suçları yöneldiği kişi ya da gruplara fiziksel olarak zarar vermekle kalmaz, aynı zamanda mağdurların varlıklarını da tehdit eder. İnsanlar

nefret suçlarının hedefi olmamak için, ya kimliklerini reddetmelidir ya da kimliklerini görünmez kılmalıdır (Göregenli, 2013: 67-68). Yasemin İnceoğlu ve Ceren Sözeri’de benzer bir açıdan nefret suçlarını nefret söylemiyle birlikte, hedef alınan gruplara yönelik hoşgörüsüzlüğün bir yansıması olarak “*toplumda size yer yok*” denilmektedir. Bu saldırılar karşısında nefret suçunun kurbanları sessizleştirilerek toplumda görünmez kılınırlar. Bu da demokratik sistemlerin olmazsa olmazı olan “*yaşama ve katılım hakkı*”nı ortadan kaldırmış olur (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 24).

1.3.1. Türkiye’de Nefret Suçları ve Örnekleri

Nefret suçlarına giden yolun taşlarını döşeyen yani bu suçların ön koşulu olan kavram nefret söylemidir. Nefret söylemi nefret suçunun habercisi kabul edilmektedir. Nefret suçunda belirleyici olan unsur ise önyargı(lar)dır. Nefret suçu, söylemi aşarak hedef aldığı kişi ya da gruba fiilen zarar verme güdüsüyle harekete geçmektedir. Bu suçlar, içinde yeşerdiği toplumsal iklimin kodlarını barındırmaktadır. Hedef aldığı kişi ya da kitleye “senden nefret ediyorum” mesajını açık biçimde iletir. Önyargı ve ayrımcılık saikleriyle gerçekleşen nefret suçlarında hedef doğrudan bireyler değil, bireylerin ait oldukları toplumsal gruplar olduğundan, toplumsal alanda bir arada yaşama kültürüne ciddi zararlar vermektedir.

Türkiye’de çeşitli toplumsal gruplara yönelik olarak gerçekleştirilen nefret suçlarından bazıları aşağıda sunulmuştur:

- 5 Şubat 2006’da Trabzon’da bulunan Santa Maria Kilisesi’nin Rahibi Andrea Santoro, o dönem 16 yaşında olan O.A. tarafından silahla vurularak öldürülmüştür (Göregenli, 2013: 70-71). *Karadeniz Gazetesi*’ne röportaj veren O.A, olayı şöyle anlatmıştır: “*Kiliseye gittiğimde orada görevli olan Rahip Andrea Santoro ile karşılaştım. Zaten silah*

üzerimdeydi. Kendisiyle konuşmak istedim. Amacım sadece 'misyonerlik faaliyetleri yapıyor musunuz' diye sormaktı. 'Bazı gençlerin Hristiyan yapıldığını bana açıklayabilir misin' dedim. O da bana Hristiyanlığın hak dini olduğunu, gerçek dinin kendi dinleri olduğunu, bir gün mutlaka bütün Türkleri Hristiyan yapacaklarını söyledi. Bu sırada üzerimde bulunan silahı çıkararak 'Sizin dininiz değil bizim dinimiz (İslamiyet) gerçek hak dinidir' dedim ve tekbir getirerek ateş ettim. Rahip Santoro'ya iki mermi isabet etmişti. Çıkarken de havaya bir el ateş ettim ve olay yerinden ayrıldım."²²

- 1 Nisan 2007 tarihinde Zonguldak'ın Ereğli ilçesinde TKP tarafından organize edilen "ABD'den Korkmuyoruz" kampanyası için imza toplayan gruba, sağ görüşlü olan bir grup saldırı gerçekleştirmiştir. Yapılan saldırıya tepki göstermek amacıyla 2 Nisan günü Ereğli Belediye Meydanı'nda toplanan TKP'liler yine saldırıya uğramış ve olaylar esnasında bir TKP üyesinin linç edilmesi polisler tarafından engellenmiştir (Bora, 2018: 98-99).
- Medya, toplumdaki çoğunluk grubuna mensup bireylerin, haklarında çok az ya da yanlış bilgiye sahip oldukları diğer toplumsal gruplar hakkında açık ya da örtük bir biçimde çeşitli kanılar ortaya koyarak, azınlıklara yönelik oluşabilecek ayrımcılıklara zemin hazırlar. Medya, ideolojik doğası gereği özellikle azınlık gruplarıyla ilgili ırkçılık temelinde olumsuz bir kamuoyu yaratılmasına katkıda bulunur. Türkiye'de de medyanın bu işlevi nedeniyle azınlık grubuna mensup pek çok insan hedef gösterilmiş, şiddete maruz kalmış ve hatta katledilmiştir. Bu duruma ilişkin en önemli örneklerden biri Hrant Dink cinayetidir. Türkiye'de ulusal ve yerel medyanın hedef olarak gösterdiği *Agos Gazetesi* Genel Yayın Yönetmeni olan Dink, 19 Ocak 2007 tarihinde sokak ortasında uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür (Köker ve Doğanay, 2010: 98). Azınlıklara yani "içimizdeki ötekilere" yönelik işlenen nefret suçlarında, saldırıların, cinayetlerin, katliamların gerçek yüzü "milli hassasiyetler" kılıfının ardına saklanır. Böylece suçu işleyenler ve eylemin kendisi "mazeret" gösterilir. Hrant Dink'in öldürülmesinin ardından özellikle medyanın da içinde yer aldığı iktidar söylemi, cinayetin ardında örgütlü bir yapı olmadığı, cinayetin milliyetçi duygularla, kandırılmış fanatiklerce işlendiğinin altını çizmiştir. Türkiye'de en çok okunan gazetelerden biri olan *Hürriyet*'in 22.01.2007 tarihli sayısında Dink cinayetiyle ilgili haber başlığı "Beklenen açıklama: Örgüt yok, milliyetçi duygu var"²³ şeklindedir. Bu bağlamda "milliyetçi hassasiyetler" vurgusuyla olayın vehameti gizlenmeye çalışılmaktadır. Aynı dönemde medyada "milliyetçi duygularla işlendiği" söylenen bu cinayeti haklılaştırma çabasıyla, Dink'in Türklüğe hakaret suçlamasıyla 301. maddeden yargılandığı yeniden gündeme getirilerek kamuoyuna hatırlatılmıştır (Köker ve Doğanay, 2010: 105-106).

²² <https://www.haberler.com/guncel/rahip-santoro-nun-katili-cinayeti-neden-9168445-haberi/>
(Erişim tarihi: 17.05.2022)

²³ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/beklenen-aciklama-orgut-yok-milliyetci-duygu-var-5818170>
(Erişim tarihi: 17.05.2022)

- Türkiye tarihinde nefret suçları denildiğinde ilk akla gelen olaylardan biri Sivas Katliamı'dır. 4. Pir Sultan Abdal Etkinlikleri nedeniyle Sivas'ta bir araya gelen çok sayıda aydın, yazar ve sanatçının 2 Temmuz 1993 tarihinde, kaldıkları otelin kalabalık bir grup tarafından ateşe verilmesi neticesince, 2 otel çalışanı toplam 35 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan katliamdır. Katliama giden süreç yazar Aziz Nesin'in etkinliğe katılacağına duyurulmasıyla başlamıştır. Etkinliklerden önce "Türkiyeli Müslümanlar" imzalı bir bildiri gizli olarak şehirde dağıtılmıştır. Bildiride o dönem Aziz Nesin'in baş yazarı olduğu *Aydınlık Gazetesi'nde* yayınlanan Salman Rüşdi'nin kitabından bahsedilerek, Nesin hedef olarak gösterilmiştir. Nesin için "şehirde adeta Müslümanlarla alay edercesine gezebilmektedir" denilmiştir. 2 Temmuz günü Cuma namazının ardından kalabalık bir grup etkinliğin yapıldığı alana doğru "Sivas laiklere mezar olacak" sloganlarıyla yürüyüşe geçmiştir. Saldırgan grubun bir kısmı yeni dikilmiş olan Halk Ozanları heykelini yıkmış, diğer kısmı ise Valilik önüne giderek dönemin Sivas Valisi Ahmet Karabilgin'e etkinlik nedeniyle tepki göstermiştir. Karabilgin'in olaylardan sonra İçişleri Bakanlığı'na sunduğu raporda o gün yakılan Madımak Oteli'nin önünde yaklaşık 15 bin kişinin olduğu belirtilmiştir. Etkinliğe katılan aydın, yazar ve sanatçıların içinde olduğu Madımak Oteli saldırgan grup tarafından sloganlar eşliğinde ateşe verilmiştir. Yaklaşık 8 saat cereyan eden saldırıda emniyet güçleri etkisiz kalmış, çevre illerden istenen takviye kuvvetler zamanında gelememiş, gelenlerin sayısı ise yetersiz kalmıştır²⁴. Katliama giden süreçte basının rolünü anlayabilmek için 2 Temmuz günü Sivas'ta yayınlanan yerel bazı gazetelerdeki manşetlere bakmak yararlı olacaktır. Örneğin; *Bizim Sivas* gazetesi "Rezaletin Daniskası" manşetiyle, etkinlikler bahane edilerek, sosyalistlerin kanunsuz yürüyüş yapacaklarını haberleştirmiştir. *Hakikat Gazetesi'nde* "Müslüman Mahallesinde Salyangoz Sattılar" başlığıyla yer alan haberde ise Aziz Nesin'in "dinsizlik propagandası" yaptığı ve "Müslümanları rencide ettiği" kaleme alınmıştır (Kırca, 2009: 22-24). Katliamın ertesinde yaşanan yargı süreci de oldukça tartışmalıdır. Katliama giden sürecin "tahrikçisi" olarak Aziz Nesin gösterilmiş ve ülkede yaşanan çok sayıdaki nefret suçunda olduğu gibi "milli hassasiyetler"in rencide edildiği savunulmuştur. 3 ve 4 Temmuz 1993 tarihli birçok basın ve yayın organında da katliamın "suçlusu" olarak Aziz Nesin işaret edilmiştir. Örneğin 3 Temmuz 1993 tarihli *Hürriyet Gazetesi* "Sivas'ta Aziz Nesin İsyanı", *Türkiye Gazetesi* "Sivas'ta Fitne", 4 Temmuz 1993 tarihli *Sabah Gazetesi* "Tahrik..İhmal" ve *Meydan Gazetesi* ise "Vurun Şu Kafire" manşetleri ve haber başlıklarıyla katliamı haberleştirmişlerdir. Basın ve yayın organlarına benzer bir yaklaşımla, yargılama sürecinde de Aziz Nesin'in tahriklere neden olduğu gerekçe gösterilerek suçlulara verilen cezalarda indirimle gidilmiştir. Basın yayın organları ve yargıya benzer bir tutumla dönemin İçişleri Bakanı da, katliamın suçlusu olarak Aziz Nesin'i göstererek: "Aziz Nesin'in halkın inançlarına karşı bilinen tahrikleriyle halk galeyana gelerek tepki göstermiştir" demiştir.²⁵ Yargılama süreci kamuoyunda tartışmalara neden olan Sivas Katliamı davası, yaklaşık 20 yılın sonunda zaman aşımı gerekçesiyle kapatılmıştır. Katliamda yakınlarını kaybeden ailelerin insanlık suçlarında zaman aşımı olmamalı itirazlarına rağmen, mahkeme davanın düşürülmesine karar vermiştir.

²⁴ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150702_sivas_1993

(Erişim tarihi: 18.05.2022)

²⁵ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150702_sivas_1993

(Erişim tarihi: 18.05.2022)

- Nefret suçlarına verilecek örneklerden bir diğeri ise 18 Nisan 2007 tarihinde Malatya’da meydana gelen Zirve Yayınevi cinayetidir. Misyoner Cinayeti olarak da hatırlanan cinayette, Malatya’da Niyaz-i Mısri Mahallesinde bulunan Ağbaba İşhanı’nda yer alan Zirve Yayınevi’nde çalışan Alman asıllı Tilman Ekkehart Geske, Necati Aydın ve Uğur Yüksel, “misyonerlik” faaliyetleri yürüttükleri gerekçesiyle beş kişilik bir grup tarafından boğazları kesilerek öldürülmüştür.²⁶ Cinayetten önce Malatya’da yayın yapan yerel bazı gazetelerde ve televizyon kanallarında Hristiyan misyonerler haberlere konu edilerek, “Dinine bağlı” bir yer olan Malatya’da bu tür faaliyetlere izin verilemeyeceği vurgulanmış ve misyonerler hedef gösterilmişlerdir. “Müslüman mahallesinde salyangoz satıyorlar” gibi haber ve yayınlarla, izleyicilerin/okuyucuların misyonerlere “hadlerini” bildirmeleri salık verilmiştir. İşin ilginç tarafı Zirve Yayınevi cinayetinden önce yerel gazetelerde Hristiyanların misyonerlik faaliyetleri ile ilgili olarak kışkırtıcı haberler yapan gazetelerin o sayılarının arşivlerde yer almamasıdır. Arşivlerde bulunan gazetelerin ise kimseye verilmemesidir. Cinayetten sonra Malatya’ya giden birçok gazeteci olayı araştırmak için gazetelerin arşivlerine ulaşmak istemiş ama bu istekleri çeşitli bahanelerle geri çevrilmiştir. Bu gazeteleri önemli kılan nokta ise, cinayetten sonra sanıkların mahkemedeki ifadelerinde misyonerler ile ilgili bilgileri, bu gazetelerin yaptıkları haberler aracılığıyla öğrenmiş olduklarını ifade etmeleridir (Kutlutürk, 2010: 120-130). Türkiye Cumhuriyeti tarihinde misyonerlik faaliyetlerine “izin verilmemesinin” altında yatan temel motivasyon Türk ulusal kimliğinin kuruluşunda, İslami referansların dışında kalan inanç sistemlerinin dışlanmasıdır. Gayrimüslim azınlık, milliyetçi ve İslami unsurları bir araya getiren Türklük tanımının ötekisi olarak konumlandırıldığı için, misyonerlikte bir tehdit olarak algılanmıştır. Milliyetçilik ideolojisi Türklük tanımının ayrılmaz bir parçası olurken, Müslümanlık’ta Türk olabilmenin olmazsa olmazı kabul edilmiştir. Hem inançsal hem de etnik aidiyetleri nedeniyle gayrimüslim azınlıklar “doğal” olarak bu tanımın dışında kalmışlardır. Burada bahsi geçen nedenlerle “kurucu öteki” sıfatıyla gayrimüslim azınlıklar toplumdaki diğer öteki gruplarından farklı olarak ayrımcılığa ilk hedef olanlardır (Aktoprak, 2010: 4-6). Gayrimüslim azınlıkların iç düşman olarak algılandığına ilişkin pek çok örnek sayılabilir. 2004 yılında Ankara Ticaret Odası(ATO)’nın Türkiye’deki misyonerlik faaliyetlerine ilişkin hazırlamış olduğu raporda, misyonerler içerideki bölücüler olarak tanımlanırken, amaçlarının “etnik ve dini ayrımcılığı körükleyerek devletin üniter yapısını değiştirmek” olduğu öne sürülmüştür (Aktoprak, 2010: 50).
- Türkiye’de gerek yaşam tarzları, gerek etnik kökenleri ve kültürleriyle azınlık olarak tanımlanan gruplardan biri de Romanlardır. Romanlar, çoğunlukla “Çingene” diye adlandırılan, haklarında çokça mitler üretilen ancak eğitim, istihdam ve sosyal yaşantıda yaşadıkları sorunlar gerçek anlamda araştırılmayan dezavantajlı gruplardan biridir. Romanlar açısından asıl çarpıcı olan ise, diğer azınlıklardan farklı olarak, yalnızca iktidar kanadından değil, neredeyse toplumsal bütün gruplar tarafından ötekileştirilmeleridir

²⁶ <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/zirve-yayinevindeki-katliamin-35-durusmasi-284418>
(Erişim tarihi: 18.05.2022)

(Çetin, 2017: 86). Romanların en fazla ayrımcılığa uğradıkları konuların başında istihdam yer almaktadır. İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından yürütülen *Türkiye’de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu* adlı proje kapsamında, ortaya konulan veriler ışığında Romanların istihdam alanında uğradıkları ayrımcılık açıkça görülmektedir. Araştırma kapsamında Roman vatandaşlarla yapılan görüşmelerde, iş başvurularında ten renkleri ve ikamet ettikleri mahalleler nedeniyle ayrımcılığa uğradıklarını belirtmişlerdir (Alp ve Taştan, 2011: 23). Romanlara yönelik saldırılardan biri 24 Aralık 2009 tarihinde Manisa’nın Selendi ilçesinde yaşanmıştır. Burhan Uçkun adlı Roman vatandaşın kahvehaneden Roman olduğu gerekçe gösterilerek kovulmasının ardından başlayan eylemler ırkçı bir saldırıya dönüşmüştür. Kahvehaneden kovulan Uçkun, tekrar aynı mekana geldiğinde, orada bulunan şahıslar tarafından dövülmüştür. Uçkun’un yakınlarının da kahvehaneye saldırmalarıyla olaylar daha da büyümüştür. Toplanan yaklaşık 2 bin kişilik bir grup Romanların yaşadıkları yerlere saldırmış, evlerini ve otomobillerini yakmışlardır. 35 yıldır aynı coğrafyada yaşayan 75 kişilik Roman vatandaşlarına “*Selendi bizimdir bizim kalacak*”, “*Burası Selendi buradan çıkış yok*” ve “*Çingeneler buradan gitsin*” gibi sloganlarla saldıran gruba müdahale eden emniyet güçleri yetersiz kalınca bölgeye Jandarma ekipleri sevk edilmiştir.²⁷ Yaşanan linç girişiminin ardından Selendi’den ayrılmak zorunda kalan Romanlar Kula, Salihli ve Gördes gibi ilçelere yerleştirilmişlerdir (Bora, 2018: 107-108).

- LGBTİ+ bireylerine yönelik gerçekleştirilen saldırılardan biri ise 6 Ekim 2012’de İstanbul’un Avcılar ilçesinde bulunan Denizköşkler Mahallesi’nde yaşanmıştır. Trans bireylerin yaşadığı sitenin önüne gelen yaklaşık 50 kişilik bir grup ellerinde taşıdıkları “*Fuhuşa hayır*”, “*Ne erkek ne dişi, kim bu üçüncü kişi*”, “*Benim çocuğum aranızda büyümeyecek*” dövizleriyle, nöbet tutmaya başlamışlardır. Sitenin önünde ateş yakıp, tencere ve tava çalarak trans bireyleri sözlü olarak taciz eden grubun eylemi, sosyal medyada *#translarırahatbırakın* hashtagiyle kamuoyuna duyurulunca, avukatlar ve sivil toplum örgütleri bölgeye gitmişlerdir.²⁸ Gelişmeler üzerine saldırgan grup olay yerinden ayrılmıştır (Bora, 2018: 110).

Nefret suçları sosyal bir olguyu ifade etmektedir. Nefret suçuna maruz kalan kurbanla, kurbanın mensubu olduğu grup açısından farklı etkiler doğurmaktadır. Örneğin azınlık gruplarının üyelerinden biri yalnızca kimliğinden dolayı saldırıya uğrarsa, grubun geri kalan bütün üyeleri endişe ve tedirginlik yaşamaktadır. Çünkü yalnızca bir grubun üyesi olarak saldırıya hedef olmak, topluluğun diğer bireylerinin de

²⁷ <https://bianet.org/bianet/toplum/168964-selendi-raporu-linc-ve-surgun-edilen-romanlar-huzur-bulamadi> (Erişim tarihi: 21.05.2022)

²⁸ https://www.istanbulgercegi.com/avcilar-da-trans-bireylere-karsi-nefret-soylemi_31570.html (Erişim tarihi: 21.05.2022)

benzer bir tehdit altında olabileceği algısına neden olmaktadır. Bu bağlamda nefret suçları çoğulcu ve demokratik toplum anlayışına zarar verdiği için, bir olgu olarak ele alınıp hem siyasi hem de hukuksal düzenlemelerle çözüme kavuşturulmalıdır. Çünkü ırk, inanç, cinsiyet, siyasi tercih vb. sınıflandırmalar bir bireyi “azınlık” tanımı içerisine yerleştirebilmekte ve sonuç olarak da nefret suçunun hedefi haline gelmesi kolaylaştırılmaktadır (Ataman, 2012: 75).

BÖLÜM 2. MEDYA VE NEFRET SÖYLEMİ İLİŞKİSİ

2.1. İdeoloji ve İktidar Ekseninde Medya

Kitle iletişimi kavramı, bir ideoloji ekseninde, çeşitli bilgi, düşünce veya eylemlerin teknolojik araçlar vasıtasıyla geniş kitlelere ulaştırılmasını sağlayan süreci kapsamaktadır (Yılmaz, 2013: 17). Teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte gündelik hayatta önemli bir yer tutmaya başlayan kitle iletişim araçları, toplumda yarattığı etki nedeniyle özellikle iktidarların ilgi odağı olmuştur. Siyasi aktörler, geniş kitlelere ulaşmak, kitleleri yönlendirmek ve ikna etmek gibi motivasyonlarla kitle iletişim araçlarını kullanmaya başlamışlardır.

Kitle iletişim araçlarına yönelik ilk çalışmalar ABD’de Columbia Üniversitesi’nde bulunan Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nde proje yürüten Paul Lazarsfeld ve arkadaşları tarafından ortaya konulmuştur. Lazarsfeld , “*kitle iletişimi ve kültürün toplumsal kuram*” açısından etkilerini ortaya koymak amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Lazarsfeld, çalışmalarında sosyal psikoloji ve sosyolojiden faydalanarak, kitle iletişim araçlarının insanların davranışları üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Yönetimsel araştırma olarak adlandırılan araştırma yöntemiyle Lazarfeld, kitle iletişim araçlarına sahip olanların bu araçları, kitlelerin kontrolünü sağlamak, onların tercihlerini etkilemek(şatın alma, oy verme vb. gibi) ve düşüncelerini yönlendirmek amacıyla etkin bir biçimde kullandıklarını öne sürmüştür (Erdoğan; Keloğlu-İşler; Durmuş, 2005: 33-36). Frankfurt Okulu kuramcılarında C. Wright Mills, 1951’de yayımladığı *Beyaz Yakalılar* adlı çalışmasında; insanların davranışlarını şekillendirmede kitle iletişim araçlarının önemli bir işlevi olduğunu öne sürmüştür. Herbert Marcuse ise; bireylerin bilinçlerinin kitle iletişim araçları tarafından manipüle edildiğine ve

enformasyonun denetlenmesiyle de gerçeğin bilgisinin üzerinin örtüldüğüne dikkat çekmektedir (Kellner, 2005: 233-239).

Kitle iletişim araştırmalarında kuramsal olarak iki farklı çözümleme anlayışının ön plana çıktığı görülmektedir. İlk yaklaşım liberal paradigmaya dayanan “anaakım” iken, ikinci yaklaşım ise; Marksist gelenek içerisinde kitle iletişim kavramı ve etkilerini açıklamaya çalışan eleştirel kuramdır. Liberal dünya görüşünden beslenen anaakım yaklaşım, medyanın bağımsız bir yapı olduğu varsayımından hareket eder. Anaakım yaklaşım, medyanın işlevsel olarak, insanların düşüncelerine, davranışlarına ve seçimlerine etki ettiğini iddia etmektedir (Mutlu, 2005a: 14-26). Eleştirel Ekonomi Politik kuram ise, medyayı ikna gücünün ötesinde, hakim ideolojilerin sürekliliğine olan etkisi, toplumsal iktidar ilişkilerinin kurulmasına ve kapitalist sistemin devamlılığına yaptığı katkılar üzerinden kavramsallaştırmaktadır. Medya patronlarının iktidar elitleriyle kurdukları ekonomik ve siyasi ilişkiler nedeniyle, medya iktidarın bir uzantısı gibi hareket etmektedir. Dolayısıyla medya, iktidarların toplum üzerinde kurduğu tahakküme, mevcut iktidar ilişkilerinin ve toplumsal normların sürekliliğine katkıda bulunmaktadır.

Kaynağını Marksizmden alan Eleştirel Yaklaşım, kitle iletişim araçlarının yani medyanın hem ideolojik olarak iktidar ilişkilerine yaptığı katkıya hem de toplumsal alanda yarattığı etkiye odaklanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ekonomik ve politik ilişkilerden nasıl etkilendiği üzerine yoğunlaşan Eleştirel Yaklaşım, kurama getirdiği farklı bakış açılarıyla yapısalcı yaklaşım, ekonomi politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar olarak farklı kollara ayrılmaktadır. Yapısalcı yaklaşım genel itibarıyla, kitle iletişim

araçlarının ideolojik nosyonuna odaklanırken, ekonomi politik yaklaşım ise, medyanın kapitalist sistem içerisindeki yerini ve etkisini açıklamaya çalışmaktadır. Temelde alt yapı ve üst yapı modeline dayanan Kültürel Çalışmalar yaklaşımında ise, kültürel ve politik etkileri bağlamında “üst yapı”, ekonomik alt yapının şekillenmesine etki etmektedir. Kapitalist ideolojilerle kuşatılan kültürel öğeler, hakim sınıfın söylemiyle şekillenmekte ve toplumda var olan iktidar ilişkilerinin varlığını devam ettirmesine hizmet etmektedir. Ancak kitle iletişim araçlarının egemen sisteme yaptığı katkıya rağmen, okuyucu ya da izleyicilerin medya metinlerine karşı bir karşıt söylem geliştirebileceğini ve “dil” üzerinden hegemonik bir mücadelenin yapılabilceğinin altı çizilmektedir (Dursun, 2001: 20).

Yapısalcı ekolünün temsilcilerinden olan Althusser için ideoloji kavramı, toplumsal hayatı her an ve her bakımdan etkileyen, onu değiştiren ve dönüştüren karmaşık bir yapıyı ifade etmektedir. İdeoloji toplumsal pratiklerin toplamına denk düşmektedir. Tüm toplumsal alana nüfus etmiş olan ideoloji, bu yapı içerisinde kendini yeniden üreten özelliği nedeniyle önemli bir gücü temsil etmektedir (Kazancı, 2002: 57), İdeoloji, hayatın bir yansımasıdır ve dolayısıyla da herkesi ve her şeyi kapsamaktadır (Kazancı, 2012: 67). Althusser, kapitalist sistemin hakim konumunu devam ettirebilmek için, özellikle de ideolojik etkileri olan çeşitli araçlardan faydalandığını söyler. Althusser bunları *Devlet’in İdeolojik Aygıtları* ve *Devletin Baskı Aygıtları* olarak iki başlık altında tanımlamaktadır. *Devlet’in Baskı Aygıtları*, Hükümet, Ordu, Polis, Hapishaneler, Mahkemeler vb. iken, *Devlet’in İdeolojik Aygıtları* ise Dinsel Örgütler, Aile, Sendikalar ve Medya gibi yapıları içermektedir. *Devletin İdeolojik Aygıtları* aracılığıyla mevcut kapitalist sömürü sisteminin varlığı ve değerleri

meşrulaştırılmaktadır. Özetle bu aygıtlar mevcut sistemin kültürel ve ideolojik propaganda aracı işlevini görmektedirler.

Althusser'e benzer bir izlekten Antonio Gramsci'de medyayı, ideolojik doğasıyla ele almaktadır. Gramsci'nin "hegemonya" kavramı, ekonomik, politik ve ideolojik düzlemde iktidarlar ile toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerin açıklanmasında kilit bir rol üstlenir. Hegemonya, baskı kurmaktan ziyade, sınıflar arası ilişkilerde, hükmedilen sınıflar üzerinde ideolojik aygıtlardan yararlanarak "rıza" dayalı bir iktidarın oluşumuna dayanır. Hegemonik mücadele alanı, temelde ideolojik mücadelenin de dışı vurumudur. Bu alan, ideolojiler arasındaki çatışmayı işaret etmektedir. Söylem üzerinde de yaşanan bu çatışma, var olan toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiyi iktidar lehine olacak biçimde şekillendirme çabasını içermektedir. *"Söylemin yeniden eklemlenmiş düzeni çelişkili bir yapıdadır: otoriteryan öğeler demokratik ve eşitlikçi olanlarla, erkek egemen öğeler feminist olanlarla bir arada bulunur(metinsel olarak, örneğin, kapsamlı "biz", belirsiz "siz" ile beraber(bulunur), ama tüm bu ikililerin sonuncu üyeleri daima birinciler tarafından bastırılır, denetlenir ve sınırlandırılır* (Fairclough, 2015: 127-129). Gramsci'nin hegemonya kavramında sivil toplumun önemli bir yeri vardır. Medya, siyasal partiler, kiliseler gibi sivil toplum yapıları, tıpkı devlet mekanizması gibi ideolojik araçlar yoluyla insanları ikna etme ve rızalarını kazanma amacı gütmektedir. Gramsci'nin söylem üzerinde sürdürdüğüne işaret ettiği ideoloji ve iktidar mücadelelerinin, medya özelinde görünür hale geldiğini söylemek mümkündür. Medya, tıpkı Althusser'in Devlet'in İdeolojik Aygıtları'ndan biri olarak tanımladığı gibi, Gramsci'nin hegemonya kavramında da kapitalist toplum ilişkileri bağlamında egemen sınıfın güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak

buradaki iktidar olma hali sürekli değildir. Toplumsal yapı içindeki sınıflar ya da bloklar arasında süregelen hegemonik bir mücadele vardır ve bu mücadelenin de sabit bir kazananı yoktur.

Dilbilimci Noam Chomsky, medyayı, mevcut toplumsal ilişkilerin devamlılığını sağlayan “rızanın imalatı”na aracılık eden bir yapı olarak açıklamaktadır. Chomsky’e göre medya, kar amacı güden maddi bir oluşum olduğu için, ekonomi politik çerçeveden değerlendirildiğinde egemen siyasal güçlerin sözcüsü gibi görev yapmaktadır. Toplumun çıkarlarını değil, iktidarların ve özel sektörün çıkarlarını önceleyen ideolojik bir niteliğe bürünmektedir (Chomsky, 1993: 23). Chomsky ve Edward S. Herman’ın birlikte kaleme aldıkları *Rızanın İmalatı* adlı çalışmada, Amerikan medyasının, toplumu egemenler lehine nasıl manipüle ettiğinin üzerinde durulmaktadır. Medyanın, bir propaganda işlevi üstlendiğinin belirtildiği çalışmada, haber kaynağı olarak bürokrasiye ve ekonomik olarak da büyük şirketlerin finansmanına(reklam vb.) ihtiyacından dolayı, onların sesi gibi işlev gördüğü belirtilmektedir. Böylece zihinleri denetlenen izleyici ya da okuyucular, iktidar ve ortaklarının yönetimine rıza gösteren bireyler haline gelmektedirler (Güler, 2018: 89).

İdeoloji kavramı ilk olarak Fransız filozof Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır. de Tracy, ideolojiyi, insanlara “*doğru düşünme olanağı sağlayan fikir bilimi*” olarak tanımlamıştır (Mardin, 2013: 9). de Tracy’nin ideoloji tasarımı, politikadan ahlaka, ekonomi politikten fiziğe kadar geniş bir skalayı içine alan, aydınlar sınıfına hakim olma amacı güden bir terminoloji olma özelliği taşımaktadır (Fairclough ve Graham, 2015: 162). İdeoloji kavramı daha sonra sosyal bilimler alanında birçok kez

tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlama çabalarından en önemlisi Karl Marx ve Friedrich Engels'in kaleme aldığı *Alman İdeolojisi* adlı çalışmadır. Marx, toplumsal alandaki maddi ilişkilerin bilincin oluşuma doğrudan etki ettiğini savunmaktadır. Fikirlerin ve bilincin üretilmesi, insanlar arasındaki maddi ilişkilerden, yani kaynağını gerçek hayattan almaktadır. İnsanların tüm "*maddi davranışları*" aynı zamanda siyasi, ahlaki ya da dini tüm zihinsel tasarımları üzerinde etkilidir. İdeolojiler ise, bilincin kaynağı olan gerçek hayatın yani "*gerçeğin*" görüntüsünü bulanıklaştıran ve üzerini örten bir yanılsamaya yol açmaktadır. İdeoloji tanımındaki bu yanılsama hali, bilincin toplumsal gerçekliği olduğu haliyle kavrayamaması ya da yanlış kavraması olarak anlatılmaktadır (Marx ve Engels, 2013: 34-35). Kökenini Marksist yaklaşımdan alan Eleştirel Kuram'da, üretim araçlarına hakim olan egemen sınıfın, toplumsal gerçekliği çarpıtmak ve yeniden kurgulamak için medyanın yardımına başvurduğunu savunur. Medya bu yönüyle mevcut sınıf ilişkilerinde, statükonun devamlılığına hizmet eden, iktidar odaklarının ideolojisini topluma empoze etmeye yarayan bir aracı konumundadır.

Kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde yaptığı etkiye odaklanan çalışmalardan bir diğeri ise Siyaset Bilimci Elisabeth Noelle Neumann'ın kuramsallaştırdığı *Suskunluk Sarmalı Modeli*'dir. Suskunluk Sarmalı'nda medya, iktidara yakın yani toplumda hakim olan egemen ideolojik iklime paralel bir yaklaşım izlemektedir. Kitle iletişim araçlarıyla şekillenen, kamuoyunda ortaya konulan görüş ya da kanaatlere katılmayan, kısaca toplumun genelinden farklı düşünen bireyler toplumsal yaşantıdan dışlanma korkusuyla görüşlerini gizleme yolunu seçmektedirler. Bu nedenle kamuoyuyla aynı doğrultuda olan görüşler kamusal alanda rahatlıkla ifade edilirken, bunun dışında

kalanlar ise toplumdan dışlanma korkusuyla suskunlaşmaktadırlar. Yaşanan bu dışlanma korkusu insanların düşünce dünyalarının olumsuz şekillenmesine ve farklı fikir ya da görüşlerin kamusal alanda görünmez olmasına yol açmaktadır. Bu noktada kitle iletişim araçları, kamusal tartışma konularını belirleyen konumuyla insanlar üzerinde bir tahakküm kurarak, iktidar söyleminin toplumun geneline yayılmasına hizmet etmektedir (Noelle Neumann, 1997: 384-385).

Eleştirel Yaklaşımlardan biri olan Kültürel Çalışmalar için medya, toplumsal pratikler içinde, “*anlam ve söylem*” üzerinde süregelen mücadele alanıdır. Hall’e göre, tekil bir başat ideoloji yoktur, aksine karmaşık bir “*başat ideolojiler repertuarı*” vardır. Bu başat ideolojilerde toplumsal alanı ve ilişkileri etkilemektedir. Hall’ün *başat ideolojiler repertuarı* olarak tanımladığı bu ideolojiler arasında, anlamın inşa edilmesi için verilen mücadele devam ettiği sürece, anlamın sabitlenmesi söz konusu olamayacaktır (Dursun, 2001: 34-36). Bu bağlamda medya, iktidar mekanizması içinde şekillenmektedir ve medya metinleri aracılığıyla da anlam ve söylem üzerinde ideolojik bir mücadele yaşanmaktadır. Ancak anlam ya da söylemin sabitliğinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü Hall’e göre söylem ve anlam üzerindeki ideolojik mücadelenin kendisi, anlamın sabitlenmesine olanak vermemektedir.

Nefret söyleminin biz ve ötekini nasıl tanımladığını, toplumsal iletişim ve ilişkilerin nasıl şekillendiğini anlayabilmemiz için, bu söylemlerin içinde yeşerdiği ideolojik zemine bakmamız gerekmektedir. Toplumsal alanda yaşanan çatışma ve eşitsizlikleri yaratan esas dinamik ideolojilerdir. Örneğin nefret söylemine eşlik eden ırkçılık, milliyetçilik, cinsiyetçilik gibi ayrımcı birçok ideoloji göze çarpmaktadır. Egemen

sınıf, toplumsal denetimi sağlamak için çeşitli ideolojik aygıtlardan biri olan medyayı kullanmaktadır. Medya, iktidarın ayrımcılık içeren ideolojik söylemlerinin kamusal alanda dolaşıma girmesine aracılık etmektedir. Medya aracılığıyla yinelenen hakim söylem, bir söylemsel strateji olarak kamusal alanın domine edilmesine olanak sağlar.

İktidar kavramını tanımlama çabasıyla tanınan Foucault ise, yasalar aracılığıyla işleyen “devlet” mekanizmasının da içerisinde yer aldığı, geniş bir tahakküm prosedüründen bahsetmektedir. İktidar, devletin insanlara uyguladığı baskının yanı sıra toplumsal alanda eşitsizlik temelinde meydana gelen her türlü tahakküm ilişkilerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla, toplumsal alanda bir grubun diğer grup üzerinde tahakkümüne izin veren şey iktidarın kendisidir. Foucault’a göre; iktidar ilişkilerinin ortaya çıktığı tek bir odaktan söz edilemez, aksine bütün iktidar ilişkileri karmaşıktır ve iç içe geçmiştir (Foucault, 2019: 162-163). Foucault mutlak ve değiştirilemez bir iktidar tanımı yapmamaktadır. Ona göre iktidar alanı aslında bir direniş ve mücadele alanıdır. Mutlak bir iktidar yapısı, bireyleri itaat eden özneler olarak konumlandırmak anlamına gelmektedir. Oysa iktidar kavramının kendisi, doğası gereği bir unsur olarak direnişi ve mücadeleyi içeren dinamik bir alandır. Direnişte gücünü mücadele ettiği “ortamdan” alır. Bu mücadele alanı da çoğunlukla “söylemseldir”. Egemen söylemin karşısında, ona tepki olarak varlığını ortaya koyan karşıt söylemler, iktidar mekanizmasını dönüştürme çabasıyla ortaya çıkmaktadır (Foucault, 2019: 280-281). Söylem mücadelesinin en görünür olduğu yapılardan birisi ise kuşkusuz medyadır.

Nefret söyleminin kökenine bakıldığında iktidar ve güç ilişkilerinden beslendiği görülmektedir. Çünkü eşitsizlik temelinde şekillenen nefret söylemi, toplumsal yaşam

içerisinde ideolojik bir zeminde oluşmaktadır (Göregenli, 2009: 51). İktidar(lar), söylem alanını hem etkileyebilmekte hem de denetleyebilmektedir. Çünkü söylemi kontrol etmek aynı zamanda insanların düşünme şekillerini de, dolayısıyla eylemlerini de denetlemek anlamına gelmektedir (van Dijk, 2010: 20). İktidar söylemi, doğası gereği, iktidarının devamlılığını hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda iktidarına muhalefet oluşturabilecek hemen her kişi ya da toplumsal grubu potansiyel birer tehdit olarak konumlandırmakta, ayrımcı ve ötekileştirici söylemlerle nefretin hedefi haline getirmektedir. Dolayısıyla nefret söyleminin üretilmesi ve dolaşıma sokulması doğrudan iktidarlar eliyle gerçekleşmektedir.

Berrin Yanıkkaya, medyanın ideolojik konumuna dikkat çekerek, toplumda hakim kültürel söylemin üretilmesinde önemli bir aracı olduğunu ve bu söylemlerin yeniden üretilmesine hizmet ettiğinin altını çizer. Medyanın ürettiği ideolojik söylem bizzat iktidar ilişkilerinin içerisinde şekillenmektedir (Yanıkkaya, 2009: 15).

İktidarın en önemli ideolojik aygıtlarından biri olan medyanın nefret söylemi üretiminde oynadığı role değinen İnceoğlu ise, “medyanın olumsuz, alaycı ve aşağılayıcı ifadelerle başvurarak” “hedef” gösterdiği birey ya da toplumsal grupları kamuoyu açısından da düşmanlaştırdığını ve böylece ötekileştirilen topluluklara yönelen şiddeti olağanlaştırdığının altını çizmektedir (İnceoğlu, 2012: 17). Bu bağlamda medya, hakim ideolojinin toplumları dönüştürmek amacıyla kullandıkları ideolojik bir aygıt olması dolayısıyla, toplumdaki ötekilere karşı nefret söyleminin üretildiği ve dolaşıma sokularak pekiştirildiği bir mecra olma özelliğinin yanı sıra, ötekini toplumsal huzuru tehdit eden bir düşman gibi göstermektedir.

Benzer bir izlekten, van Dijk'da toplumdaki azınlık gruplarının medyada temsil ediliş biçimlerine odaklanarak gerçekleştirdiği çalışmada, bu grupların medyada çok az ya da sorunlu temsil edildiklerini saptamıştır. Anaakım medyada, toplumdaki çoğunluk gruplarından farklı olarak ötekiler, yaşadıkları coğrafyanın ekonomik ve sosyal imkanlarını sömüren bir tehdit unsuru olarak tanımlanmaktadır (Dirini, 2010, 62-63). Bu saptamadan da anlaşılacağı üzere ötekiler varlıklarıyla bile suçlanan, marjinalleştirilen kişi ya da topluluklar olarak medyada temsil edilmektedirler.

2.2. Geleneksel Medyada Nefretin İnşa Edilmesi

Geleneksel medya denildiğinde akla ilk gelen gazete, dergi, televizyon ve radyo gibi mecralardır. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle iletişim alanı da değişime uğramış ve bunun sonucu olarak da gazete, dergi ve radyonun yerini büyük ölçüde televizyon almıştır. Bunun en önemli nedeni, gazete ve dergilerin görsel niteliğiyle, radyonun sesli özelliğinin televizyon tarafından bir araya getirilmesi olarak gösterilebilir.

Medya genel olarak insanların dünyada olup bitenler hakkında bilgi edindikleri bir mecra olarak tanımlanmaktadır. Ancak medya günümüz toplumlarında bireylerin dünyayı anlamlandırmalarını etkileyen en önemli araçlardan biridir. Kapitalist sistem içerisinde konumlanan medya, mevcut iktidar ilişkilerinin devamlılığına ve hakim ideolojik söylemlerin kitlelere aktarılmasına olanak sağlayan bir aracı görevi üstlenmektedir. Bu yönüyle kitle iletişim araçları tüm toplumsal yaşam pratiklerinin içine nüfus etmekte, bütün toplumsal ilişkileri inşa etmekte ve yönlendirmektedir. Medya, toplumun denetlenmesi konusunda önemli bir güç ve iktidar kaynağı olması nedeniyle yoğun bir biçimde eleştirilerin hedefi olmaktadır. Çünkü modern

toplumlarda bireyler medyanın kendilerine sunduğu anlamlar çerçevesi üzerinden dünyayı algılamaktadırlar. Medya dolayısıyla kurulan “*anlam sistemi*” neyin iyi neyin ise kötü ya da kabul edilemez olduğunu belirlemektedir. Dolayısıyla medya aracılığıyla toplumsal alan yeniden inşa edilmektedir (Kaya, 2009: 9-11).

Medya içerikleri iktidar ilişkileriyle birlikte toplumda belli gruplara ilişkin önyargıların pekiştirilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Medya aracılığıyla ötekiler, “biz”im iyi niteliklerimizden yoksun olan kişi ya da gruplar olarak kamuoyuna sunulmaktadır. Sosyal hayat içerisinde bazen hiçbir temasımızın olmadığı ötekiler ile ilgili bütün bilgi ve kanaatlerimiz kitle iletişim araçları tarafından şekillendirilir. (Yanıkaya, 2009: 22-23). Kamusal alanda azınlıklarla ilgili olarak ifade bulan düşünce ve kanaatlerin birçoğu medya aracılığıyla edinilen bilgilere dayanmaktadır. Van Dijk, ötekilerle ilgili olarak şekillenen görüşlerimizin başta medya olmak üzere, ders kitapları, edebiyat veya kanaat önderlerinin söylemlerine dayandığını belirtmektedir (van Dijk’ten akt. Çoban, 2009: 54). Medya söylemi ötekilere yönelik ayrımcılık içerir. Hakim medya yaşanan sorunların kaynağı olarak ötekileri işaret ederek, toplumsal öfkenin ve nefretin ötekilere yönelmesine ön ayak olmaktadır. Kısacası iktidarın yanında saf tutan medya, ezilenlerin kitlesel bir muhalefet hareketine dönüşmesini engellemektedir. İktidar toplumsal yapıyı daha rahat kontrol edebilmek için ve kendisine karşı yönelebilecek muhalefeti engellemek amacıyla, medyayı da yanına alarak “alt sınıflar” arasında oluşabilecek birliği parçalamaya çalışır. Bunun için de iktidarlar ekonomik ve siyasi sorunların kaynağı olarak işaret ettiği ötekileri pasifize etmekte, aynı zamanda da tahakkümüne yönelebilecek muhalif sesleri büyük oranda susturmaktadır (Çoban, 2009: 54-55).

Ortaya çıktığı günden bugüne tartışmaların odağında olan medya, dünyayı anlamlandırmada, olaylar ya da olgularla ilgili kanaatlerin oluşmasında önemli bir işleve sahiptir. Gerek etki alanı gerekse de kitleleri etkileme ve dönüştürme gücüyle iktidarların ilgi odağı olan medya, başat ideolojik söylemlerin de en önemli mecralarından biridir. Süregelen toplumsal sınıf ayrımlarının pekiştirilmesinde ve mevcut iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde medya, kitlelerin rızasını alarak, itaat etmelerini kolaylaştırmaktadır. Noam Chomsky *Medya Denetimi* başlıklı çalışmasında iktidar sahiplerinin kitle iletişim araçlarını çıkarları doğrultusunda nasıl etkin bir şekilde kullandıklarını ve bu amaç doğrultusunda, kitleleri kontrol etmek amacıyla medyadaki söylemin denetlendiğini aktarmaktadır. Bu çalışmada medya bir “propaganda” aracı gibi konumlanmakta, toplumda bir çeşit savaş histerisi yaratarak, “düşman” gibi gösterilen ülkelere ya da kişilere nefretin ve şiddetin yöneltilmesinde etkin bir rol oynamaktadır (Chomsky, 2008: 1-2).

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere medya, toplumdaki ötekiler söz konusu olduğunda nefret söylemine sıkça başvurmakta bir sakınca görmemektedir. Özellikle haber medyasında örneklerine sıkça rastladığımız bu nefret dili, nefret suçlarına giden süreci kolaylaştırmaktadır. Basının nefret saçan dili özellikle haberlerde kendini göstermektedir. “*Gay barlardan çıkıp gasp yaptılar*”, “*Rahipler uçkuru kilisede çözüyor*”, “*Sapık Yunanlıya baskın*”, “*Nataşa paraları Rusya’ya*”, “*Küstah Rum’a haddini bildirdi*”, “*Eylemciye halk dayağı*”, “*Eşcinsel öğretmen işten kovuldu*” gibi haber başlıkları medyadaki nefret söylemine örnek olarak gösterilebilir. Bu örneklerin yanı sıra gazeteci Hrant Dink’in katledilmesine neden olan sürece bakıldığında yine medyada onunla ilgili yapılan haberlerde kullanılan kışkırtıcı dil gözden kaçmamaktadır.

Dink'in cinayete kurban gitmesinde yine medyanın etkili bir rolü olduğu söylenebilir. Dink ile ilgili öldürülmeden önce, *"Hrant'ın hırlayışı"*, *"Türklüğe hakaretten yargılanan Ermeni gazeteci"*, *"Ermeniye bak"*, *"Hrant kaşıyor"* , *"Hrant uslanmadı"*, *"Kovun bunları. Ya sev ya terk et"* gibi haber başlıklarıyla hedef gösterilmiştir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 71-72). Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere medya, varlık gösterdiği ülkenin hakim kültürel ve ideolojik kodları içinde şekillenmektedir. Mevcut iktidar ve hakim ideolojik görüşlerin adeta bir yansıması gibidir ve bu haliyle de devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak konumlanmaktadır. Toplumsal eşitsizliğin hüküm sürdüğü ülkelerde, iktidardaki milliyetçi ve ırkçı ideolojilerin baskınlığı, medyanın etnik olarak farklı olan azınlık gruplarına yönelik olarak ayrımcı ve ötekileştirici söylemleri inşa etmesini kolaylaştırmaktadır.

Medyanın kitleleri nefret söylemiyle harekete geçirerek, nefret suçlarına giden yolun taşlarını döşediği örneklerden birisi 1994 yılında yaşanan Ruanda Soykırımı'dır. Bu katliam bir Afrika ülkesi olan Ruanda'da toplumun baskın çoğunluğunu oluşturan Hutu'lar tarafından yaklaşık 800 bin Tutsi ve Tutsilerle olumlu ilişkileri olan Hutu'ların katledilmesi olarak tarihe geçmiştir. Medya Ruanda Soykırımı'nda hayati bir rol oynamıştır. Katliamdan önce birçok ulusal ve yerel basında ayrıca radyolarda Tutsi'lere karşı nefret körüklenmiştir. Hutu'lar kitle iletişim araçlarını etkin bir biçimde kullanarak, Tutsilerin katledilmesine uygun bir toplumsal zemin hazırlamışlardır. Katliamın devam ettiği süre boyunca da medya propagandası sürdürülmüştür. Yapılan soykırımdan kurtulabilen ve şiddet olaylarından kaçmayı başaran yaklaşık 2 milyon insan başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır (Melson, 2003: 333). Ruanda Soykırımı örneği medyanın nefret söylemi kullanarak, nefret suçları işlenmesine yol açtığını

göstermektedir. Ruanda’da işlenen suçları araştırmakla görevli olan Ruanda Uluslar arası Ceza Mahkemesi(TPIR), “Milles Collines” adlı radyo-televizyon(RTLM) kuruluşunun kurucusu olan Ferdinand Nahimana ve *Kangura Dergisi’nin* eski müdürü olan Hasan Nguere’yi soykırıma katılmalarını gerekçe göstererek ömür boyu hapse mahkum etmiştir. RTLM'nin diğer bir sorumlusu Jean-Bosco Barayagwiza'da, 35 yıl ağır hapse mahkum olmuştur. Belçikalı bir gazeteci olan Georges Ruggiyu ise Haziran 2000’de “soykırıma çağrı yaptığı ve insanlığa karşı suç işlemeye davet ettiği” gerekçesiyle 12 yıl hapse mahkum edilmiştir.²⁹

Ruanda Soykırımı’nda nefret söylemi ve şiddet diliyle tartışmaların odağı haline gelen medya, Türkiye’de de benzer nedenlerle birçok araştırmanın konusu olmuştur. Sosyal Değişim Derneği tarafından hazırlanan *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek* başlıklı çalışmada; medyanın nefret suçlarının işlenmesinde oynadığı rol örnekler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ulusal gazeteler arasından 20 gazetenin seçildiği çalışmada, 10 yıllık bir süreçte nefret suçları kapsamına giren haber örnekleri incelenmiştir. Seçilen gazeteler; Akşam, Milliyet, Türkiye, Birgün, Ortadoğu, Vakit, Cumhuriyet, Posta, Vatan, Fotomaç, Radikal, Yeni Şafak, Gündem, Sabah, Yeniçağ, Hürriyet, Star, Zaman, Milli Gazete ve Taraf’tır. Gazete seçimlerinde yüksek tirajları, yayın politikaları ve hitap ettikleri farklı okuyucu kitleleri belirleyici olmuştur. Araştırmada “dini inanç, etnik köken, siyasal eğilim, ulusal kimlik, toplumsal statü, cinsel kimlik, cinsel yönelim, bedensel engellilik, eğitim durumu ve mülkiyet” gibi kategoriler açısından üretilen nefret söylemleri değerlendirilmiştir. Çalışma bulgularına göre; Türkiye, Cumhuriyet, Yeni Şafak, Milli Gazete, Vakit ve Zaman’da inançlarla ilgili

²⁹ <https://bianet.org/bianet/medya/27003-nefret-medyasina-omur-boyu-hapis>
(Erişim tarihi: 24.05.2022)

Üretilen nefret söylemi ön plana çıkarken, Yeniçağ ve Ortadoğu gazetelerinde ise ırkçı ve ayrımcı dil daha çok yer bulmuştur. Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri nefret söyleminin en çok yer bulduğu gazetelerdir. Cinsel yönelimlerle ilişkili olarak kullanılan ötekileştirici ifadelere neredeyse tüm gazetelerde rastlamak mümkündür. Birgün, Taraf ve Gündem gibi gazetelerde ise nefret ifadeleri daha az sayıdadır. Araştırmadaki önemli bulgulardan biri de nefret dilinin yalnızca haber başlıkları ya da içeriklerinde değil, köşe yazılarında da yoğun olarak kullanılmasıdır (Alęan ve şensever; 2010).

Türkiye’de medyada sıkça rastlanılan nefret söyleminin önüne geçebilmek için Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin hazırlamış olduğu “Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”ne göre; *“Gazeteci başta barış, demokrasi, insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, din, dil, sınıf, ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin, haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arası nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını veya inançsızlığını doğrudan saldırı konusu yapamaz”*³⁰ denmektedir. Bildirgede yer alan ilkelere rağmen medyada gazete başlıklarından, televizyondaki haber örneklerine ve köşe yazılarına kadar geniş bir skalada nefret söylemine, ırkçılığa, ötekileştirmeye vb. ayrımcılık örneklerine sıkça rastlamak mümkündür.

Uluslararası Hrant Dink Vafkı tarafından, geleneksel medyada sıkça kullanılan ötekileştirici nefret dilinin ortaya konulması amacıyla *Medya’da Nefret Söyleminin*

³⁰ <http://www.tgc.org.tr/bildirge.html> (Erişim tarihi: 20.05.2022)

İzlenmesi adlı bir çalışma yapılmıştır. Avrupa Birliği Demokratikleşme ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı, Friedrich Naumann ve Global Dialogue tarafından desteklenen bu projenin öncelikli amacı, medyada çeşitli şekillerde ortaya çıkan nefret ifadeleriyle mücadeledir. Buna ilaveten ırkçı ve ayrımcılık içeren yayınların gözler önüne serilmesiyle, medyanın insan haklarına saygılı bir yayın politikası izlemesine katkı sağlamaktır. Bu bağlamda 24 ulusal gazete seçilerek, bir yıllık bir zaman dilimi aralığında incelenmiş, içerisinde nefret dili kullanan haberler ve köşe yazıları tespit edilip, analizleri yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, haberler, köşe yazıları ve okuyucu yorumlarında en çok karşılaşılan nefret söylemi kategorilerinin başında *düşmanlık/savaş söylemi* yer alırken, *küfür/hakaret/aşağılama* ikinci sırada yer almıştır. Üçüncü sırada ise *abartma/ yükleme/ çarpıtma ve simgeleştirme* yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre nefret dili milliyetçi ve muhafazakar basında daha yaygındır. Çalışma sonuçlarına göre; Türkiye’de basında nefret söylemi en fazla Kürtlere ve Ermenilere yönelik üretilmektedir. Ayrıca Rumlar, Hristiyanlar ve Yahudiler ise gerek etnik kökenleri gerekse de inançları nedeniyle nefret söylemine maruz kalmaktadırlar. (Dalkıran, 2010: 4-5).

BÖLÜM 3. NEFRET SÖYLEMİYLE MÜCADELEDE YASAL DÜZENLEMELER

3.1. Nefret Söyleminin Sınırları ve İfade Özgürlüğü

İfade kavramı en genel biçimde, bireylerin düşünce ya da duygularını çeşitli şekillerde dışa vurması olarak tanımlanmaktadır. İfade; sözle, yazıyla veya sanatın çeşitli dalları aracılığıyla gerçekleşebilmektedir. Bunlara ek olarak insanların giyim tarzları, davranışları da yine ifade tanımı içerisinde yer almaktadır. Diğer bir yönüyle ifade, kişinin diğer insanlarla iletişim kurmasına olanak sağlamaktadır. İfade özgürlüğü ise anayasal demokratik sistemlerin olmazsa olmaz unsurlarından biridir. İfade özgürlüğü genel tanımıyla; düşüncelerin ya da duyguların sözlü, yazılı, sanat dalları aracılığıyla, toplantı, yürüyüş vb. gibi barışçıl yollardan özgürce dışa vurumudur (Erdoğan, 2007: 19-21).

Özgürlük kavramı ise, 1789 tarihli *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'nde: *“Özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmeyi kapsar. Böylece her kişinin doğal haklarının kullanımı, toplumun diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan sınırlar dışında hiçbir sınıra sahip değildir. Bu sınırlar ise ancak yasa ile belirlenebilir”*³¹ şeklinde tanımlanmış ve insan haklarını korumak amacıyla 1791'de Fransız Anayasası'na eklenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtihatları bağlamında Avrupa Sözleşmesi'nin 10. maddesinde yer alan “ifade özgürlüğü” başlıklı tanımında ise; *“herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin*

³¹ <https://www.insanokur.org/insan-yurttas-haklari-bildirisi-1789/>
(Erişim tarihi: 26.05.2022)

müdahalesi, ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir” denilmektedir (Erdoğan, 2007: 31).

10. maddenin 2. fıkrasında ifade özgürlüğü: *“Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir”³²* şeklinde açıklanmaktadır.

Birleşmiş Milletler’in 1966 Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nde ifade özgürlüğünü tanımlayan 19. maddeye göre; *“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içerir”³³* denilmektedir.

Aynı sözleşmenin nefret söylemi ve nefret suçlarıyla ilişkilendirilebilecek 20. maddesine göre ise; *“Her türlü savaş propagandası hukuk tarafından yasaklanır. Ayrımcılığa, kin ve nefrete veya şiddete tahrik eden her hangi bir ulusal, ırksal veya dinsel düşmanlığın savunulması hukuk tarafından yasaklanır”³⁴* denilmektedir.

³² <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/Avrupa-Insan-Haklari-Sozlesmesi.pdf> (Erişim tarihi: 26.05.2022)

³³ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (Erişim tarihi: 26.05.2022)

³⁴ https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (Erişim tarihi: 26.05.2022)

Benzer şekilde Türk Ceza Kanunu'nun 216. maddesi de “ (1) *Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*”³⁵ hükümlerine yer verdiği haliyle nefret söylemi ve nefret suçlarını kapsamaktadır.

Nefret söylemi bir ifadeyle hayat bulduğu için, düzenleme, sınırlama ya da yasaklama gibi yaptırımlar, ifade özgürlüğüne yapılan müdahaleler olarak değerlendirilmektedir. İfade özgürlüğünün korunmasının önemine dikkat çeken Erdoğan'a göre fikirlerin yasaklanması aslında mümkün değildir. Çünkü yasaklanan görüş ya da ifadeler yok olamamakta ya da ortadan kalkmamaktadır. Aksine kendini ifade edecek başka yollar veya kanallar bulmaktadırlar. Bu kanalların da en tehlikelisi şiddet içeren ifade biçimleridir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün korunması toplumsal açıdan gerekli olup, yasakçı bir yaklaşım zarardan başka bir şey getirmemektedir (Erdoğan, 2007: 26-27).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Handyside kararında ise ifade özgürlüğünün kapsamı yalnızca lehte olan, zararsız bilgi ya da düşünceleri içermez.

³⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (Erişim tarihi: 26.05.2022)

Aksine devletin ya da nüfusun bir bölümünün aleyhinde olabilecek, şok edici ya da rahatsız edici çeşitli fikir ya da beyanları da içermektedir. Örneğin izlediği her hangi bir televizyon kanalında ifade edilen görüşlerden rahatsız olan bir kişinin şikayeti nedeniyle ifade özgürlüğü kısıtlanamaz ya da yasaklanamaz denilmektedir (Altıparmak, 2007: 109).

Türkiye özelinde düşünce özgürlüğü ve ifade hürriyeti denilince akla ilk gelen Türk Ceza Kanunu(TCK)'nda yer alan 301. madde olmaktadır. TCK'daki bu madde "Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşağılama" başlıklarını içererek, bu konuda yapılan beyanları yani kısaca düşünce ve ifade özgürlüklerini yasaklayan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle 301. maddeyle bir yandan insanın en temel hak ve hürriyetleri kapsamında ele alınan özgürlükleri korunmaya çalışılırken, bir yandan da yine aynı madde gerekçe gösterilerek bu özgürlükler sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. 301. madde ile tanımlanan değer ve kurumlar koruma altına alınırken, bu tanımın dışında kalan kişi ya da kurumlar koruma kalkanının dışında bırakılmıştır. Siyasal iktidarlar tarafından "statükoya karşı bir tehdit olarak görülen" tüm eleştiri içeren ifadeler 301. madde gerekçe gösterilerek cezalandırılmaktadır. Bu yönüyle 301. madde ifade özgürlüğünün en önemli özelliği olan eleştiri hakkını ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır (Sancar, 2007: 115-129). 301. madde yalnızca kamusal alanda kişilerin yaptıkları beyanları değil, basın ve yayın organlarını da kapsamaktadır. Basında yapılan haberler, köşe yazıları ve haber başlıkları da bu maddeye göre cezaya çarptırılabilir. Hürriyet Gazetesi'nin 13 Aralık 2007 tarihli sayısında yer alan habere göre 2 yılda 835 kişi hakkında TCK'nın 301. maddesinden dava açılmıştır. Habere göre; *"Türk Ceza Kanunu'nun en çok tartışılan maddeleri arasında yer alan 301.*

maddesinden 2 yıl içerisinde tam 835 kişi hakkında dava açıldı. “Türklüğü, Cumhuriyeti, devletin kurum ve organlarını aşağılama” suçunun tanımlandığı TCK’nın 301. maddesinden yargılananlardan 299’unun davası karara bağlandı. Yargılaması tamamlanan 299 kişiden 89’u beraat etti. 66 kişi, TCK 301. maddesinde tanımlanan suçu işlediği gerekçesiyle mahkum oldu. Mahkum olanların tamamının erkek olduğu da saptandı. Halen 536 kişinin yargılamasına ise mahkemelerde devam ediliyor. Özellikle Avrupa Birliği’nin kaldırılması için yoğun baskı yaptığı TCK’nın 301. maddesinden yargılananlar arasında Orhan Pamuk, Elif Şafak, Gazeteci yazar Hasan Cemal, Sanatçı Ferhat Tunç ve öldürülen Hrant Dink gibi ünlü isimler de yer aldı”³⁶ denilmektedir. Hrant Dink 301. maddeden yargılanmış ve dava sonucunda tecil edilmiş altı ay hapis cezası almıştır. Yapılan bu yargılama nedeniyle “Türkiye düşmanı” olarak damgalanması, Dink’i hedef haline getirmiştir. Dink’in katledilmesine neden olan süreçte 301. maddeden yargılanması da etkili olmuştur (Amouroux, 2007: 53).

Günümüzde ırkçılık ve nefret söylemine ilişkin ifadelerin hukuk açısından ifade özgürlüğü olarak görülmediği genel kabullerdendir. Bu açıdan yapılacak sınırlamalar ifade özgürlüğü bağlamında pozitif bir kısıtlama olarak değerlendirilmektedir. Nefret söylemi dolayısıyla mağdurlara yönelebilecek şiddetin önüne geçilebilmesi için bu konuda sınırlamaların yapılması çoğunlukla olağan karşılanmaktadır. Çünkü nefret söylemi mağdurlar açısından yalnızca fiziksel zarara değil, aynı zamanda manevi olarak da zarara yol açmaktadır (Karan, 2012: 89).

³⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/2-yilda-835-kisi-hakkinda-tck-301den-dava-acildi-7862754>
(Erişim tarihi: 28.05.2022)

Türkiye özelinde ise, Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenlemelere rağmen gerek iktidarlar tarafından gerekse medya aracılığıyla nefret içerikli söylemler rahatlıkla üretilabilmektedir. TCK'nın ifade özgürlükleri bağlamındaki hükümlerinin yalnızca toplumdaki muhalif söylemleri cezalandırmak için kullanıldığı da 301.maddeden yargılanan çok sayıda kişi göz önünde bulundurulduğunda rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Geleneksel medyada ve son yıllarda özellikle internet aracılığıyla öne çıkan yeni medya ortamlarında sıkça karşılaşılan nefret söylemlerine ilişkin caydırıcı cezaların verilmemesi bu konudaki iktidar yaklaşımının ne olduğu konusunda fikir vermektedir.

3.2. Nefret Söylemine İlişkin Ulusal Düzenlemeler

Türkiye'de nefret söylemi ya da nefret suçlarını tanımlayan ya da bu konulara ilişkin olarak doğrudan düzenlenmiş her hangi bir yasa bulunmamaktadır. Ancak ayrımcılığı önlemeye yönelik olarak tanımlayabileceğimiz çeşitli yasalar mevzuatta yer almaktadır. Ayrımcılığı düzenleyen yasaların nefret söylemini içerecek biçimde yorumlanmasının temel nedeni ise; nefret suçlarına yol açan motivasyonun kökeninde ayrımcı pratiklerin yer almasıdır (Kaymak, 2010: 263). Bu bağlamda ayrımcılığı önlemeye yönelik olarak yasalarda yer alan düzenlemelerden bazıları şunlardır;

- Türk Ceza Kanunu'nun inanç, düşünce ve kanaat hürriyeti'ni düzenleyen 115. maddesine göre:

“(1) Cebir veya tehdit kullanılarak bir kimseyi din, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları

açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Dini ibadet ve ayinlerin toplu olarak yapılmasının, cebir veya tehdit kullanarak ya da hukuka aykırı başka bir davranışla engellenmesi halinde, yukarıdaki fıkraya göre ceza verilir”

- Türk Ceza Kanunu’nda doğrudan ayrımcılığa ilişkin düzenlemesini içeren 122. maddesi:

“- Kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak;

a) Bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hallerden birine bağlayan,

b) Besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden,

c) Kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen

kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir”³⁷

Yine ayrımcılığı önleyici olarak düzenlenen Türk Ceza Kanunu’nun 216. maddesi içerik olarak nefret söylemiyle ilişkilendirilebilir. “Halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşıştılamayı “engellemeye yönelik bir düzenleme olan 216. madde uyarınca:

- “(1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik

³⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> (Erişim tarihi: 30.05.2022)

eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”

- “(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”.
- “(3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır”³⁸ denilmektedir. Bu bağlamda bir kişiye ya da gruba yönelik ayrımcılık yapılması ve nefret söyleminin üretilmesi ve yayılması cezalandırılmaktadır.

TCK’nın 216. maddesine benzer düzenlemeler birçok devletin ceza yasalarında yer almaktadır. Bu yasa Avrupa Birliği uyum sürecinde ayrımcılığı ve nefret söylemini önlemeye yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu kararın gerekçesinde hiçbir devletin yurttaşları arasında, belirli bir kesimin diğer kesimin aleyhine kin ve düşmanlığa veya şiddete yol açabilecek her hangi bir fiilde bulunamayacağı yer almaktadır. Ancak 216. madde, nefret söylemine veya ayrımcılığa maruz kalan ya da hedef olan kişi ya da gruplar için değil tam aksi yönde uygulanmaktadır. TCK’nın bu maddesi nefret söylemi ve ırkçılıkla mücadele eden gazeteciler, yazarlar, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarında görev alan kimselerin cezalandırılmasını sağlayan bir madde olmuştur. Türkiye’de yaşayan farklı etnik kökenlerden, inanışlardan ve kültürlerden olan insanların yaşadıkları ayrımcılığı, hedefi oldukları nefret söylemi ve nefret suçlarını kamuoyuna duyuran bu kimseler hakkında, 216. maddeyi ihlal ettikleri gerekçesiyle

³⁸ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> (Erişim tarihi: 30.05.2022)

Bu düzenlemelerin yanı sıra Anayasa'nın 10. maddesinde, kanun önünde eşitlik ilkesi gereğince; “ Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir”³⁹ denilmektedir.

Medya özelinde ise nefret söylemini önlemeye yönelik doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yine ayrımcılık başlığı altında, yoruma açık, çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemelerden birisi Radyo ve Televizyon Kurulus

(Erişim tarihi: 30.05.2022)

ve Yayın Hizmetlerini kapsayan 6112 sayılı kanunun, yayın hizmeti ilkelerini tanımlayan

8. maddesidir. Bu maddeye göre:

- “-(1) Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkra da yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar. Yayın hizmetleri;
 - a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz.
 - b) Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz.
 - c) Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.
 - ç) İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.
 - d) Terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı nitelikte olamaz.
 - e) Irk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez”⁴⁰ denilmektedir.

Ayrımcılık ve nefret söylemi, kanunlar çerçevesinde yasaklanmış olsa da hem günlük hayatta insanlar arasındaki diyaloglarda hem de medyada bu tür ifadelere sıkça rastlanmaktadır. Özellikle yazılı basında daha önceki bölümlerde örneklerine yer

⁴⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6112.pdf> (Erişim tarihi: 30.05.2022)

verdiğimiz şekilde ırkçılık, aşağılama, hakaret ve ayrımcılık içeren ifadeler hem haberlerde hem de köşe yazılarında kendine yer bulmaktadır. Benzer şekilde nefret ve ötekileştirme televizyonda da karşımıza çıkmaktadır. Ülkü Doğanay'ın *Ayrımcılık Söylem ve Medya* adlı çalışmasında azınlıkların medyada sorunlu temsil ediliş biçimine yer verilmiştir. Özellikle televizyon dizilerinde azınlıkların çoğunlukla temsil edilmediğine, temsil edildikleri durumlarda da “görünüş ve aksanlarıyla” ya “mizah” unsuru olarak, ya da “*entrika, şiddet veya suçla ilişkilendirilerek*” temsil edildiklerine dikkat çekmektedir. Böylece izleyiciye, bizden olmayanın özellikleri tanımlanmış olmaktadır. Dolayısıyla ötekine yönelen ayrımcılık ve ırkçılık “muğlak” bir biçimde dolaylı olarak ifade edilmektedir (Doğanay, 2018: 30).

Türkiye özelinde günümüzde popüler olan interneti ve dolayısıyla da yeni medya ortamını denetlemek üzere 2005 yılında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı(TİB) kurulmuştur. Böyle bir birimin kurulmasının temel nedeni ise, iletişimin izlenmesi ile ilgili çalışan tüm birimlerin tek çatı altında toplanmasıdır. 5651 Sayılı Kanun uyarınca TİB, İnternetin izlenmesi, denetlenmesi, mahkemeler, yargıç veya cumhuriyet savcılar tarafından verilmiş olan erişimin engellenmesi kararlarının uygulayıcısı olarak görevlendirilmiştir. TİB, yalnızca Türkiye sınırları içerisinde varlık gösteren içeriklere değil aynı zamanda Türkiye dışında bulunan içeriklerin de erişime kapatılması konusunda yetkilendirilmiştir (Akdeniz ve Altıparmak, 2008: 45).

2007 yılında *İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun*(5651 Sayılı Kanun) yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun hükümlerine dayanılarak, yayın yapan başta YouTube

olmak üzere birçok web sitesine erişim engeli koyulmuştur. Ancak düşünülenin aksine bu kanun kabul edilmeden önce de Türkiye’de çeşitli web sitelerine erişim engellemelerinin yapıldığı araştırmalarla ortaya konulmuştur (Akdeniz ve Altıparmak, 2008: 14). Örneğin, 20 Mart 2014 tarihinde sosyal paylaşım sitelerinden biri olan ve dünyada milyonlarca insanın kullandığı Twitter, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı(TİB) tarafından, İstanbul Anadolu 5. Sulh Ceza Mahkemesi’nin kararı gerekçe gösterilerek erişime engellenmiştir. TİB’in erişim engeline ilişkin yaptığı basın açıklamasında; *“Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, 5651 sayılı Kanun ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine göre çalışmalarını yürütmektedir. Vatandaşlarımızın şikayetleri üzerine, Twitter’da kişilik haklarının ve özel hayatın gizliliğinin ihlali nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerince erişimi engelleme kararları verilmiştir. Bu kararlar, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı’na ulaşmış ve Başkanlığımız tarafından içeriğin çıkarılması Twitter’dan istenmiştir. Ancak, mahkeme kararlarının uygulanması hususunda tüm iyi niyet çabalarımıza karşılık Twitter bu kararlara duyarsız kalmış ve mahkeme kararlarını tanımamıştır.”*⁴¹ denilmiştir. Alınan engelleme kararına ilişkin olarak gerek Türkiye gerekse de dünya kamuoyunda, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı eleştirileri yapılmıştır. Bu eleştirilerin en önemlilerinden biri dönemin Avrupa Konseyi İletişim Sorumlusu Daniel Holtgen tarafından yapılmıştır. Holtgen, Twitter hesabından yaptığı açıklamada; *“Türkiye'deki Twitter Yasağı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ifade özgürlüğü tanımına aykırıdır. Avrupa Konseyi, konunun yasal dayanağını incelemekte”*⁴² ifadelerini kullanmıştır. Benzer şekilde dönemin Avrupa Birliği

41

https://web.archive.org/web/20140703024236/http://btk.gov.tr/basin_bultenleri/dosyalar/BASIN_ACIK_LAMASI_TWITTER_21_03_2014.pdf (Erişim tarihi: 04.06.2022)

42 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/twitter-yasagina-dunyadan-tepki-yagiyor-26051870> (Erişim tarihi: 05.06.2022)

Komisyonu Genişleme ve Komşuluk Politikasından Sorumlu Komiseri Stefan Füle’de Türkiye’de Twitter’a erişimin engellenmesine ilişkin yaptığı açıklamada; “İfade özgürlüğü her demokratik toplumun temel hakkıdır ve bu hak devlet kurumlarının müdahalesi olmaksızın haber ve fikir alıp verme hakkını içerir. Vatandaşlar iletişim kurmak ve bu hakkı kullanmakta özgür olmalıdır. Bu, pek tabii internet erişimini de içerir”⁴³ diyerek tepkisini dile getirmiştir.

3.3. Uluslararası Hukuk Sisteminde Nefret Söylemi

Nefret söylemi ve nefret suçları ile ilgili yasal düzenleme çalışmaları, çoğunlukla başta Avrupa’da olmak üzere 2. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri ve özellikle Nazi Almanyası’nda yaşanan Yahudi Soykırımı(Holokost) sonrasında yapılmaya başlanmıştır. Başta Nazi ideolojisi olmak üzere nefret söylemi ve nefret suçlarını önlemeye yönelik yasal düzenlemeler yalnızca Avrupa ile sınırlı kalmamış ABD’de de benzer düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevedeki ilk önemli çalışma Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 21 Aralık 1965 tarihli kararı ile kabul edilen *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme*’dir. Sözleşmeye göre üye devletlere, ırksal ayrımcılığa neden olabilecek her türlü fiilleri ve ırkçı nefret söylemi içeren ifadeleri engellemeleri için, iç hukuklarında düzenlemeler yapmaları konusunda yükümlülük getirilmiştir.⁴⁴

Birleşmiş Milletler *Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi* ve *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi* açıkça nefret söylemi ve

⁴³ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/twitter-yasagina-dunyadan-tepki-yagiyor-26051870>

(Erişim tarihi: 05.06.2022)

⁴⁴ <https://www.ihd.org.tr/her-tlirk-ayrimcilinin-ortadan-kaldirilmasina-k-uluslararasi-slee/>

(Erişim tarihi: 29.05.2022)

ırkçılık içeren ifadelerin yasaklanması konusunda önemli uluslararası düzenlemelerden birisidir. Bu sözleşmelere benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de inanç, ırk, milliyet, kimlik ve cinsel yönelim gibi başlıklarda ortaya çıkabilecek nefret ifadelerini ve özellikle de ırkçı söylemleri yasaklama eğilimindedir. Avrupa’da yaşanan savaşlar, totaliter rejimler döneminde gerçekleşen insan hakları ihlalleri, soykırım ve ırkçılık gibi hareketlerin neticesinde bu coğrafyadaki birçok ülke nefret söylemi ve ırkçılığı yasaklayan çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. Ancak ABD’de Avrupa’dan farklı olarak yasal düzenlemelerin uygulamada çok daha esnek olarak uygulandığı görülmektedir (Küzeci, 2007: 175-179). Örneğin siyahilere yönelik olarak üretilen nefret söylemi ve gerçekleştirilen fiziksel saldırıların birçoğunun cezasız kalması ya da gereken cezaların mahkemelerce verilmemesi bu konuda yaşanan “esnekliğin” göstergelerindendir.

Nefret söylemi özelinde değerlendirilebilecek, ayrımcılıkların önlenmesine yönelik düzenlemelerden biri Avrupa Konseyi’nin ulusal azınlıkların haklarını korumaya ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik olarak kabul etmiş olduğu *Avrupa Sosyal Şartı*’dır. Avrupa Sosyal Şart’ı, kabul edilen hakların kullanımı esnasında ırk, renk ve ulusal soy gibi nedenlerle ortaya çıkabilecek tüm ayrımcılık biçimlerini yasaklamıştır. Sözleşmeye göre, “*Taraf Devletler ulusal azınlıklara mensup kişiler ile toplumun çoğunluğuna mensup olanların eşit haklara sahip olmasını*” taahüt etmektedirler. Taraf Devletler ayrıca, toplumsal hoş görü ve iletişimin geliştirilmesi ve insanlar arasında hiçbir ayırım yapmayacaklarını da kabul etmektedirler (Weber, 2009: 7).

Nefret söylemi yalnızca geleneksel medya aracılığıyla üretilmemektedir. Gelişen teknolojilerle birlikte internet ortamlarında yani yeni medya mecrasında da nefret

söylemlerine sıklıkla rastlanabilmektedir. Bu nedenle nefret söylemi son yıllarda özellikle uluslararası hukuksal anlaşmaların ve sözleşmelerin konusu olmaktadır. Bu yönde atılan adımlardan biri; Avrupa Konseyi'nin bilgisayar sistemleri yani yeni medya ortamlarında ortaya çıkan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi suçların cezalandırılmasına yönelik olarak 1 Mart 2006 tarihinde yürürlüğe giren *Siber Suç Sözleşmesi*'dir. Bu protokole göre Taraf Devletler aşağıda sayılan davranışların ortaya çıkması halinde, bunları suç kabul ederek, gerekli yasal tedbirleri almakla yükümlüdürler:

- “İrkçi ve yabancı düşmanlığı içeren materyallerin bilgisayar sistemi üzerinden kamuoyuna yayılması veya başka şekilde erişilebilir hale getirilmesi;
- “(i) İrk, renk, soy, veya ulusal veya etnik köken ve bu faktörlerin herhangi biri için mazeret olarak kullanıldığı takdirde dinsel açıdan ayırt edilebilen belirli bir gruba mensup olmaları nedeniyle kişilerin veya (ii) bu özelliklerden herhangi biriyle ayırt edilen bir grubun bilgisayar sistemi üzerinden, kendilerine karşı ulusal hukukta ağır bir suç olarak tanımlanan bir eylemin gerçekleştirileceği tehdidinde bulunulması;
- “(i) İrk, renk, soy veya ulusal veya etnik köken ve bu faktörlerin herhangi biri için mazeret olarak kullanıldığı takdirde dinsel açıdan ayırt edilebilen belirli bir gruba mensup olmaları nedeniyle kişilerin veya (ii) bu özelliklerden her hangi biriyle ayırt edilen bir insan grubunun bilgisayar sistemi üzerinden alenen aşağılanması;
- “Uluslararası hukukta tanımlanan ve 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Anlaşması'yla kurulan Uluslararası Askeri Mahkeme'nin veya ilgili uluslararası sözleşmelerle kurulan ve yargılama yetkisi söz konusu Taraf Devletçe tanınan herhangi bir başka uluslar arası mahkemenin nihai ve bağlayıcı kararlarında kabul edilen şekliyle soykırım veya insanlık suçu teşkil eden davranışları yadsıyan, ağır şekilde azımsayan, onaylayan veya meşrulaştıran materyallerin bilgisayar sistemi üzerinden kamuoyuna yayılması veya başka şekilde erişilebilir hale getirilmesi” (Weber, 2009: 7-8). Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 39 ülke sözleşmeyi Ekim 2015 tarihinde tasdik etmişlerdir. Sözleşmeyi bugüne kadar imzalamayan ülkeler ise Rusya ve San Marino'dur.

Yine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Deklarasyonu'nun 12 Şubat 2004 tarihinde kabul ettiği *Medyada Siyasi Tartışma Özgürlüğü Konulu* düzenlemede siyasi tartışmaların “ırkçı nefreti ve ırkçı ifadeleri, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını ya da herhangi bir hoşgörüsüzlüğü kışkırtan görüşleri içermeyeceği” belirtilmiştir (Weber, 2009: 13).

Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi de 29 Haziran 2007 tarihli “*dine küfretme, dine hakaret ve dinleri nedeniyle insanlar hakkında nefret söylemi*”nde bulunma konulu, 1805 sayılı Tavsiye Kararı’nda her hangi bir kişi veya gruba yönelik dinsel ya da başka gerekçelerle ayrımcılık, nefret veya şiddete maruz bırakılması çağrısında bulunan ifadelerin cezalandırılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır” (Weber, 2009: 10-11).

BÖLÜM 4. ANALİZ VE BULGULAR

4.1. Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi

4.1.1. Yeni Medya Ortamlarını Tanımlamak

Kitle iletişim teknolojileriyle ilgili yaşanan gelişmelere ve bu teknolojilerin etkilerine ilişkin olarak Marshall McLuhan'ın 1963 yılında kaleme aldığı *Understanding Media(Medyayı Anlamak)* adlı çalışmasında “global köy”, “iletişim ve enformasyon çağı” olarak nitelendirdiği yeni bir dönemin başladığını söylemektedir (Geray, 1994: 77). Teknolojik gelişmelerle birlikte, kitle iletişim araçlarının gündelik hayatta daha fazla yaygınlaşmasıyla, insanlar dünyada yaşanan gelişmelerden anında haberdar olabilmektedirler. Küreselleşmeyle birlikte coğrafi sınırlar önemi yitirirken yeni iletişim teknolojilerinin de etkisiyle toplumsal alanda önemli bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır.

İletişim teknolojilerinde hız kazanan gelişmelerle beraber geleneksel medyanın yanında yeni medya kavramı da önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Yeni medya kavramı ilk olarak interneti çağrıştırmaktadır ancak interneti de kapsayan çok daha geniş bir alanı içermektedir. İnternet teknolojisi ilk olarak 1960'lı yıllarda Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından askeri alanda kullanılmaya başlanmıştır. ARPANET olarak isimlendirilen internetin bu ilk örneği, 1982 yılından itibaren ise bugünkü kullanılan teknolojiye dönüşmüştür. 1990'lı yıllarla beraber kamusal alanda da kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte internet, gündelik hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir (Timisi, 2003: 121-122).

Son yıllarda hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen bilgisayar, cep telefonu, internet mecrası vb. bütün dijital teknolojileri yeni medya olarak tanımlamak mümkündür (Binark, 2007: 21). Haluk Geray yeni medyayı, kitlesel izleyicileri aynı zamanda kullanıcı olarak da içine alan ve bireysel kullanıcıların içeriklere ve uygulamalara çeşitli zamanlarda erişebildikleri sistemler olarak tanımlamaktadır (Geray, 2002: 20). Bu bağlamda yeni medya, geleneksel medyanın aksine kullanıcılarına aktif bir rol atfederken, toplumda görünür olmayan birçok kişi ya da topluluğun seslerini kamusal alanda duyurmalarına olanak sağlamaktadır.

Gelenek medya olarak nitelendirilen radyo, televizyon ve gazetelerde sahipliklerden kaynaklanan merkeziyetçi bir yapı hakimken, yeni iletişim teknolojileriyle birlikte bu yapı ortadan kalkmaya başlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri, birkaç kişi ya da kuruluş arasında süregelen geleneksel medya tekelleşmelerinin hegemonyasını sarsmaktadır. Çünkü internet teknolojisi kullanıcıların kendi “medyalarını” oluşturmalarına imkan vermektedir (Timisi, 2003: 84-85).

Mutlu Binark ve Koray Löker ise yeni medyayı “Günümüzde bilgisayar, bilgisayar ağları, bilgisayar dolayimli iletişim, İnternet, web 2.0, çevrimiçi habercilik, çevrimiçi sohbet, laflama odaları, wiki, e-ticaret, e-imza, dijital medya, dijital oyun, dijital kültür, dijital imgeleme, avatar, siber uzam, sanal uzam, sanal gerçek gibi birçok kavram ile bu kavramların tanımladığı, açıkladığı toplumsal, kültürel ve ekonomik olgular günlük konuşmalarımızın doğal bir parçası haline gelmiştir. Tüm bu kavramları kapsayan ve birleştiren kavram” olarak tanımlamışlardır (Binark ve Löker, 2011: 9). Binark ve Löker’in yaptığı tanımdan hareketle yeni medya platformu çeşitli teknolojileri ve

aygıtları kapsamaktadır. Bu bağlamda yeni medya, iletişim teknolojileriyle bağlantılı aygıtları, bu aygıtlar aracılığıyla şekillenen iletişim pratiklerini ve toplumsal etkinlikleri kapsamaktadır (Lievrouw ve Livingstone'dan akt. Çomu, 2012: 11).

Yeni medya mecrası dünyada çok sayıda insanın etkileşimine olanak sağlayan yapısıyla, iletişim alanını büyük bir dönüşüme uğratmıştır. Sosyal paylaşım siteleri başta olmak üzere, web tv'ler, podcast yayınları gibi mecralar insanların yeni bir iletişim tarzı geliştirmelerini olanaklı kılmıştır. Yanı sıra bireylerin yeni medya platformuna kullanıcı ve içerik üretici olarak dahil olmasıyla "siber yurttaş" gibi yeni bir yurttaşlık tanımı ortaya çıkmıştır (Narmanlıoğlu, 2016: 65).

İletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerle beraber geleneksel medya da dönüşme uğramış ve yeni medya mecrasının sunduğu olanakları kullanmaya başlamıştır. Daha az maliyetle daha geniş kitlelere ulaşma olanağı sağlayan yeni medya kanalıyla, medya profesyonelleri çevrimiçi yayıncılığa başlamıştır. Özellikle yazılı basında, haberin anında okuyucuya iletilmemesine çözüm olarak, birçok gazete internet ortamında varlık göstermeye başlamıştır. Böylece hem haberin hızlı bir biçimde insanlara ulaştırılması sağlanırken aynı zamanda haberlere ses ve görüntü gibi unsurlar eklenebilmektedir.

İnternet başta olmak üzere yeni iletişim teknolojileri bilginin ülke sınırlarını aşarak küresel ölçekte yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda iktidarların ülke sınırları içinde ve dışında her hangi bir bilgiyi sansürlemesi ya da saklaması giderek

imkansız hale gelmektedir. Bu sayede yeni iletişim teknolojileri, devletlerin demokratikleşmesi için itici bir güç haline gelmiştir diyebiliriz (Akdeniz, 2016: 22).

4.1.2. Yeni Medya Ortamlarının Özellikleri

Son yıllarda gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelen yeni medya, iletişim biçimlerini hızla değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Yeni medya platformu web 2.0 niteliği ile kullanıcılarına çift taraflı iletişim ve etkileşim olanağı sunmaktadır. Bu yönüyle de geleneksel medyadan ayrılmaktadır. Etkileşimsellik özelliği ile yeni medya, geleneksel medyanın aksine kullanıcılarına içerik üretmeleri, bilgiye özgürce erişebilmeleri ve diğer kullanıcılar ile iletişime geçebilme gibi olanakları sunmaktadır (Lister vd. akt. Çomu, 2012: 15). Örneğin, bir toplumsal paylaşım ağında yer alan bir videoya ilişkin olarak, kullanıcılar yorum yapabilmekte veya yapılmış olan başka yorumlara, kendi görüş ya da eleştirilerini yazabilmektedirler.

Yeni medyanın geleneksel medyadan ayrıldığı en dikkat çekici özelliği dijital olmasıdır. Dijitalleşme tüm verilerin sayısal kodlarla işlenmesine ve depolanmasına olanak sağlayan sistemler olarak tanımlanmaktadır (Çomu, 2012: 13). İletişim alanında, dijital sistemler aracılığıyla öncelikle yazılı metinler, sonrasında ses ve son olarak da görüntü kodlanarak erişilebilir hale gelmiştir (Lister vd. akt. Çomu, 2012: 14-15). Dijitalleşmeyle birlikte insanlar verilere çok daha kolay bir biçimde erişebilmekte ve yeni medyadaki içerikler hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaşabilmektedir (Yengin, 2012: 126-127).

Yeni medya sahip olduğu multimedya biçemselliğıyle ile çeşitli simgeleri, verileri ve göstergeleri bir arada sunabilmektedir (van Dijk'tan akt. Binark, 2007: 21-22). Örneğin her hangi bir web sitesinde metin, görsel, müzik ya da video gibi öğelerden biri ya da daha fazlası yer alabilmektedir (Çomu, 2012: 26). Yeni medya platformunda kullanıcılar kendi içeriklerini üretebilmektedirler. Örneğin kendi çektikleri amatör bir video kaydını, video paylaşım sitelerinden birine yükleyebilmektedirler. Benzer şekilde insanların kişisel günlükleri gibi tanımlanan bloglarda, kullanıcılar istedikleri konu ya da konulara ilişkin metin, görsel ya da video paylaşımı yapabilmektedirler.

Yeni medya platformunun önemli bir diğer özelliğı ise hipermetinselliktir. Hipermetinsellik, internet ortamında var olan bir metnin başka metinlerle olan bağlantısına işaret etmektedir (Binark ve Löker, 2011: 11-12). Örneğin link'ler sayesinde bir arayüzde bulunan metin, görsel ya da videoların başka verilere bağlanmasına olanak tanımaktadır. İnternet hipermetinsel bir yapıda olduğı için her an güncellenmekte ve bu sayede de ağ sayfaları sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir (de Mul'den akt. Binark ve Löker, 2011: 12).

Yeni medya ağ tabanlı bir mecra olarak, verilerin ağlar dolayımı ile dolaşıma girdiğı ve yine bu ağlar aracılığıyla erişilebildiğı bir yayılım sistemidir. Yayılım özelliğı ile ağ üzerinden birçok kullanıcı farklı zamanlarda, çeşitli içeriklere erişebilmektedir (Lister vd. akt. Çomu, 2012: 22). Yayılım özelliğı temelde hipermetinsellik niteliğinden yararlanmaktadır. Yani yayılım, bir metine çeşitli zamanlarda ve uzamlarda tekrar ve tekrar erişebilmeyi hipermetinsellik özelliğıyle sağlamaktadır. Örneğin çeşitli video paylaşım platformlarında(YouTube, Dailymotion vb.) veya toplumsal paylaşım ağlarında

(Facebook, Myspace vb.) dolaşıma giren veriler sanal ortamda hızla yayılmaktadır (Binark ve Löker, 2011: 12).

Sanallık özelliği ise yeni medya kullanıcılarına orada bulunma duygusu vermektedir (Binark ve Löker, 2011: 12). Sanal gerçeklik üzerine çalışmalar yürüten Howard Rheingold'a göre sanal mekan, yitirilmiş toplumsallaşma olgusunun yeniden canlandırılmasını ve yurttaşlık kavramıyla temellenecek demokratik yeni bir kamusal alanın meydana getirilmesindeki yeni mecraı temsil etmektedir (Rheingold'dan akt. Timisi, 2003: 23). Benzer biçimde Mitchell Kapor'da sanal mecraı merkeziyetçi bir yapıdan ziyade, isteyen her bireyin kolayca erişebildiği, kullanıcıların pasif bir okuyucu ya da izleyici olmadığı, aksine katılımcı olduğu bir yapı olarak tarif etmektedir (Kapor'dan akt. Timisi, 2003: 23).

Sanallık özelliği ile yeni medya platformunda “sanal cemaatler” olarak adlandırılan topluluklar meydana gelmektedir. Howard Rheingold'un *The Virtual Community: Connection in a Computerised World* (1994) isimli çalışmasında sanal cemaat kavramını, bireylerin duygu ve düşüncelerini sanal mecrada paylaştıkları diğer bireylerle kurdukları uzun süreli ilişki biçimi olarak ifade etmiştir (Robbins'den akt. Subaşı, 2005: 112). Sanal mecrada bir araya gelen sanal cemaatler öyle rastgele oluşmamakta, duygu ya da düşünce benzerlikleriyle kümelenmektedirler (Subaşı, 2005: 115). Örneğin dünyada çok sayıda kullanıcısı olan toplumsal paylaşım ağlarından biri olan Facebook'ta çeşitli amaçlarla bir araya gelerek kurulan sanal topluluklar olduğunu görmek mümkündür. Facebook kullanıcılarının gerçek hayatta tanıdıkları kişileri eklemeleriyle de sayıları her geçen gün artış gösteren sanal cemaatlere çeşitli taraftar

gruplarının veya hayvan severlerin açmış oldukları sayfalarda rastlamak mümkündür.

BEŞİKTAŞ ÇARŞI

Herkese açık grup · 63,6 B üye

Gruba katıl

4.1.3. Yeni Medyada Ortaya Çıkan Nefret Söylemi

Kitle iletişim araçları arasında, son yıllarda ülkemizde ve dünyada milyonlarca insanın kullanımıyla önem kazanan internet, aynı zamanda nefret söyleminin de en yaygın olduğu mecralardan biri haline gelmiştir. İnternet hizmetine erişebilen tüm insanlar, hem yaşadıkları ülkede hem de başka ülkelerde oluşturulan içeriklere ulaşabilmektedirler. Benzer şekilde nefret söylemi de yeni medya platformuyla çok daha geniş kitlelere ulaşmaktadır (Karan, 2013: 117).

Yeni medyada ortaya çıkan nefret söylemlerine yönelik araştırma yapan Aynur Köse'nin *Milliyetçiliğin Gündelik Üretiminde İnternet: Gazetelerin Forum Sayfaları Üzerine Bir İnceleme* başlıklı çalışmasında, internet kullanıcılarının özellikle haber sitelerindeki okuyucu yorum bölümlerinde “biz-onlar” ayrımcılığı yaptıklarını gözlemlemiştir. Çalışmada *Milliyet* gazetesinin internet haber sitesindeki okuyucu yorumlarında öteki olarak görülen “onlar”ın çoğunlukla “bölücü”, “hain”, “kalleş” gibi

ifadelerle tanımlandıkları, “biz”in ise yüceltildiği, “ulusun kutsallığı ve kadim oluşunun” vurgulandığı belirtilmiştir (Köse’den akt. Binark, 2010: 28).

Gamze Göker *İnternetsiz Devrim Mümkün mü?* adlı çalışmasında muhalif politik hareketlerin internette, özellikle e-gruplar’da, yanı sıra toplumsal paylaşım ağları olan Facebook ve Twitter gibi mecralarda örgütlendiklerini belirtmektedir. Ancak internetin sunmuş olduğu bu görece “özgürlük” ortamı ırkçı ve cinsiyetçi nefret söylemlerinin yoğun bir biçimde üretilmesine de olanak sağlamaktadır (Göker, 2009: 73-76).

Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği başlıklı çalışmasında Hülya Öztekin, 2014 yılının Temmuz ayında İsrail Devleti’nin Gazze’ye düzenlemiş olduğu askeri operasyon esnasında ve sonrasında *Ekşi Sözlük* adlı katılımcı yazarların yorumlarını içeren internet sitesinde Yahudilere yönelik üretilen nefret söylemini incelemiştir. Ekşi Sözlük’te “İsrail” ve “Yahudi” başlığı altında nefret söylemi içeren bazı yorumlar şunlardır;

- “ hamile kadınları bebekleriyle birlikte öldürmenin eğlencesini yapan topluluk. tarihte hiçbir toplum tarafından sevilmemeleri tesadüf değil.”
- “filistini işgali ve soykırımı yahudilerin karnelerindeki tek ayıp değildir. bu insanlar, tarihin başlangıcından beri para hırsıyla yanıp tutuşmaktadırlar servetlerini kendileri dışında kimseyle paylaşmazlar ve eninde sonunda paradan para yapmanın bir yolunu bulurlar. yeryüzüne son armağanları ise aç gözlü yahudi bankalarının yol açtığı global ekonomik krizdir. bu krizle dünyanın alakasız yerindeki insanları bile aç bırakmayı başardılar.”
- “bu milletin pek çok başarısı var ama kuşkusuz en başarılı oldukları alan insan öldürmek ve kardeşi kardeşe kırdırmak.”
- “kısaca o***** çocuğu turnusolü olmuş katil, korkak, haydut haşere topluluğudur”

- “var olmaması gereken bir ülke; pislik yuvasıdır. i ini dezenfekte edip dı ını da haritadan koparılıp atılmasıdır.”
- “tevrat’ı tahrif etmiş azgınlr g ruhudur. vaad edilmiş toprakları ele geçirseler bile, o vaad edilmiş toprakların aslında vaad edilmiş mezarları olduğunu dehşet içinde göreceklere günler çok uzakta değildir.”
- “kimse kusura bakmasın: canları toplama kampı çekiyor sanki. soykırılması gelmiş yine bunların. düzenli olarak soykırılmaları gerekiyor ki bir süre edepleriyle otursunlar.”

Çalışma kapsamında *Ek i Sözlük*’te “İsrail” ba lı ıyla yapılan aramada çıkan entry’lerde ise çoğunlukla “ köpek, lanet, katil, korkak, haydut, ha ere, o*****  ocu u, katil sürüsü vb.” nitelermeleri içeren nefret ifadeleri yer almaktadır ( ztekin, 2015: 931-934). İsrail devletinin düzenlemiş oldu  askeri operasyonda Gazzeli insanların öldürülmesi insan hakları veya yaşam hakkına müdahale gibi ba lamalarda tepki gösterilip, ele tirilebilecek bir olaydır. Ancak yapılan yorumlarda da g r ld   üzere, olayda her hangi bir sorumluluğu bulunmayan İsraili vatandaşlar ve Yahudiler de suçlu olarak işaretlenerek nefretin dilinin hedefi olmuşlardır.

Yeni medyada ötekilere yönelik üretilen nefret söylemlerine en çok rastlanılan sosyal paylaşım ağlarından biri de Twitter’dır. Hasan Karaman ve  evki I ıklının *Twitter’daki Dini ve Etnik Temelli Nefret Söylemlerinin Analizi* başlıklı çalışmalarında Twitter mecrasında ırk, cinsiyet, inanç temelli üretilen nefret söylemine ana akım medyadan daha fazla rastlandığı tespiti yapılmıştır. Mayıs 2013- Temmuz 2015 tarihleri arasında Twitter’da paylaşılan içeriklerde nefret söylemin çoğunlukla Kürtlere, Yahudilere, Ermenilere ve Alevilere yönelik üretildiği gözlemlenmiştir. Türkiye’de gündelik hayatta da sıklıkla ifade edilen “Ermeni tohumu, Bölücü Kürt, Rum d l ” gibi nitelendirmelerin Twitter içeriklerinde de sıklıkla üretildiği belirtilmektedir.

Türkiye’deki farklı etnik ve dini gruplara yönelik olarak üretilen içeriklerde “şerefsiz”, “pislik” ve “mikrop” gibi nitelendirmelere sıklıkla rastlandığının altı çizilmektedir. Çalışma bulguları doğrultusunda etnik içerikli nefret söylemine en çok Kürtler, Ermeniler ve Rumlar, inanç temelli nefret ifadelerine ise Aleviler, Ateistler ve Yahudiler maruz kalmaktadırlar (Karaman ve Işıklı, 2016: 141). Twitter özelinde herhangi bir konunun dolaşıma girmesini kolaylaştıran *hashtag* uygulaması bulunmaktadır. Hashtag’i, yazılan gönderilerin başlığı olarak tanımlayabiliriz. Bu uygulama ile belli konularda yazılan gönderilere hashtag özelliği sayesinde, takipçi olunsun ya da olunmasın tüm kullanıcılar erişebilmektedir. Yanı sıra hashtag özelliğiyle Twitter kullanıcıları gündem ile ilgili konularda içerik oluşturabilmekte, fikir ve yorumlarını diğer kullanıcılarla paylaşabilmektedirler (Çomu, 2012: 57). Ancak hashtag uygulamasıyla açılan başlıklarda yalnızca demokratik bir müzakere ve tartışma ortamı oluşmamakta, aynı zamanda nefret söylemi de üretilmektedir. Bu konuda verilebilecek örneklerden biri 2012 yılında BDP Milletvekili Sırrı Sakık’ın oğlu olan Sidar Sakık’ın ölümü sonrası Twitter’da “BDP Milletvekili Sırrı Sakık” başlıklı hashtag’e yapılan nefret içerikli yorumlardır. Yorumlardan bazıları şöyledir:

- * @brssnr: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın ölmüş, yakında tüm sülalesinin yok olması dileğiyle....
- * @sezgiinaydin: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın oğlu intihar etmiş. Ne diyelim başı sağolsun. Darısı tez zamanda babasının başına!
- * @xxx_1907: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın oğluna Allahtan rahmet, babasına aynı balkondan atlama cesareti diliyorum.
- * @unique_question: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın oğlu intihar etmiş. Kendisine rahmet kalanlarına “aynı sonu” diliyoruz.

- * @ErN_: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu örnek olmalı. Kampanya başlatılmalı. Hadi BDP'li gençler uçuruma diye. Törenle kurtulmalı alayından.
- * @iloveyoumeloo: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu ölmüş, güne güzel bir haberle başlamak güzel
- * @Ocakturkeran: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu ölmüş. Binlerce şehit anasının babasının acısını belki anlar.
- * @kirsanzade: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın acısıyla mutlu bir gün geçiriyorum.
- * @mustafahankose: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu ölmüş. Ölmeseydi o da diğerleri gibi dağa çıkıp askerimize kurşun sıkardı.
- * @meuyar06: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu intihar etmiş. Ölen terörist sayısına 1 kişi daha eklendi.
- * @steteleskop: Askerlerimizin katillerini alkışlayan BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın yaşadıkları belki de hayatın ona "Kendine gel!" deme şeklidir
- * @selimokkiran: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu intihar etmiş.. Oğlu daha onurluymuş senden de bekliyoruz...
- * @PinarOnaL: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu ölmüş. Keser döner sap döner gün gelir hesap döner... Evlat acısı neymiş siz de tadın!
- * @Payitaht42: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın oğlu ölmüş :)) hahahah sesli güldüm :))
- * @AtalayKavak: BDP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın başı sağolsun diyor herkes. Başı sağolmasın, başı kopsun, soyu kurusun şerefsizin.⁴⁵

Dünyada ve Türkiye’de milyonlarca kullanıcısı olan toplumsal paylaşım ağlarından biri olan Facebook’ta da etnik ve dini azınlıklara, yanı sıra farklı cinsel yönelimli bireylere yönelik üretilen nefret söyleminin ve ayrımcı dilin giderek daha yaygın hale geldiği gözlemlenmektedir. Facebook’ta Ermeni ya da Yahudi gibi etnik köken adlarıyla tarama yapıldığında birçok nefret grubuna rastlanmaktadır. Facebook’ta Ermenilerle ilgili olarak, içeriğine yalnızca gruba üye olanların erişebildiği

⁴⁵ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/akil-ve-vicdan-tutulmasi-1597005> (Erişim tarihi: 29.06.2022)

“Bu kapıdan Yahudiler ve Ermeniler giremez ve Köpeklerle giriş serbesttir”, “TÜRK ERMENİ DÜŞMANDIR!”, “ermeniler kaşınıyor diyenler”, “Ermeniler&Yunanlılarla Asla Dost Olmam”, “KAHROLSUN ERMENİLER diyenler”, “Türkler ermenileri değil ermeniler Türkleri katletti”, “ERMENİ ZULMÜ ve İHANETLERİ”, “Her Zaman Soykırım Yapan Millet: ERMENİLER” adlarıyla açılmış olan birçok gruba rastlanmaktadır. Bu grupların “Hakkında” bölümünde gruplarla ilgili olarak yapılan tanımlamalarda, grup üyelerinin yaptıkları paylaşım ve yorumlarda da benzer nefret diline rastlanmaktadır. Örneğin “ERMENİ ZULMÜ ve İHANETLERİ” başlıklı grupta bir kullanıcının, Ermenilerle ilgili nefret söylemi örneklerinden biri olarak grubun duvarında yaptığı yorumda; “ERMENİLER KİMMİ, EZİKLERİN GURUBU, VATANSIZ ÜLKESİZ ŞEREFSİZ VE HAYSIYETSİZ BİR TOPLUM”⁴⁶ demektedir. Bu üye yorumunda Ermenilere hakaret etmekte ve onları aşağılamaktadır.

Günümüzde internet ile birlikte habercilik, dolayısıyla da gazetecilik çevrimiçi (online) bir nitelik kazanmıştır. Geleneksel medyanın aksine, okuyucular da hem haber üretebilmekte hem de üretilen haber içeriklerine yorum yaparak katkı sunabilmektedir. İnternet ortamı haber okuyucularının aynı zamanda enformasyon üreticileri olmalarını da olanaklı kılmaktadır. Ancak internet dolayısıyla yeni medya platformunun kullanıcılarına sağlamış olduğu bu olumlu özelliklerin yanında, denetimsiz yapısıyla nefret söyleminin üretilmesine de olanak sağlamaktadır. Geleneksel medyada yer alan gazetelerde göze çarpan nefret dilinin, aynı gazetelerin yeni medya platformundaki haber sitelerinde de benzer söylemleri kullandığı görülmektedir. İlden Dirini’ye göre “nefret söylemi; haber portallarında, haberin başlığında, spotunda, metninde,

⁴⁶ <https://www.facebook.com/groups/327472714027466> (Erişim tarihi: 26.06.2022)

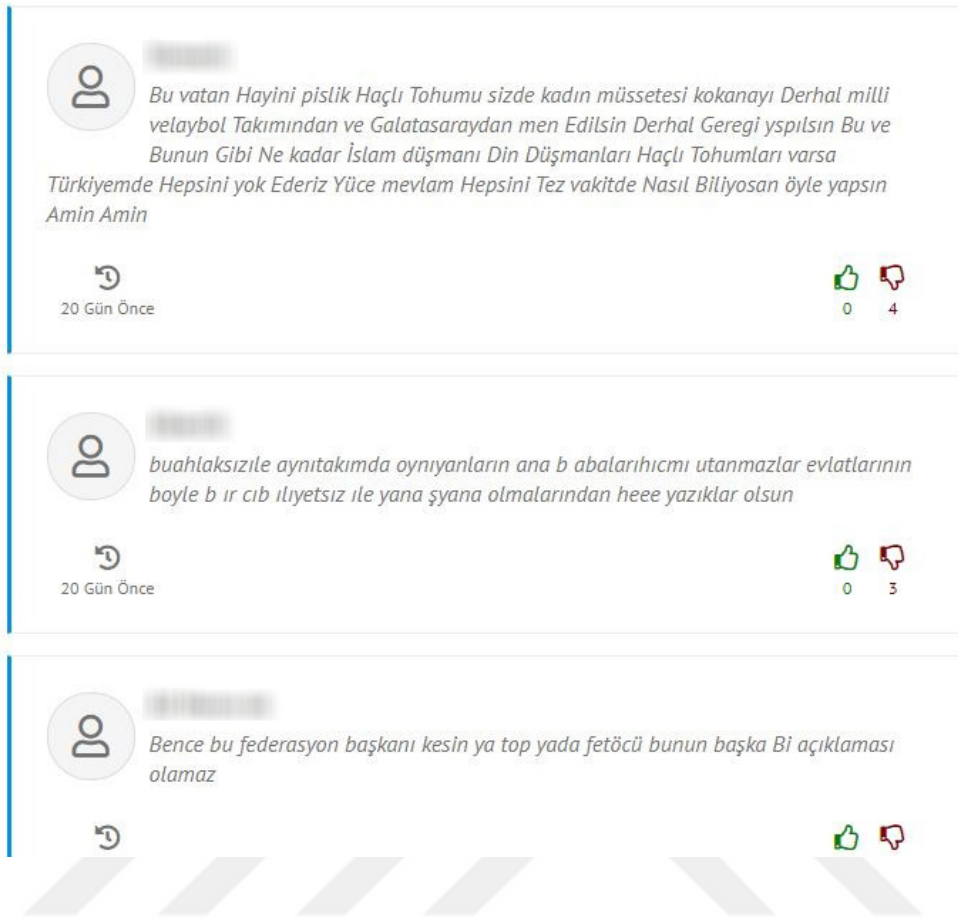
fotoğrafında, ilk sayfada sunuş, yer alış şeklinde, okur yorumlarında, okur yorumlarında ifade edilen beğenilerde, okur yorumlarında kullanılan isimlerde üretilmektedir” (Dirini, 2010: 55-56). Yeni medyada üretilen ırkçı nefret söylemlerini inceleyen Hamza Aktan ise *Web Otağlarından Sokağa: Türk Irkçılığının Tezahürleri* adlı çalışmasında internette yer alan çeşitli haber sitelerinin okuyucu yorumlarını incelemiştir. Aktan, okuyucu yorumlarında kendini Türk milliyetçisi olarak tanımlayan çok sayıda kullanıcının, başta Kürtler ve Ermeniler olmak üzere toplumda öteki olarak konumlandırılan hemen her toplumsal grubu hedef alan ırkçı bir dil kullandıklarını belirtmektedir (Aktan, 2007: 44).

Burak Özçetin, Umut Tümay Arslan ve Mutlu Binark’ın yeni medyada yer alan çevrimiçi haber sitelerinin okuyucu yorumlarını inceledikleri çalışma ise *Türkiye’de İnternet, Kamusal ve Demokratik Kanaat Oluşumu* başlığını taşımaktadır. Çalışmada Türkiye’de çevrimiçi olarak en fazla okunan haber siteleri arasında bulunan *Haber 7*, *Radikal* ve *Hürriyet*’te, Mart-Mayıs 2011 tarihleri arasında yer alan toplam 1846 okuyucu yorumu incelenmiştir. Çalışma sonucunda okuyucu yorumlarında çoğunlukla haberde bahsedilen konuların dışına çıkıldığı, aynı zamanda da aşağılayıcı ve saldırgan bir dil kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle siyasi içerikli haberler söz konusu olduğunda okuyucu yorumlarındaki nefret söyleminin bazı bireyleri ya da toplumsal grupları, etnisiteleri, inançları, cinsel yönelimleri ya da yaşam tarzları nedeniyle tehdit eden ırkçı ve ayrımcı bir görünüme büründüğü saptanmıştır (2012: 69-72). İnternetteki haber sitelerinin okuyucu yorumlarında üretilen nefret söylemine verilebilecek örneklerden biri *Yeni Akit Gazetesi*’nin internette yer alan haber sitesidir. Türkiye A Milli Kadın Voleybol Takımı’nın oyuncularından biri olan Ebrar Karakurt ile ilgili 09.06.2022 tarihli haberin başlığında “Ebrar Karakurt’un rezilliğine göz yuman Voleybol

Federasyonu'na tepki yağıdı!"⁴⁷ denilmektedir. Haberin içeriğinde Voleybolcu Karakurt'un takım arkadaşı Beliz Başkır ile ilişki yaşadığı iddia edilmekte ve hala milli takım forması giyiyor olması nedeniyle Türkiye Voleybol Federasyonu'na tepki gösterildiği iddiası yer almaktadır. Haberde "eşcinsel bir sapkın", "Karakurt'un rezillikleri", "rezil yaşamı", "Karakurt'un milli takımdaki skandalı" gibi kullanılan ifadelerle Ebrar Karakurt nefret söyleminin hedefi olmuştur. Haber dilinde kullanılan ayrımcı ve ötekileştirici nefret söyleminin benzerlerine okur yorumlarında da rastlanmaktadır.

Aşağıda, *Yeni Akit Gazetesi*'nin haber sitesinde yer alan okur yorumlarının bazıları görülmektedir:

⁴⁷ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/ebrar-karakurtun-rezilligine-goz-yuman-voleybol-federasyonuna-tepki-yagdi-1663637.html> (Erişim tarihi: 29.06.2022)

Yeni Akit Gazetesi Web Sitesinde Yer Alan Okuyucu Yorumları ⁴⁸

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde tanımlanmaya çalışılan söylem kavramı, Araştırma Yönteminin de bel kemiğini oluşturduğu için bu bölümde yeniden kısaca değinilecektir.

Öznelerin dünyayı anlamlandırmaları diğer öznelerle etkileşim içinde olmalarıyla mümkündür. Bu etkileşim ise dil yani söylem aracılığıyla gerçekleşmektedir.

⁴⁸ <https://www.yeniakit.com.tr/yorum/haber/1663637/ebrar-karakurtun-rezilligine-goz-yuman-voleybol-federasyonuna-tepki-yagdi> (Erişim tarihi: 29.06.2022)

Dolayısıyla söylem, insanlar arasında ilişkiler dolayısıyla kolektif olarak üretilmekte ve yayılmaktadır. Bu bağlamda, üretilen söylemler, öznelere dünyaya ilişkin düşünüş biçimleri konusunda fikir vermektedir. Aynı zamanda söylem yoluyla dünyaya ilişkin anlamlar inşa edilmektedir. Özneler dünyayı/ hayatı çeşitli kavramlar veya kategoriler biçiminde algılamakta, bu algılar çerçevesinde üretilen söylemler de anlamı inşa etmektedir. İnsanların nasıl düşünmeleri ya da davranmaları gerektiğini belirleyen işte bu anlamlar dünyasıdır (Burr, 2012: 7-8). Van Dijk'da insanların dünyayı anlamlandırmalarında etkili olan kavram ve kategorilerin oluşumunda ideolojinin kilit bir rolü olduğunu belirtmektedir. İdeolojiler bağlamıyla şekillenen söylemler toplumsal gruplar içinde "biz" kimliğinin tanımlanmasını ve "biz"in karşısındaki "öteki(ler)"in kim olduğunun belirlenmesindeki kavrayışı ifade etmektedir (van Dijk, 1998: 64). İdeolojiler, iktidar lehine gücü elinde bulunduranların söylemler aracılığıyla mevcut konumlarını korumalarını olanaklı kılmaktadır. Yani sıra ideoloji, toplumsal gruplar arasında süregelen mevcut eşitsizliklerin meşrulaştırılmasını ve devam etmesini sağlamaktadır (van Dijk, 1998: 65).

İdeolojiler, dil aracılığıyla üretilmekte ve söylemler yoluyla sürekli olarak inşa edilmektedir. Dolayısıyla da ideolojilerin kendini meşrulaştırma zeminlerinden biri söylemlerdir. Farklı toplumsal gruplar, kendilerini tanımlarken ve ideolojilerini diğer grup üyelerine aktarırken söyleme ihtiyaç duyarlar. Van Dijk, iç grup üyelerine söylemler aracılığıyla aktarılan ideolojinin, aynı zamanda dış grup üyelerine karşı savunulmasını ve meşrulaştırılarak sürdürülmesini *ideolojik sosyalizasyon* olarak tanımlamaktadır. Çünkü bireylerin dış dünyayı algılayış biçimleri, sosyal kimlikleri ve kendi sınıfsal konumları içerisinde ürettikleri söylemler, toplumsallaşma sürecinde

şekillenmektedir (van Dijk, 1998: 9-13). Milliyetçi ideolojilerin en göze çarpan niteliklerinden biri, ulus kimlik inşasında etnik bir grubun kurucu kimlik olarak belirlenmesine ve böylece aynı etnik gruba mensup bireylerin biz bilincinin oluşmasına katkı sağlamasıdır. Örneğin Türkiye’de çokça dillendirilen “Türkün Türk’ten Başka Dostu Yoktur” söylemi milliyetçi ideolojinin en sık başvurduğu söylemlerden biridir. Burada milliyetçi söylemin altını çizdiği nokta “Türklük”ün “bizden” olanı tanımladığı, bu tanımın dışında kalanların ise düşmanı, yani “bizden olmayanları” işaret ettiğidir.

İdeoloji gündelik hayatta bireylerin bilinçlerini şekillendirerek önyargıların, tutum ve kanaatlerin oluşumunda etkili olan bilişsel bir sisteme tekabül etmektedir. Egemen sınıflar kitle iletişim araçlarını kendi ideolojik perspektiflerine uygun bir biçimde kullanır ve böylece egemen sınıfın değer sistemi toplumun geneline rahatlıkla empoze edilmiş olur. Kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumsal alanı domine etmek isteyen iktidar(lar), söylemi manipüle eder. İktidarların hakim söylemi yine kendi değerleri doğrultusunda şekillenmektedir. İktidar söylemi de doğası gereği egemen ideolojinin çerçevesini çizer, medya aracılığıyla da hakim söylemi toplum nezdinde meşrulaştırır.

Van Dijk, iktidar ve toplumsal sınıflar arasındaki çatışmalarının ideoloji tarafından şekillendirildiğini ve medya dolayısıyla da toplumsal alana medya söylemiyle nakşettirildiğinin altını çizmektedir. Bu noktada iktidar ideolojisinin hakim söyleminin kitle iletişim araçları tarafından nasıl ve ne şekilde üretildiğini ortaya koymak amacıyla söylem analizi üzerine odaklanmıştır. Kitle iletişim araçlarıyla üretilen metinlerin, söylemsel düzeyde hakim ideolojinin yeniden üretilmesine ve yayılması

yaptığı katkıya odaklanan van Dijk, bu amaçla söylem analizi yöntemini geliştirmiştir. Bu çalışmada söylem analizi yönteminin tercih edilmesinde, nefret söyleminin iktidar ve ideolojik unsurlar içerisinde şekillenmesi ve toplumsal alanda biz ve ötekiler ayrımcılığının yaratılmasına yaptığı katkının açıklanmasında etkili olacağı düşüncesidir.

4.2.1. Teun van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizi

Teun van Dijk, Eleştirel Söylem Analizi'ni ilk defa 1980'lerde haber metinleri üzerine yaptığı çalışmalarda uygulamıştır. Van Dijk'ın yönteminde iktidarın toplumdaki farklı gruplar arasında nasıl dağıldığına ve medyanın söylem üretiminin bu güç dağılımına yaptığı katkıyı ortaya koymaya çalışmıştır. Medya metinleri yalnızca yapısal olarak değerlendirilmemiş, söylemler yoluyla anlamların nasıl inşa edildiği ve hakim ideolojinin sürekliliğine hizmet edecek yeni bir gerçeklik kurgusunun ne şekilde üretildiğini açıklamaya çalışmıştır (Ülkü, 2004: 312).

Van Dijk'ın söylem analizinde, söylem ideolojik etkileri bakımından değerlendirilmekte, medya metinlerindeki ideolojik unsurlar incelenmekte ve bunun yanı sıra kültürel alanı nasıl şekillendirdiği ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Kullanılan dilin, dolayısıyla söylemin yapısından ziyade, medyanın söylemi nasıl inşa ettiğine kamusal alanda nasıl yaydığına, böylece hem toplumsal alanı hem de kültürel alanı nasıl dizayn ettiği ile ilgilenilmektedir. Söylem analizi, iletişim alanına etkide bulunan iktidar, ideoloji, manipülasyon, sınıfsal eşitsizlikler ile iktidar elitlerinin medya söylemiyle toplumsal ve kültürel alanı nasıl şekillendirdikleri üzerine yoğunlaşmıştır (van Dijk, 2010: 26-28).

İktidarlar insanların zihinlerine hükmetmek ve onların eylemlerini denetlemek amacıyla, medyanın gücünden faydalanır. Çünkü medya kamusal alandaki söylemin üretilmesinde hayati bir öneme sahiptir (van Dijk, 2010: 12). Bireylerin zihinlerini ya da eylemlerini denetlemek, iktidarın etkinlik alanı içinde tanımlanmaktadır. Burada iktidar yalnızca bireylerin bilinçlerini değil aynı zamanda gelecekte ortaya çıkabilecek eylemlerini de kontrol altına alabilmek adına söylemsel alanı etkin bir biçimde kullanmaktadır (van Dijk, 2010: 13).

Van Dijk'a göre gündelik hayat içerisinde farklı iktidar türleri bulunmaktadır. Otoriter bir siyasi iktidar varlığını güce, zenginler iktidarlarını paraya, gazeteciler ise enformasyona veya bilgiye dayandırmaktadırlar. Bunlara ek olarak nadiren "mutlak" bir iktidardan söz etmek de mümkündür. Çeşitli şekillerde iktidar alanına hakim olanlar diğer gruplar üzerinde geniş veya sınırlı bir kontrol gücüne de sahiptirler. Tahakküm altına alınan bu gruplar iktidar sahiplerine boyun eğebilir, sınırlı da olsa direnebilir veya iktidarı meşrulaştırarak doğallaştırırlar (van Dijk, 2008 : 88-89).

Söylemler aracılığıyla iktidarın tahakkümüne olanak sağlayan en önemli mecralardan biri medyadır. Medya bir yandan kamusal söylemi inşa etmekte bir yandan da ürettiği söylemlerle etkileşime giren bireylerin tutumlarını, fikirlerini ve davranışlarını da kontrol edebilmektedir. Medya ürettiği söylemleri hakim ideolojik kodlar içerisinde inşa etmekte, dolayısıyla da bu kodların geniş toplumsal kesimler tarafından içselleştirilmesine aracılık etmektedir. Söylemlerin içinde açık veya örtük bir biçimde varolan ideolojik kodlar, medyanın her hangi bir konuyu ele alış biçiminden insanlara aktarış biçimine kadar tüm süreci etkilemektedir (van Dijk, 2010: 12-13). Bu

doğrultuda hangi konunun medyada yer alacağı, hangi kaynaklara başvurulacağı ya da neyin görmezden gelineceğini belirleyen şey ideolojilerdir. Bu noktada medya söyleminin, iktidarların ve hakim ideolojilerin öteki olarak işaret ettikleri toplumsal gruplar için nefret söylemini nasıl ürettikleri sorusu önem kazanmaktadır.

Van Dijk, nefret söyleminin medya metinlerinde gömülü olarak ne şekilde yer aldığını ortaya koymak amacıyla haber dolayımıyla inşa edilen söylemler üzerinde durmaktadır. Haber metinleri genel olarak güncel olaylara ve gelişmelere ilişkin olarak üretilmektedir. Görünüşte yalnızca yakın tarihli olaylarla ilgili toplumu bilgilendirdiği düşünülen haber içerikleri aslında beraberinde farklı ideolojik söylemleri de barındırmaktadır. Eleştirel söylem analizi de haberlerin, kamuoyu oluşturmadaki etkisini ve gerçeğin farklı bir biçimde yeniden nasıl inşa edildiğini açıklamaya çalışmaktadır (van Dijk, 1988: 2-28).

Van Dijk medya söylemlerinin, iktidar ideolojileri etkisiyle bir bağlam içinde şekillendiğini ve böylece bağlamların denetlendiğini söylemektedir. Bu noktada haber profesyonellerinin medya söyleminin bizatihi üreticisi olmaları bağlamların biçimlenmesindeki etkilerini de öne çıkarmaktadır. Gazeteciler haberi üretirken içinde yaşadıkları toplumun kültürel kodlarıyla benzer bir dil kullanmaktadırlar. Toplumdaki azınlıklar söz konusu olduğunda cinsiyetçi, milliyetçi, ötekileştirici ifadeler haber başlıklarından haber içeriklerine kadar haberin her katmanında bir bağlam modeli olarak görülebilmektedir (van Dijk, 1988: 26).

Van Dijk'ın kavramsallaştırdığı Eleştirel Söylem Analizi'nin özellikleri (Mora, 2008: 23);

1. “Bir metnin gerisinde saklı güdülere ya da bir metnin yorumundaki araştırma yönteminin seçimine ilişkin bilgileri açığa çıkarmayı sağlar.
2. Söylem çözümlemecileri, çalışmalarını kendi yorumlamalarına dayandırır.
3. Sorunlar tartışıldığında, belli bir yöntem önerilmeyip, bir soruna ilişkin yaklaşımlardan söz edilebilir.
4. Söylem çözümlemesinde ana amaç, anlamlandırma ya da yorumlamadır. Belirli bir soruyla ilgili kesin yanıtlar verme yerine ufukumuzu genişletmek, inanç, tutum ve eylemlerimizi belirleyen söylemlerin varlığı ve iletisini tarihi ve sosyal bir bağlam içinde değerlendirmek amaçlanmaktadır.
5. Eleştirel söylem çözümlemesi uygulamacıları, medya söyleminin kitleler üzerindeki etkilerini de çalışmalarına yansıtmışlardır.
6. Eleştirel söylem çözümlemesinde, söylemin dünyayı temsil eden bir sosyal uygulama olması; zaman yer, sosyal, kültürel ve ideolojik bağlam içinde anlam kazanması dilbilgisel özellikler ve yapıların bilinçli seçilmiş ya da seçilmemiş olmasına bağlı olmaksızın amaçlı olmasıdır. Yanlılık, güç, direnme gibi sosyal uygulamaların temsil edilmesi yanı sıra bunların oluşumunu sağlaması, güç ilişkilerinin üretimi uygulanması ve söylem yoluyla yeniden üretilmesi nedeniyle yorumlama düzeyinin ötesine geçilip, sözü edilen faktörler değerlendirilmeye alınarak açıklanmalıdır.
7. Eleştirel söylem çözümlemesinde, en güçlü anlam kavramlarından biri imadır.
8. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar, bilginin haberdeki gösteren kavramları ya da önermeleri ima etmektedir. İma ediş, ideolojik etki açısından çok önemlidir.”

Bu bağlamda, hakim ideolojinin yeniden üretilmesi, yaygınlaşması, sürekliliğinin sağlanmasında ve egemen ideolojiye uygun bir toplumsal gerçeklik inşasında medya metinleri aracılığıyla yaygınlaşan söylemler önemli bir işleve sahiptir.

Medya söylemlerinin içine nüfuz eden ideolojik kodlamaların okuyucu ya da izleyicilerin zihinsel haritalarını nasıl şekillendirdiği anlayabilmek için metinlerde yer alan makro ve mikro yapılarının analiz edilmesi gerekmektedir (van Dijk, 1988: 145).

Van Dijk'ın çalışmalarında haber metinlerinde yer alan makro yapılar tematik ve şematik analiz olarak iki başlık altında ele alınmaktadır. Tematik analiz, okura haberin hangi konu ile ilgili olduğunu anlatan haber başlıkları, giriş cümleleri veya spotlardan meydana gelir. Yanı sıra haber başlıklarına ve başlıklarla haber içeriğinin uyumuna dikkat edilir. şematik analizde ise, habere konu olan olaylar, kişiler, ardalın bilgileri, haberin işleniş zamanı, işleniş biçimi gibi unsurlar özümleir. Van Dijk'a göre haberdeki makro yapılar okuyuculara "bağlam" ile ilgili ipuçlarını vermektedir. Haberlerin mikro yapıları ise cümle yapılarını (basit, sıralı, bağlı veya birleşik), haberde tercih edilen kelimeleri, haberin hangi zaman kipi ile sunulduğunu, haberdeki neden-sonuç bağlantılarını ve kullanılan fotoğraf gibi görsel unsurları içermektedir (İnceoğlu ve omak, 2016: 32).

Van Dijk, medya söylemi üzerine yaptığı çalışmalarda bağlam bilgisinin özellikle hem haber metinlerinde hem de kullanılan fotoğraf ya da diğer görsellerde toplumdaki azınlıklara ilişkin önyargılı, ırkçı ve cinsiyetçi "ima"lar barındırdığını söylemektedir. Yine haber metinlerinde kurulan "biz" ve "onlar" karşıtlığında, biz'in iyi özellikleri ve eylemleri, onların ise kötü özellikleri, önyargılı ve taraflı bir dil kullanılarak üretilmektedir (van Dijk, 2008: 94). Medyanın söylemsel stratejileri, hakim ideolojiyle uyumluluk göstererek çeşitli temsillerle insanları manipüle etmektedir. Ötekiler'in medyadaki temsiliinde "biz"den farklı olmasının yanı sıra aynı zamanda "sapkınlık" ve "tehdit" ile ilişkilendirilmektedir. Böylece bireylerin zihinsel haritalarında "öteki(ler)" dışmanlaştırılmaktadır. Uygarlaşmış olan "bizlerin" karşısındaki öteki(ler) dışlanmakta ve toplumsal kutuplaşmalar pekiştirilmektedir (van Dijk, 2008: 97-98).

Aşağıdaki şekilde van Dijk'ın söylem analizi modelinin Ömer Özer (2022) tarafından şemalaştırılmış hali yer almaktadır.

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

a. Başlık/lar

b. Haber Girişi

1. Spot/lar

2. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır.

Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. Durum

1. Ana Olayın Sunumu

2. Sonuçlar

3. Ardaan Bilgisi (Önceki olay da dahil)

4. Bağlam Bilgisi

b. Yorum

1. Haber kaynakları

2. Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması

b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması

2. Yerel Bağdaşıklık

a. Nedensel ilişki

b. İşlevsel ilişki

c. Referansal ilişki

3. Sözcük Seçimleri

4. Haber Retoriği

a. Fotoğraf

b. İnandırıcı bilgiler

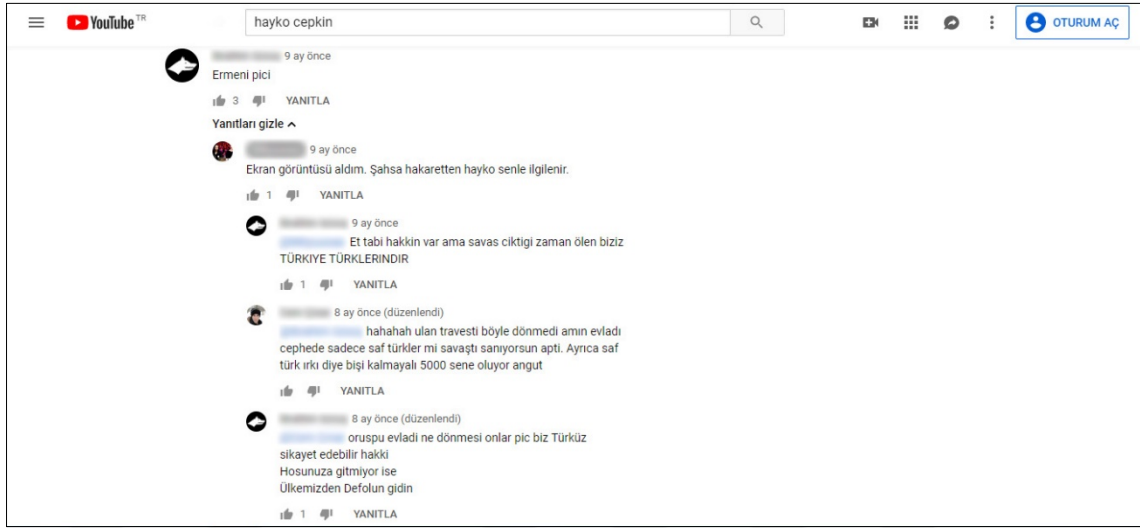
c. Görgü tanıklarının ifadeleri

Van Dijk'ın geliştirdiği analiz modeli, haber metnlerinin çözümlenmesiyle ilgili olarak oluşturulmuş olsa da, sınırlarının kesin hatlarla çizilmemiş olması nedeniyle çeşitli uyarlamalarla, yeni medya ortamlarına uygun bir çözümleme şablonu olarak da

kullanılabilmektedir. Farklı yeni medya ortamlarıyla ilgili yapılmış çözümleme çalışmaları bulunmaktadır (örn. Çomu, 2012; Aygöl, 2013; Bayraktutan vd., 2013, Dondurucu ve Uluçay, 2015, Kılıcı, Dondurucu ve Ulan, 2017, Taşdelen, 2020). Bu doğrultuda, bu çalışma kapsamında ele alınan yeni medya ortamlarında yer alan metin temelli paylaşımlar üzerinde çözümleme gerçekleştirilmiştir. Söz konusu metin temelli paylaşımlar, YouTube'daki video yorumlarından oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, daha önce açıklandığı gibi yeni medyanın multimedya biçimselliğinden yararlanarak video içeriklerinde oluşturulan söylemler bu çalışma kapsamı dışında tutulmuş, yalnızca yazılı metinler analizde kullanılmıştır. Yorumlar kısa metinler olduğu için analiz çalışması van Dijk'ın tanımladığı mikro yapı çözümlenmesi ile sınırlı tutulmuştur. Seçilen örnekler aşağıda gruplar halinde yer almaktadır.

Araştırma kapsamında, örnek vaka olarak seçilen “Hayko Cepkin” ve Cepkin’le bağlantılı olarak etnik kimliğini vurgulayarak “ermenî” ifadesi “anahtar sözcük” olarak kullanılmış ve araştırmaya konu olan yeni medya ortamında içerik araması yapılmıştır. Söz konusu arama-tarama çalışması, 1 Ocak – 30 Haziran 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Anahtar sözcükler, ilgili platformlarda kullanıcıların yaptıkları paylaşımlarda ilgili ifadeleri arayarak bulunan sonuçları kullanıcının önüne liste halinde dökümleyen bir uygulamadır. Yapılan internet taraması sırasında, ilgili yeni medya platformlarının hiçbirinde hesap ya da oturum açılmamış, araştırmacı anonim bir biçimde söz konusu taramayı gerçekleştirmiş ve ilgili içerikleri oluşturan kullanıcılarla herhangi bir biçimde etkileşime girmemiştir. Dolayısıyla araştırmacı konum itibarıyla “pusucu” bir noktada bulunmuştur.

4.3. YouTube Yorumları Söylem Analizi

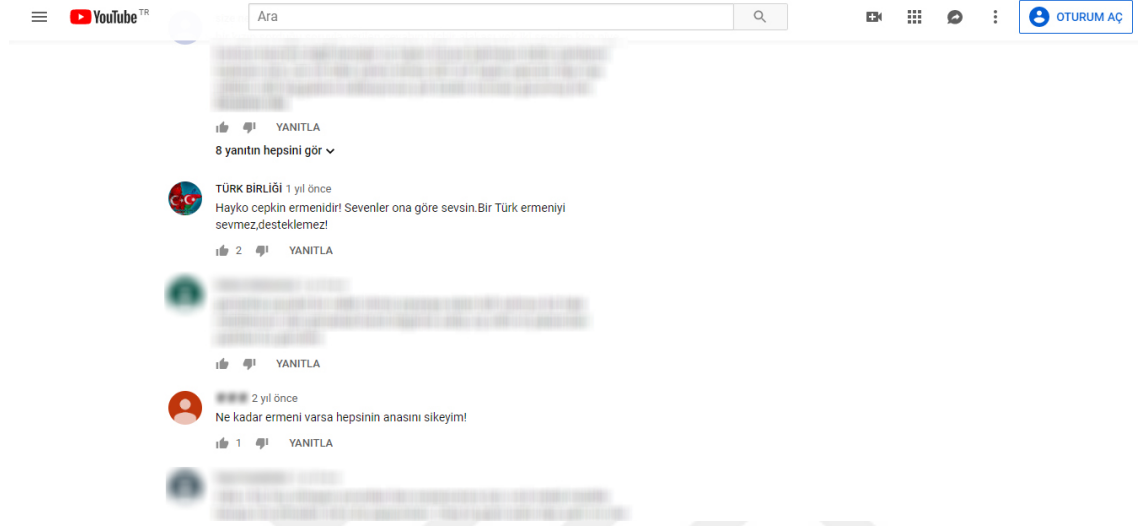

Yukarıda yer alan ekran görüntüsünde, Hayko Cepkin'in yer aldığı bir videoda, kurt figürlü bir profil fotoğrafına sahip bir kullanıcının yazdığı yorum diğer kullanıcılarla ayrı bir tartışma ortamı hazırlamıştır. Söz konusu yorum herhangi bir yüklem barındırmaksızın Hayko Cepkin'e Ermeni kimliğine ithafen küfür etmektedir. Türk Dil Kurumu(TDK)'na göre "pıç" sözcüğü, Farsça kökenli olup "Anası ile babası arasında evlilik bağı olmadan dünyaya gelen çocuk, haramzade, veledizina" ve "Babası belli olmayan çocuk" anlamlarına gelmektedir. Buradan hareketle söz konusu kullanıcının, Hayko Cepkin'le ilgili olarak, Ermeni olmasından kaynaklı olarak ve fakat bunun ötesine geçerek Cepkin özelinde tüm Ermenilerin aile bağlarını sorgulamaktadır. Nitekim kendisine yanıt vererek yaptığı yorumun hakaret içerdiğini belirten ve bu durumun yasalara aykırı olduğunu ifade eden diğer bir kullanıcıya cevaben ise büyük harflerle "TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR" cümlesine yer veren başka bir yorum yazmıştır. Bu yorumdaki ifadenin tamamen büyük harflerle yazılmış olmasının, internet davranış kuralları itibarıyla bağırarak anlamına geldiği belirtilmelidir. Diğer taraftan, büyük harfle

yazılan bu ifadenin hemen öncesinde ise, kelime seçimleri ve bağlamsal olarak ele alındığında, “ölen biziz” ifadesiyle de Türklük vurgusu öne çıkarılmaktadır. Bu cümlemin arkasındaki düşüncenin, “bu ülke bizim, bu ülkeyi koruyan biziz, dolayısıyla yeri geldiğinde ülke uğruna ölecek olan da biziz” şeklinde olduğu düşünülebilmektedir. Diğer taraftan, ilgili yoruma karşı çıkan yorumlarda da ortaya konulan karşıt söylemler başka bir biçimde yine nefret içerikli ifadeler barındırabilmektedir. Yukarıdaki örnekte de görülebildiği gibi, “Türklük” vurgusuyla yorum yapan kullanıcıyı eleştirirken kullanıcı yazdığı içerikte başka bir topluluğa yönelik nefret söylemi ürettiğinin farkında olmadan içerik oluşturmuş, bunun da ötesinde doğrudan hakaretamiz ifadelere de yer vermiştir. Bu bakımdan, tartışma sırasında hakaretin yanı sıra ve/veya hakaret amacıyla hitap ettiği kişiyi toplumdaki başka bir grupla özdeşleştirerek bir yandan vurguyu güçlendirmeye çalışmış diğer yandan ise farklı bir açıdan nefret söylemi üretmiştir.

Kullanıcılar arasındaki tartışma -yazılı söz dalaşı- devam etmiş ve ilk yorumu yazan kullanıcı Türk kimliğinin altını çizmeye çalışarak, Türklüğün karşıtı olarak “piç”liği konumlandırmıştır, öyle ki buradaki ifadelerden biri (piç) bir varoluş biçimini tarif ederken, diğeri (Türk) bir etnik aidiyeti tanımlamaktadır. Ayrıca aynı yorumun sonu “Ülkemizden defolun, gidin” cümlesiyle bitmektedir. Bu ifadeyle de ülkenin asli sahiplerinin kendisi (ve kendisi gibi düşünenler) olduğunu, diğerlerinin ya da karşıtların ülkeye ait olmadığı, yabancı birer figür olduğu dolayısıyla yerlerinin de “burası” olmadığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da açıklandığı gibi “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” sloganı ile son derece büyük bir anlam bütünlüğü içindedir.

Nefret içerikli yorumlar her zaman farklı kullanıcılar arasında atışmalar şeklinde tezahür etmemektedir. Aynı içerikle ilgili olarak yapılan birbirinden bağımsız yorumlar arasında art arda benzer ifadelere rastlanabilmektedir.

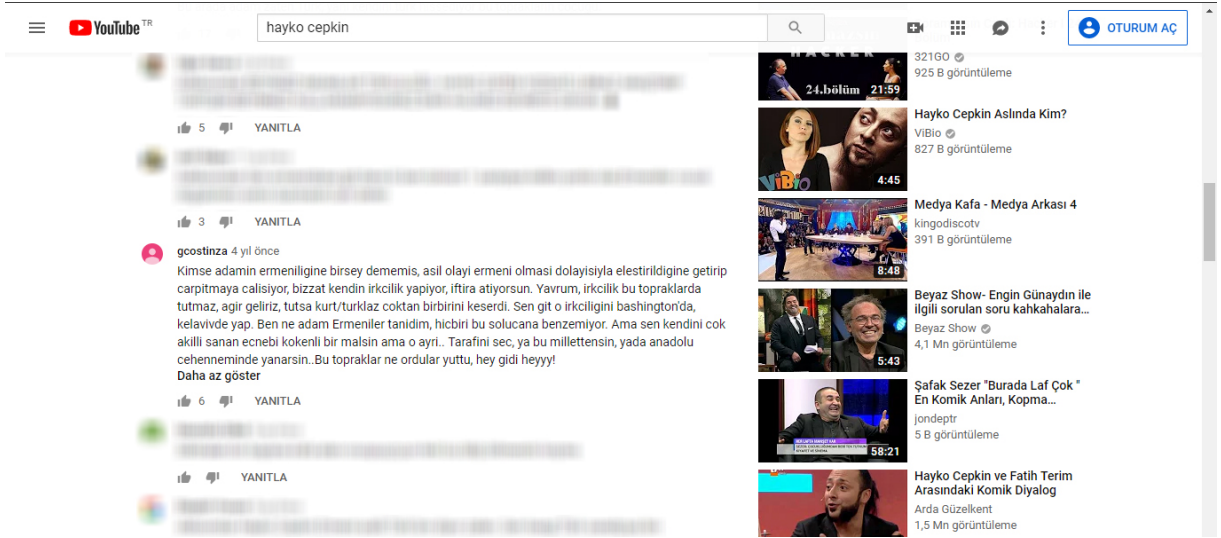
Evanescence grubunun Türkiye’de vereceği konserde Hayko Cepkin’in ön grup olarak sahne almasının planlanmasına karşın, Hayko Cepkin’in müziğinin Evanescence tarafından fazla sert bulunması nedeniyle konser programından çıkartılmıştır. Hayko Cepkin daha sonra katıldığı bir televizyon programında kendisinin konser programında neden yer almadığına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Yukarıda ekran görüntüsüne yer verilen yorumlar, bu televizyon programına ait görüntülerin YouTube üzerinden yeniden paylaşılmasını içeren video içeriğine ait sayfada yer almaktadır.

Yorumlarda görüldüğü gibi “TÜRK BİRLİĞİ” isimli kullanıcı⁴⁹ ilk bilgi olarak Hayko Cepkin’in Ermeni olduğunu vurgulamıştır. “Sevenler ona göre sevsin” cümlesiyle, gayrimüslim azınlıkların Türkiye’de “biz” tanımı içinde yer almadığı öne çıkarılmış,

⁴⁹ Bu hesap kendiliğinden anonim bir hesap olduğundan, diğer yorum sahiplerinde olduğu gibi isminin gizlenmesine gerek görülmemiştir. Ayrıca hesabın adının görünürlüğü de başka bir açıdan söylem üretiminde rol oynamakta, analiz çalışması için kullanılabilir bir enformasyon sağlamaktadır.

buradan hareketle “öteki” olanların zaten doğası gereği sevilemeyeceği, sevilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim bir sonraki cümle ile bu vurgu bir kademe daha yükseltilerek daha da açık hale getirilmiştir. “Bir Türk ermeniye sevmez, desteklemez!” cümlesiyle birlikte bu önerme açıkça ortaya konulmuştur. Cümlenin yazımında Türk ifadesinin ilk harfi bir tür aşkınlık göstergesi olarak büyük harfle yazılırken, Ermeni ifadesinde küçük harf tercih edilmiştir. Burada çok önemli bir başka noktanın da altı çizilmelidir: önerme cümlesi ünlem işaretiyle sonlandırılarak taşıdığı vurgunun pekiştirme düzeyi daha da yükseltilmiş ve önermenin evrenselliği ile daimi geçerliliği öne çıkartılmıştır.

Görüntüde dördüncü sırada yer alan yorum(kırmızı insan ikonu) ise video içeriğinin bağlamından tamamen bağımsız bir biçimde, küfür kapsamını videoya konu olan kişinin ötesine geçecek düzeyde bir seviyeye taşıyarak tüm Ermenilere yönelik bir biçimde genişletmiştir. Bu yorumda da tıpkı Türk Birliği isimli kullanıcının yorumunda olduğu gibi, cümle ünlem işaretiyle sonlanmaktadır. Bilindiği gibi ünlem işareti, “Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna” ya da “Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur” (TDK, 2022). Dolayısıyla her iki yorumda da kullanılan ünlem işareti, bir yandan anlamı kuvvetlendirirken diğer yandan yoğun duygular eşliğinde ortaya konulan “uyarı”yı ifade etmektedir. Yine her iki yorum da, videoya konu olan Hayko Cepkin’in ötesine geçerek tüm Ermenilere yönelik ünlem zemininde birer uyarı niteliği taşımaktadır.

Söz konusu kullanıcı, öncelikle Hayko Cepkin'in ne olduğu belli olmayan bir konuyu Ermeni olması hasebiyle ele almasının ırkçılığın bizatihi kendisi olduğunu iddia ederek yorumuna başlamıştır. Ne var ki yorumun altında bulunduğu video içeriğinde Hayko Cepkin'in ırkçılık konusunda herhangi bir konuşması ya da beyanâtı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapılan yorumun giriş cümlesinin ilgili videodaki içeriğe yönelik olmadığı görülmekte, izlediği ya da okuduğu başka bir içerik veya demeçle bağlantılı olarak Hayko Cepkin'e hitap ettiği düşünülmektedir. İkinci cümlede yer alan "bu topraklar" ifadesiyle kastedilen Türkiye ve Türkiye'de yaşayanlar yani "biz"in kendisidir. Bahse konu kullanıcı, yine Hayko Cepkin'e hitaben "Sen git ırkcılığını bashington'da, kelavivde yap" cümlesiyle ırkçılığın Washington ya da Tel Aviv gibi diğer, "biz-dışı" şehirlerde ortaya çıkmasının mümkün olduğunu ifade etmektedir. Şehir seçimlerinin neye göre yapıldığı çok net anlaşılamamakla birlikte ABD'nin başkenti Washington DC'ye gönderme yapan "bashigton", İsrail'in o dönemki başkenti olan Tel Aviv'e gönderme yapan "kelaviv"i seçerek, kendi milliyetçi bakış açısının karşısında ABD ve İsrail'i konumlandırmıştır.

Kişilerin çoğu zaman mevcut ırkçı bakış açılarının üzerini örtmek için kullandığı “Benim de Kürt/Alevi/Musevi/Roman arkadaşlarım var” söyleminin bir diğer versiyonu olarak “Ermeniler tanıdım” ifadesine yer verilmiştir. Kullanıcı tanıdığı diğer Ermenilerin hiçbirinin Hayko Cepkin’e benzemediğini belirtmiştir. Bu “benzemezliği” vurgularken Cepkin için kullandığı “solucan” ifadesi kullanıcının aslında Ermeni etnik kimliğine duyduğu nefreti dışa vurmuş, kelime seçimi itibarıyla bu nefretle bağlantılı olarak nefret edilenin (bu örnekte Ermeni) yer altına ait olduğunu iddia etmiştir. Bir sonraki cümlede kullanılan “ecnebi kökenli bir mal” ifadesinde kullandığı “ecnebi” sözcüğü Arapça kökenlidir ve Oxford Sözlüğüne göre “başka devlet uyruğunda olan (kimse), başka devletin malı olan, yabancı”⁵⁰ anlamına gelmektedir. “Mal” sözcüğü ise argoda “anlayışı kıt ve düşüncesiz kişiler”i tanımlamak için kullanılmaktadır⁵¹. TDK Sözlüğü’ne göre “mal”ın diğer anlamları arasında “alınip satılabilen her türlü ticaret eşyası, emtia” ve inek, öküz, manda gibi “büyükbaş hayvan” olarak tanımlamalar da bulunmaktadır.⁵² Dolayısıyla bu sözcük seçimi ve sözcüğün çok anlamlılığı göz önünde bulundurulursa, kullanıcı Cepkin’e en hafif ifadeyle hakaret etmiştir. Şayet diğer anlamlar dikkate alınacak olursa Cepkin’in bir Ermeni olarak insanlığının kabul edilmediği ve hayvan ya da cansız bir varlık statüsünde ele alındığı da söylenebilmektedir.

Nefret söyleminin en görünür olduğu ve hatta nefret suçuna dönüşme potansiyelinin açık biçimde sözcüklere döküldüğü cümle ise “Tarafini sec, ya bu millettensin, yada anadolu cehenneminde yanarsın” cümlesidir. Burada kastedilen taraf, birinci bölümde ayrıntılarıyla açıklandığı üzere “biz”i ve “bizden” olanı işaret

⁵⁰ <https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/> (Erişim tarihi: 21.06.2022)

⁵¹ <https://www.milliyet.com.tr/egitim/mal-ne-demek-mal-tdk-sozluk-anlami-nedir-6697540> (Erişim tarihi: 21.06.2022)

⁵² <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 21.06.2022)

etmekte ve Cepkin'in aidiyet seçimini "bizden" yana kullanması gerektiği telkin edilmektedir. Aksi halde başına gelebilecek kötü şeyler "cehennem" sözcüğünün çok anlamlılığı altında ifade edilmiştir. Öyle ki Cehennem, ilahi dinlerin tamamında ölüm sonrası acı çekilen yer olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcının "Anadolu Cehennemi" olarak kullandığı ifade ise, bir sonraki cümleyle bağlantılı olarak ele alındığında, kötülüklerin cezasının geçmişte kesildiği gibi, gelecekte de kesileceği verili bir mekan olarak Anadolu'yu işaret etmektedir. Dolayısıyla "cehennem" sözcüğünün seçimi, kendi içinde bir ölüm tehdidi de barındırmaktadır.

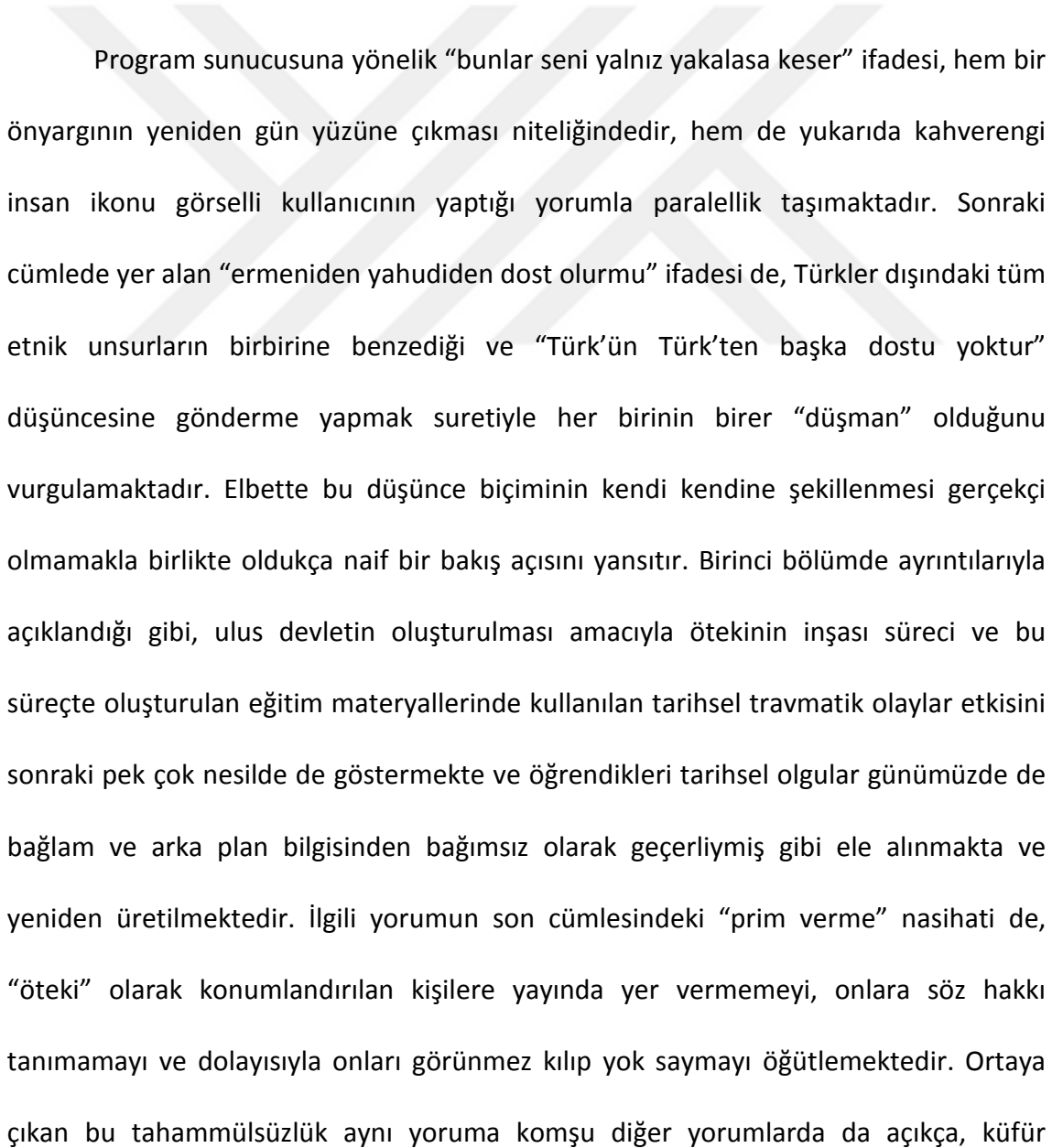
Bir diğer yorumda (kahverengi insan ikonu görselli kullanıcı) Hayko Cepkin üzerinden tüm Ermeniler genelleştirilmekte ve Ermenilerin tamamı tecavüzcü olarak ele alınmaktadır. Tecavüz öncelikleri olarak anne, kız kardeş sonra çocuk, sonra kişinin erkek olduğu varsayımıyla kendisine yönelik bir tecavüz tehdidinin söz konusu olduğu iddia edilmiştir. Kişinin erkek olduğu varsayımını ortaya çıkaran vurgu "sonrada seni arkadan kullanır" ifadesiyle anal tecavüz vurgusudur. Öyle ki diğer sayılan kişilere sadece tecavüz edileceği iddia edilirken, yorumun hitap ettiği kullanıcı arkadan

“kullanılacak”tır. Bir sonraki aşamada ise kişinin annesi, kız kardeşi ve çocuğuna göstermek suretiyle kanını içecekleri iddiası ortaya çıkmaktadır. Kan içmek, bir taraftan vampir kültürüne⁵³ gönderme yaparken, diğer taraftan kişinin başına gelebilecek şiddet dolu eylemler ve bu eylemler sonucunda alacağı yaraları işaret etmektedir. Ayrıca “kan içmek” Manas Destanı’na göre, Kırgızlarda bir intikam alma yöntemi olarak anılmaktadır.

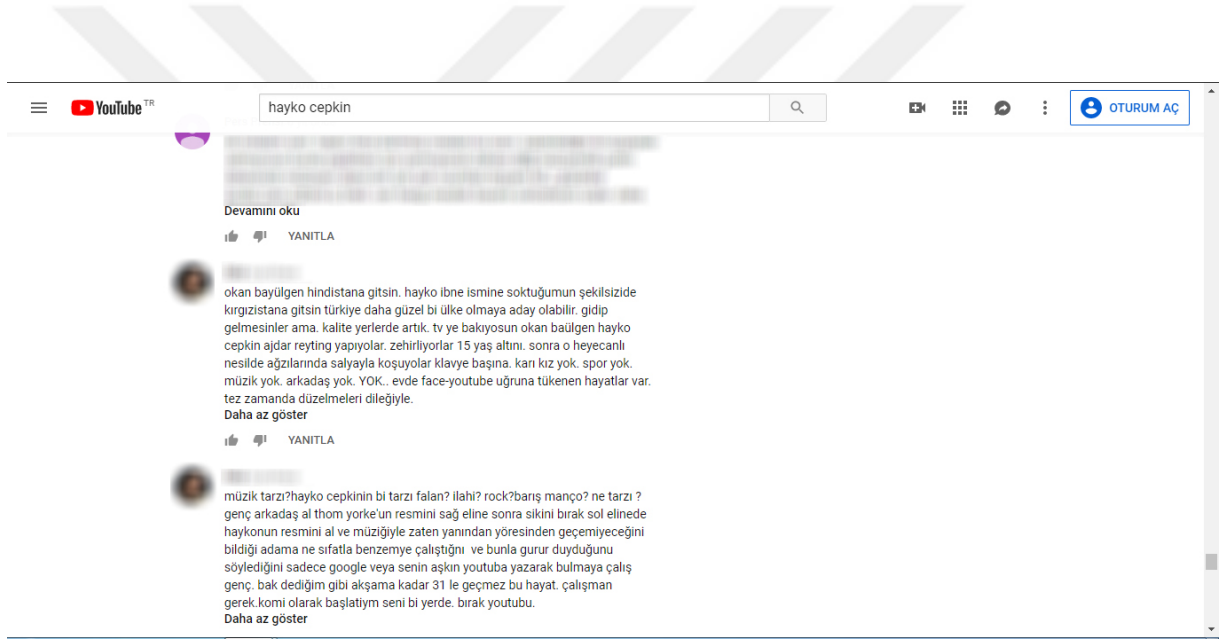
Yorumun geneline bakıldığında, yorumda farklı cümlelerde ifade edilmesi gereken iddia ve düşünceler “sonra da” (kullanıcının yazımıyla “sonrada”) ifadesiyle birbirine bağlanarak ve büyük harflerle yazılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi internetteki yazılı içeriklerde tamamen büyük harf kullanımının anlamı bağırmaktır.

Söz konusu yorumun altında yer alan diğer bir yorumdaysa (Azerbaycan bayrağı ve haritası görselli kullanıcının yorumu), bir Ermeni’ye bir Türkiye televizyon yayınında yer verilmesi eleştirilmiş, bu durumun “Azerbaycan kardeş ülke” söylemiyle bir tezat oluşturduğu iddia edilmiştir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında uzun yıllardır süregelen savaş hali ile birlikte “biz” kimliği altında birbirini “kardeş” olarak tanımlayan Türkler ve Azerilerin bir arada ele alındığı görülmektedir. Dolayısıyla, gerek Türklerin gerekse Azerilerin kardeşlik gereği Ermenilere düşman olması gerektiği düşüncesiyle birlikte Hayko Cepkin sanki Ermenistan’ın bir temsilcisiymiş gibi yaklaşmış, bu nedenle de ilgili Türkiye merkezli televizyon kanalına sitem edilmiştir. Benzer bir düşünce aşağıda görüldüğü gibi bir başka kullanıcının (mavi insan ikonlu kullanıcı) yorumunda da görülmektedir.

⁵³ Vampir, günbatımı ile şafak arasında dirilerek mezarından çıktığına, insanlara saldırıp kanlarını emdiğine inanılan mitolojik bir varlıktır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Vampir>) (Erişim tarihi: 22.06.2022)

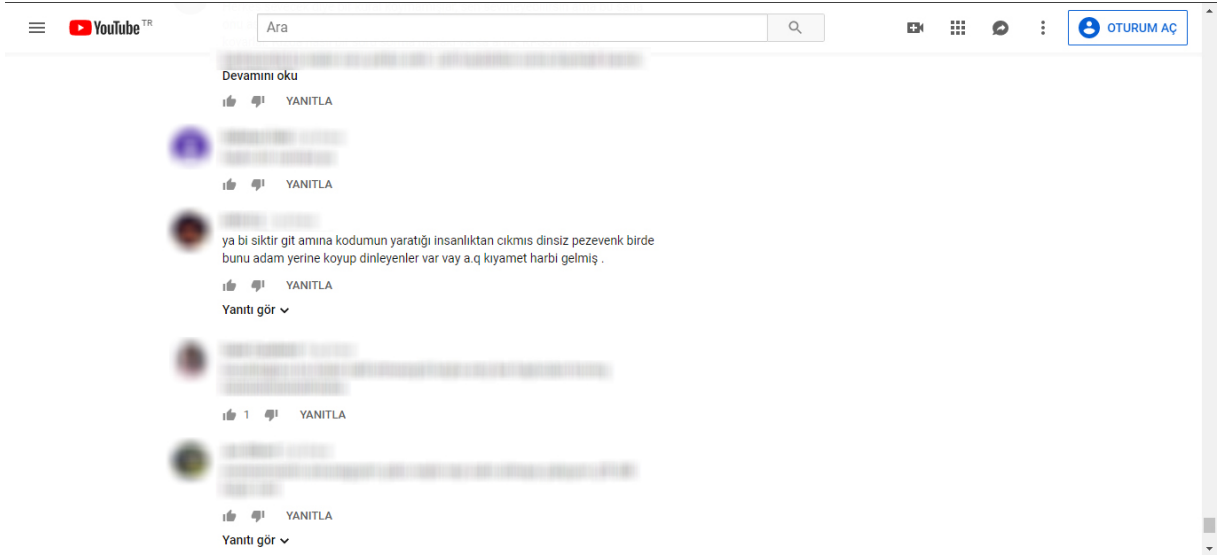

eşliğinde görülmektedir. Gerek OTURANBOĞA Aaa mahlaslı kullanıcı gerekse bir üstte yer alan turuncu insan ikonlu kullanıcının yorumları doğrudan küfür içermektedir. Her iki kullanıcının yorumunda da küfür Hayko Cepkin'in fiziksel özelliklerine (tipine) odaklı olarak ortaya çıkarken, OTURANBOĞA Aaa'nın küfründe ayrıca "Ermeni"lik de küfrün açıkça hedeflediklerinden biri olmuştur. Turuncu insan ikonlu kullanıcı küfrünü ayıca "it" vurgusuyla sonlandırmıştır. "it" ya da "köpek" bilindiği gibi Türkçede hakaret amacıyla sıklıkla kullanılmakta ve kişinin insani özelliklerini yok ederek onu bir hayvanla özdeşleştirmek suretiyle alçaltmaktadır.

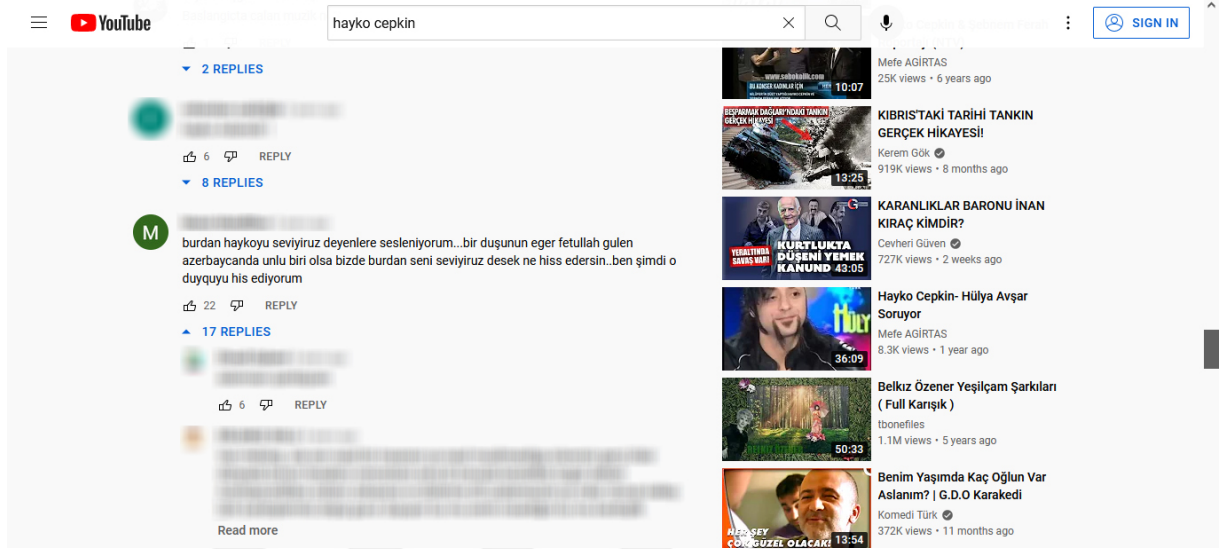
Yukarıdaki yorumda görülebileceği gibi Ermeni etnik kimliğine mensup olmak her zaman nefretin ortaya çıktığı asli öge olmamaktadır. Ünlü olmanın kendisi ve karşı hayran kültürüyle beraber ünlü düşmanlığı da nefret söylemine eşlik edebilmektedir. Nefret söyleminin katmanlı yapısı ve çeşitli biçimlerdeki nefret söylemlerinin çoğu zaman bir arada üretilmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Bu örnekte de "ibne" ifadesiyle birlikte, hem homofobik nefret söylemi üretilmekte hem de Cepkin'e yönelik hakaret amaçlanmaktadır. Yine "ismine soktuğum" ifadesi, Cepkin ve aile bağları

üzerinden etnik kimliğe de gönderme yapmakta ancak bu durum nefret söyleminin çıkış noktasını oluşturmamakta, oluşturulan söylemin katmanlı yapısı eşliğinde anlamını kuvvetlendirmek için kullanılan öğelerden biri olarak vücut bulmaktadır. Gerek programın sunucusu olan Okan Bayülgen'in, gerekse programın konuğu olan Hayko Cepkin'in başka bir ülkeye dönmek üzere gitmelerine yönelik temenni de "bu ülke bizim" düşüncesinin kelimelere dökülmüş hali olarak okunabilir. İlgili kullanıcının yorumunda, pek çok farklı unsuru ele alarak, bütünlüklü bir yaklaşımdan uzak bir biçimde önüne gelen herkese yönelik bir şeyler söylediği görülmektedir. Bu bakımdan ilgili kullanıcının zihinsel bir bütünlüğünün olup olmadığı da tartışma konusu olabilir. Öyle ki yorumunun sonunda, mevcut "ünlü düşmanlığı"nın gerekçesi olarak gençlere (yoruma göre "15 yaş" şeklinde oldukça spesifik) yönelik etkiler sunulmaktadır. Kullanıcı tarafından bir anlamda gençlerin yozlaşmasının sebebi olarak ele alınan ünlülerin yer aldığı ya da ünlüler tarafından sunulan bu tür video içeriklerle ilgili eleştirinin yine bir YouTube videosu üzerinden yapılmış olması itibariyle anlam olarak kendisiyle çelişmektedir. Bu yorum pratiğinin bir başka anlamı ise kullanıcının kendisini diğer tüm kullanıcıların üzerinde görerek bu içerikleri "izleme hakkı olan üstün kullanıcı" olarak tanımladığı şeklinde de ele alınabilir.

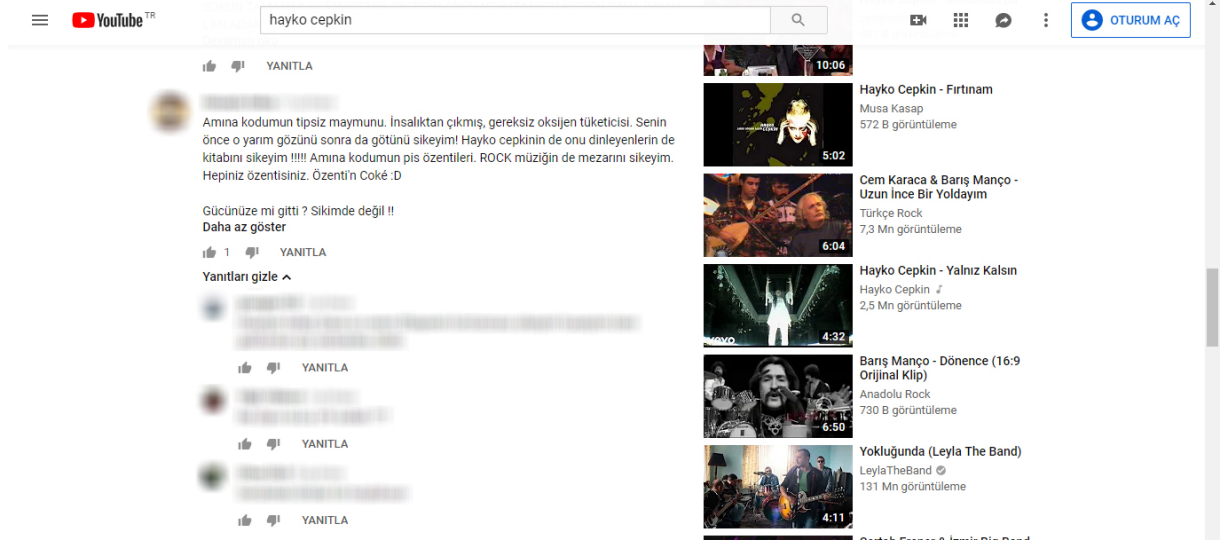
Küfür, anlamlı ya da anlamsız olsun, nefret söylemi üretiminde sıklıkla kullanılan bir söylemsel pratiktir. Bu çalışma kapsamında küfrün ne olduğundan çok kimi, nasıl hedeflediği analiz kapsamında ele alınmaktadır. Yukarıdaki yorumda “yaratık” ve “insanlıktan çıkmış” ifadeleri, Hayko Cepkin’in hem bedensel-fiziksel özelliklerine hem de sahne performansları ile sahne kıyafetlerine gönderme yapmaktadır. Yorumun yapıldığı videoda herhangi bir din konusu geçmemesine rağmen “dinsiz” ifadesi ile genel bir aşağılama, toplumsal norm olarak “dine bağlı” olmanın dışında olmak vurgulanmıştır. Ancak bu vurgunun dayandığı somut nesnel bir örnek bulunmamaktadır. Cepkin’in inanç durumu video dahilinde veya haricinde kamusal olarak bilinen bir bilgi değildir. Özellikle Hayko Cepkin gibi müzik ya da sanat alanında ünlü kamusal figürler söz konusu olduğunda, nefret söylemi ayrıca ilgili figürün takipçileri ya da hayranlarını da kapsayacak şekilde genişleyebilmektedir. Nitekim “bunu adam yerine koyup dinleyenler var” ifadesi bu durumun göstergelerinden biridir. “Adam yerine koyma” ifadesinin anlamı erkek egemen cinsiyetçi bir dil kalıbı eşliğinde “insan yerine koymak” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla daha önce “yaratık”

olarak tanımladığı kişinin “insan olmadığı” düşüncesi, anlamı kuvvetlendirecek biçimde tekrarlanmıştır.

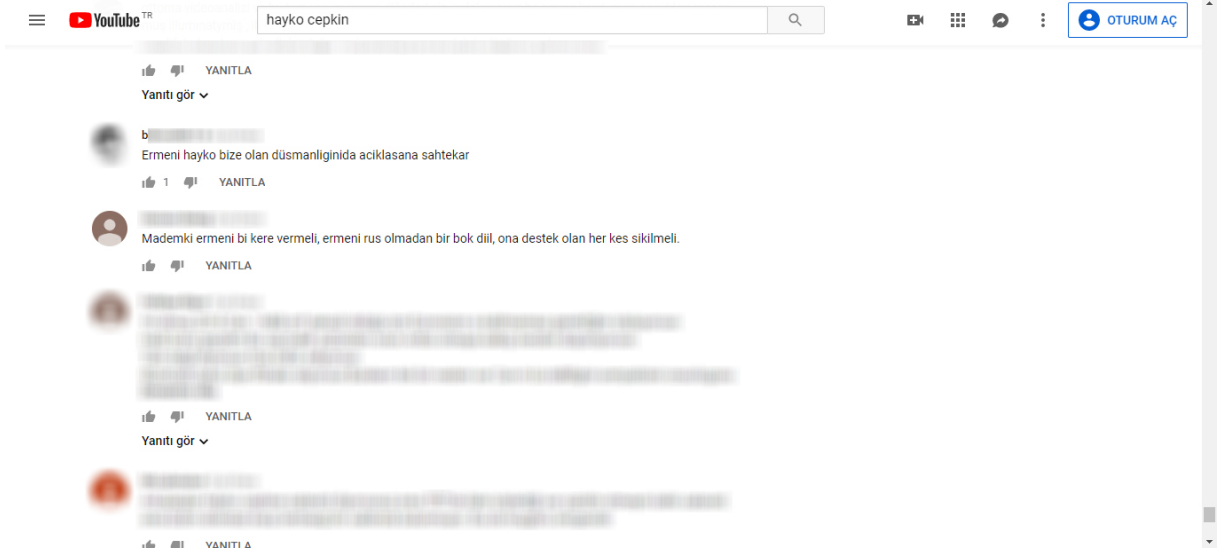

Yorumlarda Hayko Cepkin'in kendisinden ziyade takipçilerine ve hayranlarına yönelik içerikler de ayrıca öne çıkmaktadır. Yukarıdaki yorumda “burdan haykoyu seviyoruz deyenlere sesleniyorum” cümlesiyle birlikte muhatabın hayranlar olduğu ortaya konulmakta ve söz konusu hayranların Türk-Azeri ortak “biz” kimliği altında yer almadıkları, bu durumun da yorum yazarı olan Azeri kullanıcı için bir tür hayal kırıklığı, incinmişlik yarattığı ifade edilmektedir. Yoruma göre, ortak “biz” tahayyülü aynı zamanda “ortak düşman”ı da içermektedir. Bu doğrultuda Ermenistan’la savaş halinde olan Azerbaycan yurttaşları için tüm Ermeniler “düşman” kategorisindedir. Söz konusu yorum, Ermeni etnik kökenine sahip bir kişi olarak Hayko Cepkin’in de doğal olarak “düşman” kategorisinde tanımlanması gerektiğini, “biz” olarak oluşturulan “kardeşlik” bilincinin bunu gerektirdiğini ifade etmektedir.

Söylemin hedefinin hayranlara doğru genişlediği bir başka örnek aşağıda görülmektedir.

Yukarıda görülen yorumda yine fiziksel özellikler üzerinden Cepkin'e yönelmiş küfür ve hakaretlerin ardından kullanıcı söylemini Cepkin'in hayranlarına doğru genişletmiş ve hem Cepkin'i hem de onun takipçi ve hayranlarını "özentî" olmakla itham etmiştir. Rock müziği bir "özentî"lik biçimi olarak tanımlayan yorumda üretilen söylem ele alındığında, icracı sanatçının kendisinin yanı sıra icra ettiği müziğin tarzı ve hem sanatçıyı hem de müzik tarzını beğenen ve takip eden bireylerin tümü "özentî" şemsiyesi altına alınmaktadır. Müziğin evrensel olduğu dikkate alındığında, kullanıcının yaptığı yorum basitçe bir müzik tarzını beğenmemenin ötesine geçmiş, rock müziğin kendisi milli ve manevi değerlerin dışında konumlandırılmış ve Türkiye'deki dinleyicilerin bu müziği dinliyor olmasının, kendi genetik ve kültürel arka planlarının dışında olduğu iddia edilmiştir. Diğer bir deyişle "özentî" ifadesi "özgün" olmanın karşıtı olarak konumlandırılmış ve ilgili müziğin ortak payda parantezinde yer alan tüm unsurlara yönelik nefret söylemi dışı vurulmuştur.

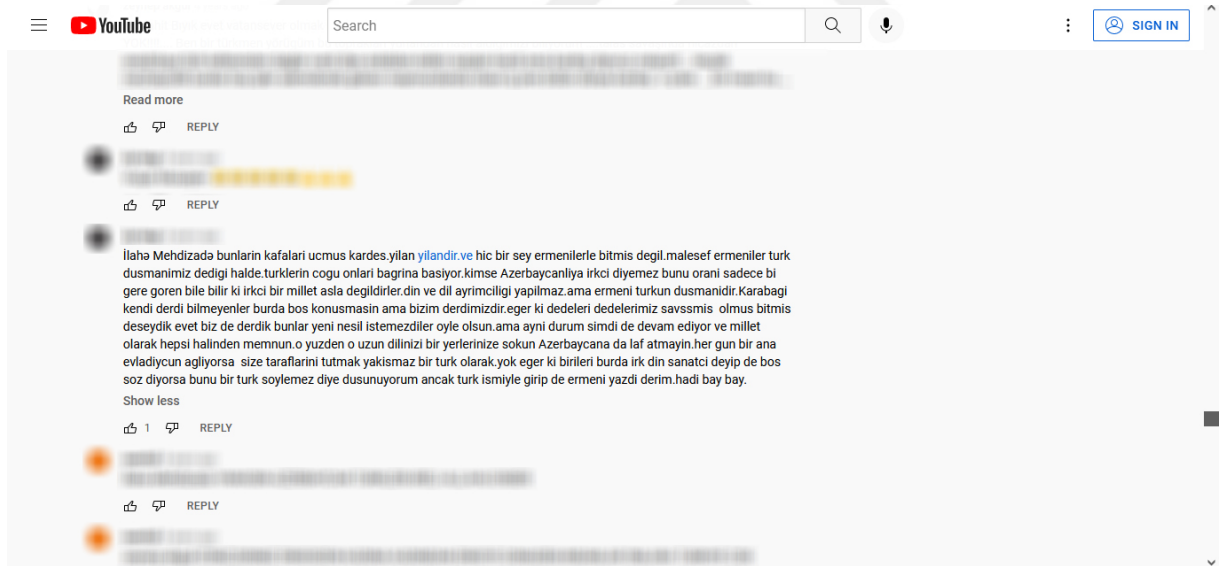
Yukarıdaki b**** kullanıcısının yaptığı yorumda da Ermeni olma özelliği öne çıkarılarak Cepkin'in Ermeni olması nedeniyle “biz” olarak tanımlanan Türklere karşı var olduğu varsayılan bir düşmanlık ifade edilmiştir. Hatta Cepkin'in bu yönde bir beyanat ya da açıklamasının olmaması, bir eksiklik olarak tanımlanmış ve söz konusu yorumda Cepkin, “sahtekar” olmakla itham edilmiştir. Diğer bir deyişle, Ermeni etnik kökene sahip bir kişi için “Türk düşmanlığı” zaten doğal ve verili olan bir duruş ve düşünce olarak sunulmaktadır. Bir altta yer alan, nefret içeriği yorumunda da bol küfür eşliğinde tüm Ermenilere yönelik bir tür tekerleme yazılmıştır. Tekerleme gibi dile dolanan içerik biçimleri nefret söylemi açısından ayrıca tehlikelidir. Çünkü, bir yandan kolaylıkla akılda kalırken diğer yandan sevimlilik ya da eğlencelilik öğeleri ile nefretin kendisini gizlemekte ve kişiler arasında kolayca dolaşıma girip tekrarlanabilmekte, bu sayede de nefretin doğallaşması sürecine hizmet etmektedir.

The screenshot shows a YouTube video player interface. The main content area displays a comment thread with several replies. The first comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 1.4K likes and 30 replies. The second comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 12 likes and 12 replies. The third comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 8 likes and 8 replies. The fourth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 12 likes and 12 replies. The fifth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The sixth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The seventh comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The eighth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The ninth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The tenth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 6 likes and 6 replies. The sidebar on the right shows a list of recommended videos. The first video is titled "En Gizemli Tarikat" by Engin Deniz Videoları, with 4.2M views and 3 years ago. The second video is titled "Hayko Cepkin Voice Analysis" by Emre Yücelen Şan Dersi, with 536K views and 5 years ago. The third video is titled "I WENT TO ALAMUT CASTLE! You went to Hasan Sabbah an..." by Değişik Yollarda, with 1.3M views and 7 months ago. The fourth video is titled "Haluk Bilginer Aslında Kim?" by VİBio, with 485K views and 2 years ago. The fifth video is titled "Aslı Şafak'la İşin Aslı - Hayko Cepkin | 04.10.2018" by BloombergHT, with 49K views and 3 years ago. The sixth video is titled "Hayko Cepkin'den Efsane Performans! - Beyaz Show" by Beyaz Show, with 95K views and 2 years ago.

Savaş ve savaşın toplum üyelerine yansımaları, nefreti doğal bir duygu olarak öne çıkarmanın yanında söylemsel olarak da doğallaştırmaktadır. Yukarıdaki yorumda görüldüğü gibi, konu “sevmeme”nin ötesine geçmekte, ve yine etnik köken aidiyeti savaş dinamikleriyle birlikte ele alınarak savaşın müsebbibi sanki Cepkin’miş gibi bir tablo eşliğinde “bizim için her ermeni suçludur[r]” ifadesiyle ortaya çıkmaktadır.

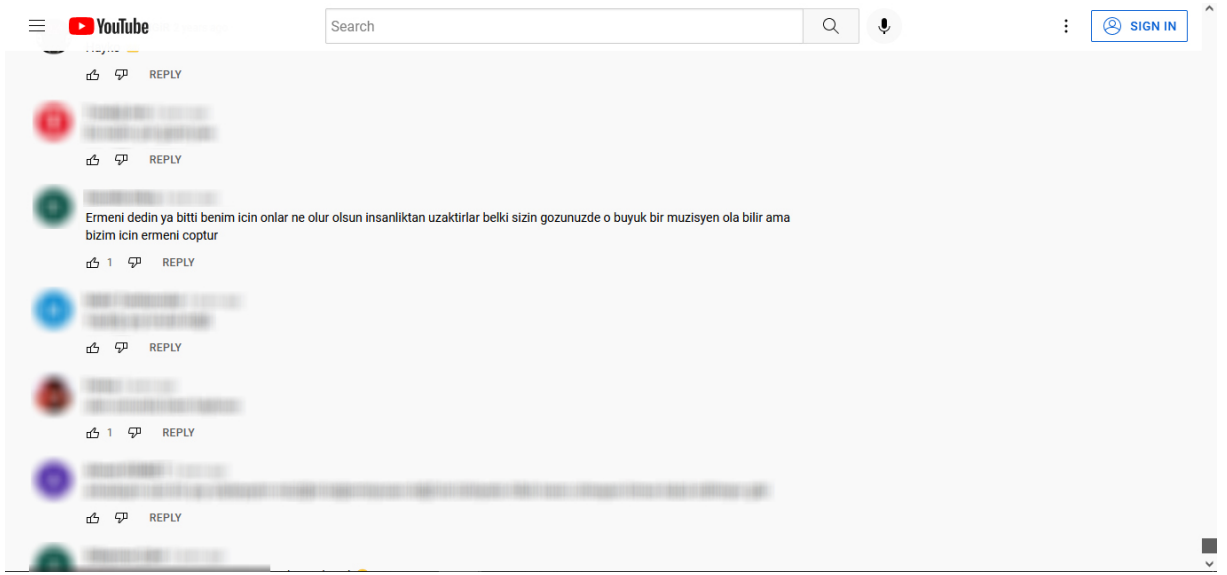
The screenshot shows a YouTube video player interface. The main content area displays a comment thread with several replies. The first comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The second comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The third comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The fourth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The fifth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The sixth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The seventh comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The eighth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The ninth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The tenth comment is from a user with a profile picture of a man, and it has 11 likes and 11 replies. The sidebar on the right shows a list of recommended videos. The first video is titled "En Gizemli Tarikat" by Engin Deniz Videoları, with 4.2M views and 3 years ago. The second video is titled "Hayko Cepkin Voice Analysis" by Emre Yücelen Şan Dersi, with 536K views and 5 years ago. The third video is titled "I WENT TO ALAMUT CASTLE! You went to Hasan Sabbah an..." by Değişik Yollarda, with 1.3M views and 7 months ago. The fourth video is titled "Haluk Bilginer Aslında Kim?" by VİBio, with 485K views and 2 years ago. The fifth video is titled "Aslı Şafak'la İşin Aslı - Hayko Cepkin | 04.10.2018" by BloombergHT, with 49K views and 3 years ago. The sixth video is titled "Hayko Cepkin'den Efsane Performans! - Beyaz Show" by Beyaz Show, with 95K views and 2 years ago.

Yukarıdaki Anonim *** isimli kullanıcının yorumunda nefret en açık biçimiyle ve düz anlamla ifade edilmiştir. Yorumun başındaki “En iyi masum ermeni gebermiş ermenidir” cümlesi, düşman olarak konumlandırılan Ermenilere yönelik tahammülsüzlüğü gözler önüne sermektedir. Söz konusu kullanıcı, Ermenileri ya da daha özel olarak bu örnekte bir Ermeni olan Hayko Cepkin’i seven kişilerin “saf temiz” vurgusuyla birlikte Türk kanı taşımadığını iddia etmektedir. Böylelikle Ermeniler veya özel olarak bir Ermeni’ye karşı sevgi besleyen birinin kendi Türk milli kimliğine (ve hatta “kan” bağlantısıyla birlikte “ırk” vurgusu da yaparak) uygun hareket etmediğinin altını çizerek, oluşturulmuş ortak Türk-Azeri “biz” kimliğinin dışında kalacağını kaydetmektedir.

Düşmanlaştırma ve birbirini düşman olarak tanımlama durumu, savaş gibi çok travmatik bir durumun deneyimlenmesiyle birlikte bir miktar anlaşılabilir. Ancak nefret ve düşman olarak tanımlama ilişkisinde, düşmanlaştırma doğrudan savaş eylemine konu olanlar dışında tek tipleştirici bir biçimde ele alınmakta ve tüm Türkler, tüm Ermeniler şeklinde homojenize edilmektedir. Yukarıda yer alan yorumun ilerleyen

noktalarında bir Türk'e yakışıp yakışmayacaklar da sayılmış ve ırk üzerinden yapılan eleştirilere karşı çıkan kullanıcılara cevaben “bunu bir türk söylemez diye düşünüyorum ancak türk ismiyle girip de ermeni yazdı derim” ifadesine yer verilmiştir. Bu yorum da ortaklaşan bir dost ve düşman tahayyüllüyle birlikte “biz” düşüncesi tarafından onanmış düşünceler dışındaki düşüncelerin ifadesinin “biz”likten dışlanmayla sonuçlanabileceği alt metnini barındırmaktadır.

Aynı şekilde Azerbaycanlı olduğu düşünülen bir başka kullanıcının yorumunda da Hayko Cepkin'in müzisyen kimliğinden, başarılarından, kişiliğinden bağımsız olarak Ermeni olması üzerinden nefret üretilmekte ve “Ermeni dedin ya bitti ... bizim için ermeni coptur” cümlesiyle, tüm Ermenilerin çöp olarak tanımlanması söz konusu olmuştur. TDK çöpü “yararsız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi, gübür” olarak tanımlanmaktadır. “Çöp” nitelemesinin kullanılması göstermektedir ki Ermeni olmak, “pis” ve “zararlı” gibi birincil anlamlardaki bir sözcüğün kullanılmasıyla birlikte alçaltıcı ve küçültücü bir biçimde sunulmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, yeni medya ortamında yer alan video paylaşım ağlarından YouTube’da yer alan kullanıcı yorumlarında Hayko Cepkin örneği ile ilgili üretilen ve dolaşıma sokulan nefret söylemi örnekleri incelenmiştir.

Yeni medya ortamı, web 2.0 olarak kavramsallaştırılan özellikler ile birlikte kullanıcılara kendi içeriklerini üretebilmeleri konusunda çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bu yönüyle yeni medya, kullanıcılarına çeşitli ortak paydalar üzerinde örgütlenme olanağı sunarken, diğer yandan toplumun dezavantajlı olan ve “öteki” olarak tanımlanan grupları ise tıpkı geleneksel medyada olduğu gibi burada da nefret söyleminin hedefi olmaktadır. Çalışma süresince yeni medya ortamlarında özellikle toplumsal paylaşım ağlarında ve video paylaşım ağlarında, başta gayrimüslim azınlıklar olmak üzere, Kürtlere, Romanlara, Ateistlere, LGBTİ+ bireylere, göçmenlere ve kadınlara yönelik üretilen çok sayıda nefret ifadesine rastlanmıştır. Bu ifadeler gündelik dilde de sıkça kullanılan, ırkçı, cinsiyetçi ve ayrımcı ifadelerden oluşmaktadır. Bu çalışmanın içeriğinde ayrıntılarıyla ortaya konulduğu üzere, Türk etnik kimliği ve Sünni İslam inancının dışında kalan diğer etnik ve dinsel kimlikler, nefret söylemine sıklıkla ve birbirinden çok farklı bağlamlarda maruz kalmaktadırlar.

Bu tez çalışmasında Teun A. van Dijk’ın ortaya koymuş olduğu Eleştirel Söylem Analizi yöntemi kullanılarak Hayko Cepkin örneği üzerinden, video paylaşım ağlarından biri olan YouTube’da izleyici yorumlarındaki nefret söylemi örnekleri mikro analiz tekniği kullanılarak incelenmiştir.

Hayko Cepkin örneği üzerinden yapılan analiz çalışmasında geleneksel medyadaki nefret diline benzer bir dilin yeni medyada da kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ermeni etnik kimliğine mensup biri olarak Hayko Cepkin'e yönelik üretilen nefret söylemlerindeki söylemsel pratiğin çoğunlukla, Cepkin'in Türk olmaması nedeniyle, inşa edilmiş "biz" tahayyülünün dışında tanımlanması şeklinde tezahür ettiği görülmektedir. Türkiye'de yaşayan Gayrimüslim azınlık gruplarından biri olan Ermeniler'in, siyasette, ders kitaplarında ve medyada sürekli olarak "içimizdeki düşmanlar" olarak tanımlanmaları, yeni medya kullanıcılarının yorumlarına da yansımıştır. Gündelik dilde şeytanlaştırılan ve düşmanlaştırılan Ermeniler, sosyal medyada da benzer şekilde "sevilmeyen" ve "nefret edilen" insanlar olarak konumlandırılmaktadırlar. Yeni medyada Hayko Cepkin özelinde nefret söylemi üreten kişiler de, çoğunlukla etnik kimliği ve dış görünüşü üzerinden onu ötekileştiren ve aşağılayan ifadeleri sıklıkla kullanmaktadırlar.

Mikro analiz yöntemiyle, Hayko Cepkin'e yönelik üretilen nefret söylemlerindeki "dilsel" pratiklere odaklanılmıştır. Örneklerde en yoğunluklu olarak göze çarpan Hayko Cepkin'e bilhassa etnik kimlik özelinde yönelen nefret söyleminde, nefret ifadelerinin tüm Ermenileri kapsar şekilde inşa edilmesidir. İzleyici yorumlarındaki Ermenilik tanımı genel olarak "sevilmemesi gereken, nefret edilen, düşmanlaştırılan, içimizdeki düşman"a karşılık gelmektedir. Türk ulus devlet inşasında etkili olan milliyetçi ideoloji içerisinde şekillenen "öteki" algısı "bizim sahip olduğumuz 'iyi' özellikleri taşımayanları" tanımlamaktadır. Dolayısıyla "Türk" milli kimliğinin dışında kalanlar "bizden olmayanı, düşmanı" temsil etmektedir. Bu bağlamda Hayko Cepkin örneği üzerinden Ermeni etnik kimliği de Türklere karşı bir "tehdit" olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle

örneklerde yer alan nefret söylemlerinde Ermeni kimliği “biz” ve “onlar” karşıtlığı dolayısıyla şekillenen söylemsel stratejiler içerisinde kurulmaktadır.

Nefret söyleminin yaygınlaşmasında yeni medyanın geleneksel medyaya kıyasla ortaya çıkan önemli bir farkı, üretilen nefret içeriklerinin etkileşimsellik özelliği ile tek bir tık hareketi kadar kolay bir biçimde zamandan ve mekandan bağımsız bir şekilde geniş kitlelere ulaşmasını olanaklı kılmasıdır. Web 2.0 kavramsallaştırmasıyla birlikte, yeni medya ortamlarında üretilen içeriklerin büyük bir kısmı kullanıcılar tarafından üretilen içeriklerden oluşmaktadır. Bu nedenle, yeni medya ortamında üretilen nefret söylemleriyle mücadelenin ve bu ortamlardaki nefret söylemi örneklerini azaltmanın ön koşulu kullanıcılara ulaşmak ve kullanıcıların bu konuda dikkat ve farkındalık kazanmalarını sağlamaktır. Bu doğrultuda bu çalışma kapsamında geliştirilen çözüm önerileri arasında başta eleştirel medya okuryazarlığının geliştirilmesi ile kullanıcıların bu konuda yetkinleşebilmelerine yönelik eğitim-öğretim programlarının yaygınlaştırılması yer almaktadır. Eleştirel medya okuryazarlığı, bir yandan nefret içeriklerinin oluşmasını azaltabilecek bir bilgi birikimini kullanıcılara sağlarken, diğer yandan mevcut nefret içeriklerinin dolaşıma girerek çok daha fazla kullanıcıya ulaşmasını azaltabilecektir. Ayrıca eleştirel medya okuryazarlığı, çeşitli yeni medya uygulamalarında kullanıcı sözleşmeleri kapsamında “izin verilmeyen” içerikler olarak nefret söylemi barındıran içeriklere yönelik şikayet et – kaldır mekanizmalarının daha etkin kullanılmasını da sağlayabilir.

Nefret söyleminin ortaya çıktığı koşulları ve üretim ile yeniden dolaşım pratiklerinin tespitine yönelik akademik çalışmalar ile raporlama çalışmalarının

arttırılması ve/veya çeşitlendirilmesi, son derece hızlı bir biçimde değişen, her geçen gün yeni özellikler ve uygulamaların eklendiği yeni medya ortamı için ayrıca önem taşımaktadır. Bu hızlı değişimin takip edilebilmesi ve ortaya çıkan yeni örnek biçimlerinin tespiti, mücadele stratejilerinin oluşturulabilmesi için yol gösterici nitelikte olacaktır. Diğer taraftan bu çalışmalar, yeni medya ortamında ortaya çıkan olumlu örneklerin de saptanması ile birlikte diğer kullanıcıları benzer şekilde nefret söylemi barındırmayan, bu bakımdan olumlu olarak sınıflandırılacak içerikler üretmeleri yönünde teşvik edebilecektir.

Gerek güncel olarak sektörde çalışan, gerekse sektörden ayrılarak yalnızca yeni medya uygulamaları üzerinden oluşturdukları içeriklerle profesyonel hayatlarına devam eden medya profesyonelleri, diğer yeni medya kullanıcıları için birer kanaat önderi olarak ele alınabilir. Bu doğrultuda kullanıcılara yönelik yapılacak eğitim ve/veya güçlendirme faaliyetlerinin yanı sıra, yine yeni medyayı sıkça kullanan medya profesyonellerine yönelik de faaliyetler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- AKAR, R. (1999), **Aşkale Yolcuları: Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları**, İstanbul: Doğan Kitap
- AKDENİZ, Y. ve ALTIPARMAK, K. (2008), **İnternet: Girilmesi Tehlikeli ve Yasaktır, Türkiye’de İnternet İçerik Düzenlemesi ve Sansüre İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme**, Ankara: İmaj Yayınevi
- AKDENİZ, Y. (2016), **İnternette Irkçılık**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- AKIN, A. , KAYMAK, A. , DOĞU, B. , AYGÜL, E. , BAYRAKTUTAN SÜTÇÜ, G., DİRİNİ, İ. , BİNAR, M. , ÇOMU, T. (2010), **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, İstanbul: Kalkedon Yayınları
- AKTAN, H. (2007), **“Web 'Otağ'larından Sokağa: Türk Irkçılığının İnternetteki Tezahürleri”**, Birikim Dergisi, S. 215, s. 43-48
- AKTAR, A. (2004), **Varlık Vergisi ve “Türkleştirme” Politikaları**, İstanbul: İletişim Yayınları
- AKTOPRAK, E. (2010), **Bir ‘Kurucu Öteki Olarak’: Türkiye’de Gayrimüslimler**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi
- ALĞAN, T.C. ve ŞENSEVER F.L. (Der.) (2010), **Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek**. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği

ALP, S. ve TAŞTAN, N. (2011), **Türkiye’de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın**

İzlenmesi Raporu (1 Ocak – 31 Temmuz 2010), İstanbul: İstanbul Bilgi

Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi

ALPER, S. ve UYGUN, B. (2013), **Yitirdiklerimizi Unutturmamak, Ders Çıkartmak İçin 6-**

7 Eylül Olayları, 2013-2 Ankara: Hukuk Gündemi Dergisi

ALTIPARMAK, K. (2007), “Kutsal Değerler Üzerine Tezler ve İfade Özgürlüğü: Toplu Bir

Cevap”, **İfade Özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye**, s. 73-113, İstanbul: İletişim Yayınları

AMOUROUX, A. (2007), “**AGİT Özgür Medya Yüklenimleri ve Türkiye’de İfade**

Önündeki Engeller”, **İfade Özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye**, s. 45-54, İstanbul:

İletişim Yayınları

ANDERSON, B. (2009), **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**,

İstanbul: Metis Yayınları

ATAMAN, H. (2012), “Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik,

Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları”, **Nefret Söylemi**

ve/veya Nefret Suçları, (Der.) Yasemin Inceoğlu, s. 47-80, İstanbul: Ayrıntı

Yayınları

AYGÜL, E. (2013). **Yeni Medyada Nefret Söyleminin Üretimi: Bir Toplumsal Paylaşım**

Ağı Olarak Facebook Örneği, Gazi Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Radyo Televizyon ve

Sinema Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BALİ, N.R. (1998), “**Cumhuriyet Döneminde Azınlıklar Politikası**”, Birikim Dergisi, Sayı:

115, s.80-90

BALİ, N.R. (2003), **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya: Bir Toplu Göçün**

Öyküsü (1946-1949), İstanbul: İletişim Yayınları

BALİBAR, E., WALLERSTEİN, I. (2017), **İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler**, (Çev.) Nazlı

Ökten, İstanbul: Metis Yayınları

BAUMANN, G. (2006), **Çokkültürcülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri**

Yeniden Düşünmek, (Çev.) Işıl Demirakın, Ankara: Dost Kitabevi

BAYRAKTUTAN, G., BİNARK, M., TELLİ, A., A., ÇOMU, T., DOĞU, B., İSLAMOĞLU, G.

(2013), **Sosyal Medya Ortamlarının Siyasal İletişim Uygulamaları Açısından**

İncelenmesi: Türkiye’de 2011 Genel Seçimleri’nde Facebook ve Twitter’ın Siyasi

Partiler ve Liderler Tarafından Kullanılması, Ankara: TÜBİTAK, Proje No:111k263.

BİNARK, M. (2007), “Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorunlar ve Yöntem Sorunu”, **Yeni**

Medya Çalışmaları, (Der.) Mutlu Binark, s. 21-44, Ankara: Dipnot Yayınları

BİNARK, M. (2010), “Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve

Türetilmesi”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, s.11-53, İstanbul: Kalkedon

Yayınları

BİNARK, M., LÖKER, K. (2011), **Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi**, Ankara:

Uzerler Matbaası

BORA, T. (2018), **Türkiye’nin Linç Rejimi**, İstanbul: Birikim Kitapları

BURR, V. (2012), **Sosyal İnşacılık**, (Çev.) Prof. Dr. Sibel Arkonaç, Ankara: Nobel

Yayıncılık

CHOMSKY, N. (1993), “**Medya Gerçeği**” (Çev.) Abdullah Yılmaz, İstanbul: Tümm zamanlar
Yayınları

ÇAM, Ş. (2008), **Medya Çalışmalarında İdeoloji Epistemolojik ve Metodolojik
Sorunlar**, Ankara: De Ki Basım Yayın

ÇAYIR, K. (2018), “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, **Ayrımcılık: Çok Boyutlu
Yaklaşımlar**, (Der.) Kenan Çayır ve Müge Ayan, s. 5-15, İstanbul: İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayınları

ÇELENK, S. (2010), “Ayrımcılık ve Medya”, **Televizyon Haberciliğinde Etik**, (Edt.) Bülent
Çaplı ve Hakan Tuncel, Ankara: Fersa Matbaacılık

ÇETİN, B.İ. (2017), “Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye’deki Roman Vatandaşlara Yönelik
Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı’nın
Değerlendirilmesi”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:15, Sayı: 1, s.
85-112.

ÇINAR, M. (2013), “Habercilik ve Nefret Söylemi”, **Medya ve Nefret Söylemi
Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar**, Mahmut Çınar ed., s. 137-152, İstanbul: Hrant
Dink Vakfı Yayınları

ÇOBAN, B. (2015), “Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki
Mücadeleyi Çözümleme Denemesi”, **Söylem ve İdeoloji**, (Haz.) Barış Çoban ve
Zeynep Özarslan, s. 199-33, İstanbul: Su Yayınevi

ÇOMU, T. (2010), “Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, s. 141-180, İstanbul: Kalkedon Yayınları

ÇOMU, T (2012), **Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: YouTube Örneği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÇOMU, T. ve BİNARK, M. (2013), “Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi”, **Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar**, Mahmut Çınar ed., s. 199-216, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları

DALKIRAN, Ö. (2010), “Önsöz”, **Nefret Suçları ve Nefret Söylemi**, s. 3-8, İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları

DEMİR, Ş. (2007) “**Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları**”, İstanbul Dergisi, 12(6), s. 37-63

DİRİNİ, İ. (2010), “Okur Yorumlarıyla Yeniden Yeniden Üretilen Nefret Söylemi”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, (Haz.) Tuğrul Çomu, s. 55-93, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

DOĞANAY, Ü. (2018), “Ayrımcılık, Söylem ve Medya”, **Ayrımcılığın Yüzleri**, (Der.) Ülkü Doğanay, s. 16-38, Ankara: İHOP

DONDURUCU, Z. B ve ULUÇAY, A. P. (2015), **Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi: Eşcinsellere Yönelik Nefret Söylemi İçeren Videoların YouTube Üzerinden İncelenmesi**. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), s. 875-902.

- DURSUN, Ç. (2001), **Tv Haberlerinde İdeoloji**, Ankara: İmge Yayınları
- ERDOĞAN, M., (2007), “İfade Özgürlüğü ve Sınırları”, **İfade Özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye**, s.19-37, İstanbul: İletişim Yayınları
- ERDOĞAN, İ. ; KELOĞLU-İŞLER, E. ; DURMUŞ, N. (2005), “**Kitle İletişiminde Pozitivist Ampirik Geleneğin Kuruluşu: Lazarsfeld ve Yönetimsel Araştırmalar**”, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, Sayı: 21
- EROĞLU, Ç. (2008), “**Kenize Mourad’ın Romanlarında “Öteki”**”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, s: 43-51
- ERÖZDEN, O. (1997), **Ulus-Devlet**, Ankara: Dost Kitabevi
- FAIRCLOUGH, N. (2015), “Dil ve İdeoloji”, **Söylem ve İdeoloji**, (Haz.) Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, s. 121-135, İstanbul: Su Yayınevi
- FAIRCLOUGH, N. (2015), “Söylemin Diyalektiği”, **Söylem ve İdeoloji**, (Haz.) Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, s. 137-146, İstanbul: Su Yayınevi
- FAIRCLOUGH, N. ve GRAHAM, P. (2015), “Eleştirel Söylem Çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi İle Bağlantısı”, **Söylem ve İdeoloji**, (Haz.) Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, s. 147-197 İstanbul: Su Yayınevi
- FENTON, S. (2001), **Etnisite, Irkçılık, Sınıf ve Kültür**, (Çev.) Süleyman Nihat Şad, Ankara: Phonix Yayınevi
- FOUCAULT, M. (1999), **Bilginin Arkeolojisi**, (Çev.) Veli Urhan, İstanbul: Birey Yayınları

FOUCAULT, M. (2019), **İktidarın Gözü**, (Çev.) Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul:

Ayrıntı Yayınları

GERAY, H. (1994), **Yeni İletişim Teknolojileri**, Ankara: Kılıçarslan Matbaacılık

GERAY, H. (2002), **İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya**

Politikaları, Ankara: Ütopya Yayınları

GRAMSCI, A. (1997), **Hapishane Defterleri** , (Çev) Adnan Cemgil, İstanbul: Belge

Yayınları

GÖĞERCİN, H. (2004), **“Ulus ve Cumhuriyet Gazetelerinde Varlık Vergisi Kanunu (Ekim**

1942- Nisan 1944)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

GÖKER, G. (2009), **“İnternetsiz Devrim Mümkün mü?”**, Evrensel Kültür, S.216, s. 73-76

GÖREGENLİ, M. (2009), **“Ayrımcılığın Şiddeti: Nefret Suçları”, Anti-Homofobi Kitabı:**

Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma, (Haz.) Ali Erol, Ankara: KAOS GL Yayınları

GÖREGENLİ, M. (2012), **“Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık” Ayrımcılık**

Çok Boyutlu Yaklaşımlar, (Der.) Kenan Çayır ve Müge Ayan, s.17-27, İstanbul:

Bilgi Üniversitesi Yayınları

GÖREGENLİ, M. (2012), "Önyargıyı ve Ayrımcılığı Azaltmak" **Ayrımcılık Çok Boyutlu**

Yaklaşımlar, (Der.) Kenan Çayır ve Müge Ayan, s.247-254, İstanbul: Bilgi

Üniversitesi Yayınları

GÖREGENLİ, M. (2013), "Nefret Söylemi ve Nefret Suçları", **Medya ve Nefret Söylemi**

Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, Mahmut Çınar ed., s. 57-73, İstanbul: Hrant

Dink Vakfı Yayınları

GÖREGENLİ, M. (2013), "Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık",

Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, Mahmut Çınar ed.,

s. 23-38, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları

GÜLER, M. (2018), "**Bir Manipülasyon Aracı Olarak Rızanın İmalatı**". Abant Kültürel

Araştırmalar Dergisi, 3(5): s. 75-101

GÜVEN, D. (2009), **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında**

6-7 Eylül Olayları, (Çev.) Bahar Şahin, İstanbul: İletişim Yayınları

HALL, S.(1994), "Kültür Medya ve İdeolojik Etki", **Medya, İktidar, İdeoloji**, (Çev.)

Mehmet Küçük, s. 169-209, Ankara: Ark Yayınları

HOBBSAWN, E. J. (2017), **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik**, (Çev.)

Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

İMANÇER, D. (2006), "**Medya ve Kadın**", Ankara: Ebabil Yayıncılık

İNCEOĞLU, Y. (2012), Önsöz, **Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları**, (Der.) Yasemin

İnceoğlu, s. 11-22, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- İNCEOĞLU, Y. (2013), “Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi”, **Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar**, Mahmut Çınar ed., s. 75-92, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları
- İNCEOĞLU, Y. ve ÇOBAN, S. (2014), “ “Öteki”leştirme Sürecinde Medyanın Yeri”, **Azınlıklar Ötekiler ve Medya**, (Der.) Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban, s. 50-102, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- İNCEOĞLU, Y. ve ÇOMAK, N. A. (2016), “Metin Nedir?”, **Metin Çözümlemeleri**,(Der.) Yasemin G. İnceoğlu ve Nebahat A. Çomak, s. 19-81, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- İRVAN, S. (1997), “Suskunluk Sarmalı Kuramı’nın Medyayı Anlamaya Katkısı”, **Medya, Kültür, Siyaset**, (Der.) Süleyman İrvan, s. 379-391, Ankara: Alp Yayınevi
- KARAKAŞLI, K. (2014), “Gül Olmayı Beceremeyen Medya ve Siyaset Dilinin Dikenleri”, **Azınlıklar, Ötekiler ve Medya**, (Der.) Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban, s. 239-274, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- KARAMAN, H. ve IŞIKLI, Ş. (2016), **Twitter’deki Dini ve Etnik Temelli Nefret Söylemlerinin Analizi**, AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, Cilt: 7, Sayı: 25, s.137-150
- KARAN, U. (2012), “Nefret İçerikli İfadeler, İfade Özgürlüğü ve Uluslararası Hukuk”, **Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları**, (Der.) Yasemin İnceoğlu, s. 81-102, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- KARAN, U. (2013), “Nefret Söylemi ve Yakından İlişkili Diğer Kavramlar:Ayrımcılık, Nefret Suçu ve Hakaret”, **Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar**, Mahmut Çınar ed., s. 95-125, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları
- KAYA, A. R. (2009), **İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet**, Ankara: İmge Kitabevi
- KAYMAK, A. (2010), “Yeni Medyada Nefret Söyleminin Hukuki Boyutu”, **Yeni Medyada Nefret Söylemi**, s. 253-284, İstanbul: Kalkedon Yayınları
- KAZANCI, M. (2002), “**Louis Althusser: İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı**”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 57, Sayı: 1, s. 55-87
- KAZANCI, M. (2012), “**Althusser: İdeoloji ve İdeolojiyle İlgili Son Söz**”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 24, s. 67-91
- KEYDER, Ç. (2005), **Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliğine**, İstanbul: İletişim Yayınları
- KEYMAN, E. F. (2013), “Nefret Söylemi, Nefret Suçu, Demokrasi ve Birlikte Yaşama: Türkiye Örneği”, **Medya ve Nefret Söylemi Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar**, Mahmut Çınar ed., s. 7-13, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları
- KILCI, Ş., DONDURUCU, Z. B., URAN, A. B. (2017), **Yeni Medya Ortamlarında Nefret Söylemi: İslam Karşıtlığı Bağlamında Nefret Söylemi İçeren Videoların YouTube Üzerinden İncelenmesi**, *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8(30), s. 155-187.

KIRCA, D. (2009), **Geçmişte Kalan İnsan Hakları İhlalleri İle Yüzleşmek: Onarıcı Adalet**

Yaklaşımı Kapsamında Sivas Katliamı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

KÖKER, E. ve DOĞANAY, Ü. (2010), “Türkiye’yi Vurdular: Yazılı Basının Hrant Dink

Cinayetini Adlandıramaması”, **Nefret Suçları ve Nefret Söylemi**,(Haz.) Ayşe

Çavdar ve Aylin B. Yıldırım, s. 97-118, İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı

Yayınları

KUTLUTÜRK, B. (2010), “Zirve: Geliyorum Diyen Katliam!”, **Nefret Suçları ve Nefret**

Söylemi, s. 119-131, İstanbul: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları

KÜZECİ, E. (2007), **AİHS’nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli**

Düşünce Açıklamaları, Say: 71, s. 174-199, TBB Dergisi

LEVİ, A. (2010), **Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler**, İstanbul: İletişim Yayınları

LEWIS, B. (1998), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

MARDİN, Ş. (1992), **İdeoloji**, İstanbul: İletişim Yayınları

MARX, K., ENGELS F. (2013), **Alman İdeolojisi** ,(Çev.) Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez,

İstanbul: Evrensel Basım Yayın

MELSON, R. (2003), “Modern Genocide in Rwanda: Ideology, Revolution, War, and

Mass Murder in an African State”, (Ed.) R. Gellatly, B. Kiernan, **The Specter of**

Genocide Mass Murder in Historical Perspective, Cambridge: Cambridge

University Press, s. 325-338

- MORA, N. (2008), **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, (Çevrimiçi), Alt Kitap, http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/medya_calismalari_medya_pedagojisi_ve_kuresel_iletisim.pdf (Erişim tarihi: 05.06.2022)
- MUTLU, E. (2005), “ Kültür Endüstrileri” ,**Kitle İletişim Kuramları**, (Der.) Erol Mutlu, s.233-239, Ankara: Ütopya Yayınevi
- MUTLU, E. (2005a), **Kitle İletişim Kuramları**, (Der.) Erol Mutlu, Ankara: Ütopya Yayınevi
- NARMANLIOĞLU, H. (2016), “Yurttaşın Nettaşı”, **Dijital Kavramlar, Olanaklar, Deneyimler**, (ed.) Nilüfer Timisi, s. 63-86, İstanbul: Kalkedon Yayınevi
- NOELLE- NEUMANN, E. (1997), “Suskunluk Sarmalı Kuramı’nın Medyayı Anlamaya Katkısı”, **Medya Kültür Siyaset**, (Der.) Süleyman İrvan, s. 379-391, Ankara: Alp Yayınevi
- ORAN, B. (2014), “Azınlıklar Nasıl Azınlık Oldu”, **Azınlıklar Ötekiler ve Medya**, (Der.) Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban, s. 17-49, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- ÖZÇETİN, B. ; ARSLAN, U. T. ; BİNARK, M. (2012), “Türkiye’de İnternet, Kamusalılık ve Demokratik Kanaat Oluşumu”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, S. 72, s. 51-73
- ÖZDOĞAN, G. G. ; ÜSTEL, F. ; KARAKAŞLI, K. ; KENTEL, F. (2009), **Türkiye’de Ermeniler: Cemaat-Birey-Yurttaş**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- ÖZER, N. P. (2019), **İdeoloji İktidar Medya Söylem**, Konya: Çizgi Kitabevi

- ÖZER, Ö. (2022), “**Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Haber Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme**”, Etkileşim Dergisi, Sayı: 9, s.36-54
- ÖZTEKİN, H. (2015), **Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 38, s. 925-936
- PAKER, M. (2012), “Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık”, **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**, (Der.) Kenan Çayır ve Müge Ayan, s.41-52, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- PIERSON, C. (2000), **Modern Devlet**, (Çev.) Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- REICHER S. (2004), “The Context of Social Identity: Domination, Resistance and Change”, **Political Psychology**, 25, s. 921-945
- SADOĞLU, H. (2010), **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- SANCAR, T. Y. (2007), “Yine Düşünce Özgürlüğü, Yine 301. Madde”, **İfade Özgürlüğü: İlkeler ve Türkiye**, s. 115-141, İstanbul: İletişim Yayınları
- SEZER, D. (2009), KAOS GL “**ANTİ-HOMOFOBİ KİTABI**” Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma,(Haz.) Ali Erol, s. 33-35, Ankara: Ayrıntı Basımevi
- SÖZEN, E. (2017), **Söylem, Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite**, İstanbul: Profil Kitap

SUBAŞI, N. (2005), “İnternet ve Sanal Cemaat Tartışmaları”, **İnternet, Toplum, Kültür**,

(Der.) Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay, s. 106-117, Ankara: Epos

TAHMAZ, H. (2012), “Nefret Söylemi ve Barış Meclisi”, **Nefret Söylemi ve/veya Nefret**

Suçları, (Der.) Yasemin İnceoğlu, s. 185-204, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

TAŞDELEN, B. (2020), “Dijital Çağda Modayı Konuşmak: YouTube Sürdürülebilir Moda

Hakkında Ne Söylüyor?”, **Dijital Çağda İletişim Çalışmaları ve Medya**

Araştırmaları, (Ed.) E. Eroğlu ve B. Taşdelen , Konya: Eğitim Yayınları.

TELLİ, A. (2012), “Mısır Devrimi’nde Sosyal Medyanın Rolü”, Bilge Strateji, Cilt: 4, S. 7,

s. 65-91

TİMİŞİ, N. (2003), **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Ankara: Dost Kitabevi

Yayınları

ÜLKÜ, G. (2004), “Söylem Analizinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi”, **Haber,**

Hakikat ve İktidar İlişkisi, (Der.) Çiler Dursun, Ankara : Kesit Tanıtım, s. 371-389

WEBER, A. (2009), **Nefret Söylemi El Kitabı**, (Çev.) Metin Çulhaoğlu,

http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2011/04/nefret_soylemi.pdf

(Erişim: 28.02.2020)

VAN DIJK, T. A. (1988), **News as Discourse**. Hillsdale, NJ: Erlbaum

VAN DIJK, T. A. (1998), **Ideology: A Multidisciplinary Approach**. London: Sage

Publication

VAN DIJK, T. A. (1999), “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya İktidar İdeoloji**,

(Der) Mehmet Küçük, s.331-380, Ankara: Ark Yayınları

VAN DIJK, T. A. (2008), **Discourse and Power**, New York: Palgrave Macmillan Publishers

VAN DIJK, T. A. (2010), “Söylem ve İktidar”, **Nefret Suçları ve Nefret Söylemi**, (Çev.)

Pınar Uygun, (Haz). Ayşe Çavdar ve Aylin B. Yıldırım, s. 9-41, İstanbul: Uluslararası

Hrant Dink Vakfı Yayınları

YANIKKAYA, B. (2009), “Gündelik Hayatın Suretinde: Öteki Korkusu, Görsel Şiddet ve

Medya”, **Medya Milliyetçilik Şiddet**, (Haz.) Barış Çoban, s. 11-27, İstanbul: Su

Yayınevi

YENGİN, D. (2012), “Yeni Medyaya Eleştirel Bakış”, **Yeni Medya ve...**,(ed.) Deniz Yengin,

İstanbul: Anahtar Kitaplar

YILMAZ, S. H. (2013), **Siyasal Nefret Söylemi ve Medya: Haberden Söyleme Kısa Bir**

Yolculuk, İstanbul: Literatürk Yayınları

YUMUL, A. (2013), “Nefret Suçu ya da Ölü Vicdanlar Ülkesi”, **Medya ve Nefret Söylemi**

Kavramlar, Mecralar, Tartışmalar, Mahmut Çınar ed., s. 127-134, İstanbul: Hrant

Dink Vakfı Yayınları

ÖZET

Nefret söylemi genel olarak bir toplumdaki dezavantajlı kişi ya da gruplara yönelen ve içerisinde aşağılama, ötekileştirme, ırkçılık gibi nefret biçimleri taşıyan bir ayrımcılık pratiğidir. Nefret söylemi içinde yeşerdiği toplumsal yapının kültürel kodlarını taşımaktadır. İktidarın ideolojik aygıtlarından biri olarak medya da nefret söyleminin üretildiği ve pekiştirildiği bir mecradır. Teknolojik gelişmelerle birlikte hayatımıza giren yeni medya ise nefret söyleminin üretilmesine ve dolaşıma sokulmasına olanak sağlamaktadır. Toplumdaki dezavantajlı kişi ya da toplumsal gruplar yeni medya ortamlarında etnik kimlikleri, inançları ya da cinsel yönelimleri gibi özelliklerinden dolayı nefret söyleminin hedefi olmaktadır.

Bu tez çalışmasında yeni medya ortamının video paylaşım ağlarından biri olan YouTube’da Hayko Cepkin örneği üzerinden üretilen ve dolaşıma sokulan nefret söylemi incelenmiştir. Bu amaçla YouTube’da yer alan Hayko Cepkin videolarına yapılan kullanıcı yorumları arasından nefret ifadeleri içeren örnekler seçilmiştir. 1 Ocak-30 Haziran 2022 zaman aralığında incelenen YouTube kullanıcı yorumlarında, Hayko Cepkin’e yönelik üretilmiş nefret söylemi içeren yorumlar arasından seçilen örnekler Teun van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, Hayko Cepkin’in başta etnik kimliği olmak üzere çok sayıda ötekileştirici, düşmanlaştırıcı ve aşağılayıcı nefret ifadelerine hedef olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, nefret söylemi, Hayko Cepkin, YouTube, söylem, ötekileştirme

ABSTRACT

Hate speech is a practice of discrimination that generally targets the disadvantaged persons and/or groups in a society, and comprises forms of hate such as humiliation, marginalization, and racism. Hate speech carries the cultural codes of the social structure in which it flourishes. And media, as an ideological device of the political power, is a sphere where hate speech is produced and consolidated. New media that has come in our lives together with technological developments allows hate speech to be produced, and released into free circulation. Disadvantaged persons and/or social groups in the society have become the targets of hate speech in new media spheres due to their characteristics such as their ethnic identities, beliefs, and sexual orientations.

In this dissertation, hate speech that is produced, and circulated through the example of Hayko Cepkin in YouTube, one of the video sharing networks of the new media was examined. For this purpose, from the user comments made to Hayko Cepkin's videos, examples comprising hate expressions were selected. Through the YouTube user comments examined between the dates of January 1st and June 30th 2022, the examples selected from the comments comprising hate speech against Hayko Cepkin were analyzed by Teun van Dijk's Critical Discourse Analysis method. As a result of this analysis, it was revealed that Hayko Cepkin, notably due to his ethnic identity, has been the target of numerous marginalizing, hostile, and humiliating hate expressions.

Keywords: New media, hate speech, Hayko Cepkin, YouTube, discourse, marginalization